विद्यालय शिक्षा क्षेत्रको योजना

२०८०/८१- २०८९/९०

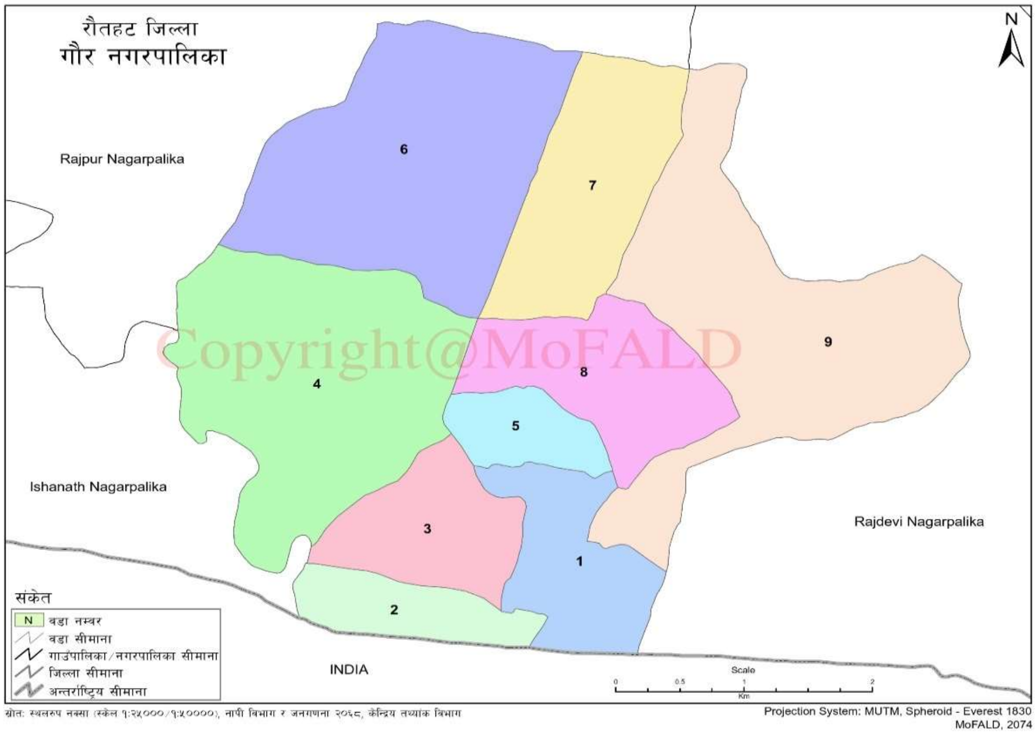

गौर नगरपालिका, रौतहट

मधेश प्रदेश,नेपाल

२०८०

फोन नम्बर ०५५-५२१६३४

इमेल:info@gaurmun.gov.np, वेभसाइड -www.gaurmun.gov.np

संरक्षक

श्री शम्भु साह, नगर प्रमुख
श्री शैल कुमारी साह, नगर उप-प्रमुख
श्री सुभाष कुमार ठाकुर, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

नगर शिक्षा योजना तयार/लेखन कार्यदलका सदस्यहरु:

श्री नागेन्द्र प्रसाद मंडल - शिक्षा विज्ञ, गौर नगरपालिका
श्री कमरुल हक - प्र.अ.श्री मा.वि.टिकुलिया, गौर -४
श्री सरोज कुमार झा - प्र.अ. श्री आ.वि.पुरेनवा, गौर -८
श्री प्रेम शंकर साह- एम.आई.एस अपरेटर, गौर नगरपालिका
श्री अकलेश कुमार साह - कम्प्युटर अपरेटर, गौर नगरपालिका

प्रकाशक
गौर नगरपालिका, रौतहट

प्रकाशन सहयोगी
श्री उत्तम कुमार उपाध्याय - शिक्षा शाखा प्रमुख, गौर नगरपालिका

प्राविधिक सहयोग
श्री मनोज कुमार यादव- (JJYC)
श्री रोशन कुमार श्रीवास्तव:- सुचना प्रविधि प्रमुख, गौर नगरपालिका

भाषा शुद्धा शुद्धी
श्री शंकर ठाकुर- पुर्व मा.वि.शिक्षक, श्री जु.न.मा.वि.गौर

मुद्रण सहयोगी
श्री धीरेन्द्र कुमार लाल दास - कानुन अधिकृत, गौर नगरपालिका

प्रमाणित मिति
२०८० पौष

प्रकाशन मिति
२०८० माघ

प्राविधिक सहयोगी संस्था
JJYC/VSO/PRERANA (सहयात्रा परियोजना)

"शिक्षा, स्वास्थ्य, पर्यटन, पूर्वाधार र व्यापार; सुन्दर, समृद्ध तथा समुन्नत गौरको आधार"

गौर नगरपालिका

नगर कार्यपालिकाको कार्यालय

गौर, रौतहट

मधेश प्रदेश, नेपाल

दुई शब्द

नेपालको संविधानले संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक शासन व्यवस्थाको माध्यमद्वारा दिगो शान्ति सुशासन, विकास र समृद्धिको आकंक्षा गरे अनुसार शिक्षालाई वैज्ञानिक प्राविधिक,व्यवसायिक, सिपमूलक, रोजगार मूलक एवम् जनमुखी बनाउँदै सक्षम, प्रतिस्पर्धी, नैतिक एवंम् राष्ट्र हित प्रति समर्पित जनशक्ति तयार गर्न शिक्षा क्षेत्रमा राज्यको लगानी अभिवृद्धि गर्दै उच्च शिक्षालाई सहज, गुणस्तरीय र पहुँच योग्य वनाई क्रमश निःशुल्क बनाउने राज्यको नीति बमोजिम प्रत्येक नागरिकलाई आधारभूत शिक्षाको पहुँचको लागि सो तह सम्मको शिक्षा अनिवार्य र निःशुल्क तथा माध्यमिक तहसम्मको शिक्षा निंःशुल्क पाउने हक हुनेछ भनि मौलिक हकको व्यवस्था गरिएको छ। संविधानको अनुसूची ८ ले स्थानीय तहको अधिकार सूचीको क्रम संख्या (८) मा आधारभूत र माध्यमिक शिक्षा स्थानीय तहको अधिकार क्षेत्रभित्र परेको तथा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ११(ज) अनुसार आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षाको २३ वटा अधिकार नगरपालिकालाई प्रदान गरेको शिक्षाको सन्दर्भमा संविधान र कानुनले अंगिकार गरेको व्यवहारलाई आत्मसात गर्दै "सवल आर्थिक केन्द्र, समुन्नत गौर" को माध्यमबाट "सुखी गौरवासी र समृद्ध गौर" को परिकल्पनालाई साकार पार्न शैक्षिक पहुँच र व्यवस्थालाई अग्रस्थानमा राख्न जरूरी देखिएको छ।

सन १९७० देखि राष्ट्रियस्तरमा तयार गरिएको योजनाले स्थानीय तहका सवै आवश्यकता परिपूर्ति गर्न कठिनाई भै रहेको अवस्थामा वि.सं. २०५७ सालदेखि शिक्षालाई बिकेन्द्रित योजनाको रूपमा निर्माण गर्न शुरूवात गरेसंगै स्थानीय तहमा नगर शिक्षा योजना, जिल्ला शिक्षा योजनाको माध्यमद्वारा स्थानीय जनसमुदाय र सरोकारवाला पक्षको संलग्नतामा जिल्ला शिक्षा योजना, नगर शिक्षा योजना निर्माण तथा कार्यान्वयनको जमर्को गरेको देखिन्छ। यस सन्दर्भमा रौतहट जिल्लाको गौर नगरपालिकाले पनि नगर शिक्षा योजना, विद्यालय सुधार योजना, विद्यालय शिक्षाको संरचना, शिक्षाको गुणस्तर, कार्यान्वयन तथा कार्यसम्पादनको जिम्मेवारी जस्ता विषयमा सुधारका रणनीतिहरू मार्फत् विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाहरूलाई निःशुल्क तथा अनिवार्य शिक्षाको माध्यमवाट शिक्षाको गुणस्तरीय पहुँच पुर्याउन, सक्षमता र सेवा प्रवाहको अवस्थालाई प्रभावकारी बनाई सबै बालबालिकालाई सिकाईका सबै अवसरहरू प्रत्याभूति दिनका लागि यो नगर शिक्षा योजना निर्माण गर्ने पहिलो प्रयास गरिएको छ।

राष्ट्रिय तथा अन्र्तराष्ट्रिय रूपमा देखिएको वर्तमान शिक्षाको व्यवस्थापन र गुणस्तरीयंताको चुनौतीहरूलाई सामना गर्दै विकसित भइरहेको नयाँ-नयाँ प्रविधि र ज्ञानविज्ञानको क्षेत्रलाई समेट्दै सम्पूर्ण बालबालिका, युवा तथा जेष्ठ नागरिकहरूको समेत मौलिक अधिकारको संरक्षण गर्दै उनीहरूलाई सहज सुलभ, सरल तथा आवश्यकता अनुसार शिक्षा प्रदान गर्न कै लागि २०८०/०८१ देखि २०८९/९० सम्मको दशवर्षीय शिक्षा योजना सरोकारवाला पक्षको सहभागितामा तयार पारिएको छ। नगरपालिकाभित्रका शैक्षिक मुद्दा तथा चुनौतिहरूलाई प्राथमिकताका आधारमा समाधान गर्नका निमित्त प्रदेश तथा यस नगरपालिका सम्बद्ध जनप्रतिनिधि, वडा शिक्षा समिति, विद्यालयहरू, प्राविधिक तथा सीपमूलक शिक्षण संस्थाहरू, विद्यालय व्यवस्थापन समिति, प्रधानाध्यापक, शिक्षक, अन्य समवद्ध शैक्षिक संस्थाहरूको अन्तरक्रिया, छलफल सम्पन्न गरी योजनाको निर्माणमा प्राथमिकता प्रदान गरिएको छ। पहिलो अनुभवमा नै योजना निर्माण गर्नु जटिल एवं चुनौतीपूर्ण कार्य भएको छ तापनि यो योजना निर्माणमा योजना निर्माण कार्यदलको काम अत्यन्तै प्रशंसनीय रहेको छ।

शम्भु साह
प्रमुख

३

गौर नगरपालिका
नगर कार्यपालिकाको कार्यालय
गौर, रौतहट
मधेश प्रदेश, नेपाल

हार्दिक आभार

शिक्षा सभ्यता, चेतना र विकासको जननी हो । व्यक्तिको सर्वतोमुखी विकासको लागि शिक्षा अपरिहार्य छ। आज विश्वमा जुन देशको शिक्षा नीति आधुनिक, वैज्ञानिक र समयानुकूल बनेको छ त्यो देश विकास र सभ्यतामा पनि उत्कृष्टता हासिल गर्न सफल भएको देखिन्छ ।अतः अहिले सुचना प्रविधिको युग हो । यसको व्यापक प्रयोगले मानव जीवन सरल,सहज र आधुनिक बनेको छ ।

रौतहट जिल्ला अन्तर्गतको गौर नगरपालिका रौतहट जिल्लाको सबैभन्दा जेठो तथा पुरानो नगरपालिका भित्र संचालित सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयहरु मध्ये श्री जुद्ध नमुना माध्यमिक विद्यालय नेपाल अधिराज्य कै चौथो पुरानो विद्यायमा पनि छ । वर्तमान समयमा गुणस्तरीय शिक्षाको लागि निरन्तर मूल्याङ्कन, उपलब्धी प्रतिशत,आन्तरिक मुल्याङ्कन (सुनाइ, बोलाइ, पढाइ, लेखाइ, सहभागीता, प्रयोगात्मक तथा परियोजना कार्य) मा बढी जोड दिएको छ । यस नगरपालिकामा मूल्याङ्कन प्रक्रियालाई प्रभावकारी र सहज बनाउन अनुगमन प्रक्रियालाई व्यवस्थित गरिएको छ । यस पालिकाले विद्यालय शिक्षा योजना २०८०/८१-२०८९/९० तयार गर्नुको मुख्य उदेश्य विद्यालय, अभिभावक, शिक्षक, विधार्थी एवं सरोकारवालाहरुलाई थप जिम्मेवार बनाएको छ ।

यस पालिकामा कक्षा १ देखि १२ सम्म लेटर ग्रेडिङ्ग पद्धति विगत वर्ष देखि नै लागु गरिसकेको छ । कक्षा ८ को नतिजा लगायत अन्य सबै कक्षाको नतिजा GPA पद्धतिबाट तयारी गरी विद्यार्थीहरुलाई ग्रेड-सीट वितरण गरिन्छ । शिक्षकहरु लाई उक्त कार्यमा आइपर्ने प्राविधिक समस्यालाई विद्यालयमा नै गएर शिक्षा विज्ञ मार्फत निरन्तर समाधान गर्ने व्यवस्था मिलाइएको छ ।

अन्तयमा यस नगर शिक्षा सुधार योजना २०८०/८१-२०८९/९० तयार गर्नको लागि आफ्नो अमूल्य समय दिएर आवश्यक तथ्याङ्क र अन्य सामग्रीहरु संकलन तथा व्यवस्थापनमा सहयोग पुर्याउनु हुने शिक्षक, कर्मचारी, प्रधानाध्यापकज्युहरुलाई नगरपालिकाको र व्यक्तिगत आफ्नो तर्फवाट धन्यवाद दिन चाहन्छौ । उक्त योजना लेखन दलका सदस्यहरु, कम्प्युटर सेटिङ्ग, शुद्धा शुद्धी, प्रकाशन सहयोगी, मुद्रण सहयोगी, प्राविधिक सहयोगीज्यूहरुलाई हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छौ । त्यस्तै योजना निर्माणमा पृष्ठपोषण एवं प्राविधिक सहयोग गर्नुहुने संस्था (सहयात्रा परियोजना) JJYC, VSO र PRERANA प्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दैछौ । प्रकाशनका विषयवस्तु, भाषा, शब्द संयोजन तथा वर्ण विन्यासमा उच्च सावधानीका बावजुद पनि कुनै त्रुटी हुन सक्दछन् त्यसलाई सम्वन्धित निकाय र अभिभावकहरु द्वारा मानवीय भूलको रुपमा लिई यथा समयमा सकारात्मक र सिर्जनात्मक ढंगले सुझाव तथा पृष्ठपोषण गरी दिनुहुनेछ भन्ने पूर्ण विश्वास छ। धन्यवाद ।

सुभाष कुमार ठाकुर
प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

विषयसूचि

दुई शब्द........Error! Bookmark not defined.

हार्दिक आभार ....Error! Bookmark not defined.

परिच्छेद १ : परिचय........10

१.१ पृष्ठभूमि 10

१.२ गौर नगरपालिकाको सन्दर्भ 11

१.२.१ सामाजिक तथा सांस्कृतिक सन्दर्भ........11

१.२.२ आर्थिक सन्दर्भ 11

१.२.३ भौगोलिक तथा जनसांख्कीय स्वरुप........12

१.२.४ प्रशासनिक विभाजन 13

१.३ गौर नगरपालिकाको शैक्षिक सन्दर्भ........13

१.३.१ नीतिगत प्रवन्ध........13

१.३.२. अबस्था उपलव्धि र अन्तर 16

१.३.३ प्रमुख समस्याहरु, चुनौति र अवसरहरु........20

१.४ योजना निर्माण प्रकृया 23

परिच्छेद २: 24

दुरदृष्टी, ध्येय, उदेश्य तथा प्रमुख उपलव्धि सुचकहरु........24

२.१ राष्ट्रिय दीर्घकालिन सोच 24

२.२ गौर नगरपालिका दीर्घकालिन सोच 24

२.४ गौर नगरपालिकाको उदेश्यहरु........24

२.५ गौर नगरपालिकाको रणनीतिहरु 25

२.६ मुख्य कार्यसम्पादन सुचकहरु........28

परिच्छेद-३:विद्यालय शिक्षाका मुख्य उपक्षेत्रहरु........31

३.१. प्रारम्भिक बाल विकास तथा शिक्षा........31

३.१.१.परिचय........31

३.१.२ वर्तमान अवस्था........32

३.१.३ अवसर र चुनौतिहरु........33

३.१.४ उद्देश्यहरु 33
३.१.५ रणनीति..34
३.१.६ उपलब्धि, नतिजाहरु, प्रमुख क्रियाकलापहरु तथा लक्ष्य...35
३.२ आधारभूत शिक्षा...37
३.२.१ परिचय...37
३.२.२ वर्तमान अवस्था...37
३.२.३ अवसर र चुनौतीहरु..39
३.२.४ उद्देश्यहरु 40
३.२.५ रणनीतिहरु..40
३.२.६ उपलब्धि, नतिजाहरु, प्रमुख क्रियाकलापहरु तथा लक्ष्य...42
३.३ माध्यमिक शिक्षा 44
३.३.१ परिचय...44
३.३.२ वर्तमान अवस्था...44
३.३.३ अवसर र चुनौतिहरु..46
३.३.४ उद्देश्यहरु 46
३.३.५ रणनीतिहरु..47
३.३.६ उपलब्धि तथा प्रमुख नतिजाहरु...48
३.४ पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन 50
३.४.१ परिचय...50
३.४.२ वर्तमान अवस्था...50
३.४.३ अवसर तथा चुनौतिहरु 51
३.४.४ उद्देश्य 51
३.४.५ रणनीतिहरु..52
३.४.६उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य 52
३.५ शिक्षक व्यवस्थापन र विकास...53
३.५.१ परिचय...53
३.५.२ वर्तमान अवस्था...54
३.५.३ अवसर तथा चुनौतिहरु 54
३.५.४ उद्देश्य 55

३.५.५ रणनीतिहरू 55

३.५.६ उपलव्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य 56

६ अनौपचारिक शिक्षा तथा निरन्तर सिकाइ 57

३.६.१ परिचय 57

३.६.२ वर्तमान अवस्था 58

३.६.३ अवसर तथा चुनौतिहरु 58

३.६.४ उद्देश्य 59

३.६.५ रणनीतिहरु 59

३.६.६उपलव्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य 59

परिच्छेद ४ अन्तरसम्बन्धित क्षेत्रहरु 61

४.१ समावेशि तथा समता 61

४.१.१ परिचय 61

४.१.२ वर्तमान अवस्था 62

४.१.३ अवसर तथा चुनौतिहरु 63

४.१.४ उद्देश्यहरु 64

४.१.५ रणनीतिहरु 64

४.२ दिवा खाजासहित स्वास्थ्य तथा पोषण कार्यक्रम 66

४.२.१ परिचय 66

४.२.२ वर्तमान अवस्था 66

४.२.३ अवसर र चुनौतिहरु 67

४.२.४ उद्देश्य 67

४.२.५ रणनीतिहरू 67

४.२.६ उपलव्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य 68

४.३ छात्रवृत्ति 69

४.३.१ परिचय 69

४.३.२ वर्तमान अवस्था 69

४.३.३ अवसर र चुनौतिहरु 70

४.३.४ उद्देश्य 70

४.३.५ रणनीतिहरू 70

४.३.६ उपलब्धि,नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य 71
४.४ आपतकालिन तथा संकटपूर्ण अबस्थामा शिक्षा 72
४.४.१ परिचय 72
४.४.२ वर्तमान अबस्था 72
४.४.३ अवसर र चुनौती 73
४.४.४ उदेश्यहरु 73
४.४.५ रणनितिहरु 74
४.४.६ उपलब्धि, नतिजा र प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्यहरु 74
४.५ विद्यालयको भौतिक पूर्वाधार विकास 75
४.५.१ परिचय 75
४.५.२ वर्तमान अवस्था 75
४.५.३ अवसर र चुनौतीहरु 76
४.५.४ उदेश्यहरु 76
४.५.५ रणनीतिहरु 76
४.५.६ उपलब्धि,नतिजाहरु र प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्यहरु 77
४.६ शिक्षामा सूचनार प्रविधि 78
४.६.१ परिचय 78
४.६.२ वर्तमान अवस्था 78
४.६.३ अवसर र चुनौतीहरु 79
४.६.४ उद्धेश्यहरु 79
४.६.५ रणनीतिहरु 80
४.६.६ उपलब्धि, नतिजा र प्रमुख क्रियाकलापहरु तथा लक्ष्यहरु 80
परिच्छेद ५: सुशासन, व्यवस्थापन र नेतृत्व 81
५.१ परिचय 82
५.२ वर्तमान अबस्था 82
५.३ अवसर र चुनौतीहरु 83
५.४ उद्धेश्यहरु 83
५.५ रणनीतिहरु 83
५.६ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप 84

परिच्छेद- ६: अनुगमन तथा मूल्याङ्कन 86
६.१. परिचय 86
६.३.अवसर र चुनौतीहरु 86
६.४. उद्देश्यहरुः 87
६.५.रणनीतिहरु 87
६.६. उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य 87
परिच्छेद ७: लगानी र स्रोत व्यवस्थापन 89
७.१ परिचयः 89
७.२ वर्तमान अवस्थाः 89
७.३ अवसर तथा चुनौतीहरु 90
७.४ उद्देश्यः 90
७.५ रणनीतिहरूः 91
७.६ प्रस्तावित कार्यक्रम तथा बजेट अनुमानः 91
परिच्छेद ८: उपलब्धिका मुख्य सूचकहरुः 95
सन्दर्भ सामाग्रीहरु : 97
अनुसूचि 98
शैक्षिक तथ्यांक 98

परिच्छेद १ : परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

शिक्षा सामाजिक तथा आर्थिक रुपान्तरणको मूल आधार हो। शिक्षाको माध्यमबाट नै व्यक्तिले आफू, आफ्नो समुदाय र राष्ट्रको परिवर्तनको लागि सशक्त भूमिका खेल्नसक्छ। त्यसैले नै, समाज रुपान्तरण तथा परिवर्तन, सामाजिकीकरण, सामाजिक न्याय, शान्ति स्थापनाको आधारका साथै आर्थिक वृद्धि तथा वातावरणीय संरक्षणको एक प्रभाबशाली शक्ति, उत्प्रेरक, माध्यमका रुपमा शिक्षा रहँदैआएको छ। शिक्षाले राष्ट्र निर्माण तथा विकासको लागि चाहिने मानव संसाधनको विकासमा अहम् भूमिका रहेको छ। नगरपालिकाको शिक्षा विकास नै समग्र नगरको विकासको एक प्रमुख आधार हो।

नेपालको वर्तमान संविधानले आधारभूत तह सम्मको शिक्षालाई अनिवार्य र निशुल्क गरेको छ भने माध्यमिक तह सम्मको शिक्षालाई निशुल्क गर्ने हक सुनिश्चित गरेको छ। त्यसैगरी, अपाङ्गता भएका तथा आर्थिक रुपले पिछाडिएका बालबालिकाहरुको शिक्षामा कानुन बमोजिम निशुल्क गर्ने कुरा सुनिश्चित गरेको छ। संघीय स्वरुपको राज्य ब्यवस्था भए अनुरुप तीनै तहका सरकारहरु स्थापना भइ क्रियाशिल अवस्थामा छन्। सबै सरकारहरुका आआफ्ना परिवेश भए अनुरुप र प्राप्त अधिकार बमोजिम शिक्षा क्षेत्रलाई फरक ढङ्गबाट सम्बोधन गर्नुपर्ने अवस्था सिर्जना भइसकेको छ। तीनै तहका सरकारहरुले समन्वयात्मक ढंगबाट शिक्षा क्षेत्रको विकासको लागि योजना बनाइ परिवर्तित मर्म र गन्तब्यहरुलाई उक्त योजनामा प्रतिबिम्वित गर्दै राष्ट्रले लिएका लक्ष्यहरु पूरा गर्नु आजको आवश्यकता हो।

त्यसैगरी स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ ले स्थानीय सरकारलाई शिक्षाका २३ वटा अधिकारको साथै संघीय सरकारको शिक्षा क्षेत्रको १० वर्षे योजना, शिक्षा नीति २०७६,१५औं आवधिक योजनाले तय गरेका लक्ष्य तथा उद्देश्य पूरा गर्न स्थानीय सरकारले सहयोग र समन्वय गर्नु आवश्यक छ। यसैगरी स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ को परिच्छेद ६ (२४) मा स्थानीय सरकारलेआफ्नो अधिकारक्षेत्रभित्रका विषयमा स्थानीय स्तरको विकासका लागि आवधिक, वार्षिक, रणनीतिगत विषय क्षेत्रगत मध्यकालीन तथा दीर्घकालीन विकास योजना बनाई लागू गर्ने नीतिगत व्यवस्था भएको छ। समावेशी, समतामूलक, गुणस्तरीय शिक्षाको सुनिश्चितता तथा आजीवन सिकाइका अवसरहरुलाई प्रोत्साहित गरी नगरपालिकाको समग्र विकास र परिवर्तनका लागि लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा क्रियाकलाप यस शिक्षा योजनाले निर्धारण गरेको छ। उक्त योजना निर्माण गर्दा संघ तथा प्रदेश सरकारका नीति लक्ष्यसँग मेल खानु पर्ने, वातावरण संरक्षण तथा जलवायु परिवर्तन लैङ्गिक समानता तथा समावेशीकरण, विपद् व्यवस्थापन, सुशासन आदि विषयलाई ध्यान दिई दीर्घकालीन किसिमका योजनाको सूची (project bank) तयार तथा सहभागितामूलक योजना तर्जुमा, सरोकारवालाहरुको सहभागितामा क्षेत्रगत योजना तयार गर्नुपर्ने नीतिगत व्यवस्था छ।

हरेक आ.व.मा स्थानीय सरकारले बार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम तयार गर्नु पर्ने हुन्छ र आगमि दिनमा एकमुष्ट संद्यीय सरकारबाट बजेट प्राप्त हुने र त्यसबाट स्थानीय सरकार आँफैले बार्षिक कार्यक्रम बनाउनु पर्ने सन्दर्भ रहेको छ। हालै कोभिड १९ ले शिक्षा क्षेत्रमा पारेको प्रभावलाई मध्यनजर गर्दै शिक्षा क्षेत्रको सुधारका लागि एवम् नगरपालिकामा भएका सिमित स्रोत साधन तथा शिक्षा क्षेत्रको सुधारका असिमित आवश्यकता तथा समस्याहरुको सम्बोधनका लागि पनि ब्यावहारिक रुपमा कार्यान्वयन योग्य योजनाको विकल्प नभएको हालको अवस्था रहेको छ।

सन्दर्भमा राज्यको शिक्षा सम्बन्धी नीति, कार्यक्रम, लक्ष्य, तथा उद्देश्य पूरा गर्न स्थानीय नगरपालिकाका आवश्यकताहरु पूरा गर्न नगरपालिकाको आफ्नो परिवेश अनुसारको शिक्षा क्षेत्रको १० बर्ष योजना तयार गर्नु आजको आवश्यकता रहेको निष्कर्ष रहेको छ। यसैले गौर नगरपालिकाले आफ्नो शिक्षा योजना क्षेत्रको सुधार तथा विकासको लागि यो योजना तयार गरेको छ।

१.२ गौर नगरपालिकाको सन्दर्भ

१.२.१ सामाजिक तथा सांस्कृतिक सन्दर्भ

गौर नगरपालिका एक सामाजिक तथा सांस्कृतिक रुपमा विविधतापूर्ण स्थानीय सरकार हो। भौगोलिक रुपमा सुगम भएको गौर नगरपालिक ब्याबसायिक, ऐतिहासिक धार्मिक स्थान, पर्यटकीय स्थान लगायतका नयाँ निर्माण भएका विभिन्न पोखरी तथा वरहवा ताल लगायत बिभिन्न बहु आयमिक पक्षहरुबाट महत्वपूर्ण पहिचान रहेको छ। स्थानीय मुस्लिम (१९%), तेली (१३%), यादव (८.१%), तराई वाहुन (६.४%), कुर्मी (५.२%) कानु (४.३%), कलवार(४%), मलाह (३.९%), दुसाध/हजरा/पासवान (३.८%), राजपूत (३.३%) लगायत नेवार, खस वाहुन, क्षेत्री, झाँगड, नुनिया, कोइरी जस्ता जात जातिहरुको मुख्य बाहुल्यता रहेको छ।

१.२.२ आर्थिक सन्दर्भ

जनगणाना २०७८ अनुसार ५१.७% प्रतिशत आर्थिक रुपले सक्रिय रहेको छ भने ४८.3 आर्थिक रुपले सक्रिय नभएको देखिएको छ। यस नगरपालिकाका मुख्य कृषि उत्पादनको रुपमा धान, गहुँ, मकै, उखु, आलु, मसुरो, मसुली रहेका छन्। यस नगरपालिका बाट कामका लागि विदेशी गएकोहरुको संख्या उच्च रहेको छ। यहाँका जनसंख्याको ३१.८ प्रतिशत माथि जनसंख्या कृषिमा निर्भर रहेको छ भने थोक व्यापार तर्फ २२.३% निर्माण तर्फ १६.९ निर्भर रहेको छन्। यस नगरपालिकाको आर्थिक स्रोतमा स्थानीय कर, प्रदेश र संघबाट आउने बजेट रहेका छ। नगरपालिकाको आन्तरिक स्रोत ज्यादै न्यून अवस्थामा रहेको छ। यस नगरपालिकाको आर्थिक रुपमा सक्रिय जनसंख्याको विवरण निम्नानुसार रहेको छ।

Age Groups in Years	Total Population 10 Yrs. and above		Economic Activity Performed									
			Economically Active						Not Economically Active		Economic Activity Not Stated	
			Usually Active				Not Usually Active					
			Employed		Unemployed							
	Male	Female	Male	Female	Male	Female	Male	Female	Male	Female	Male	Female
Total	**15764**	**15256**	**8150**	**1834**	**520**	**385**	**1767**	**3367**	**5323**	**9669**	**4**	**1**
10 - 14 Years	2560	2263	53	37	34	36	478	410	1995	1780	0	0
15 - 19 Years	2280	2058	246	84	102	88	450	395	1482	1491	0	0
20 - 24 Years	1822	1800	732	178	149	81	231	428	710	1113	0	0
25 - 29 Years	1387	1507	968	221	60	42	117	354	242	889	0	1
30 - 34 Years	1165	1385	965	242	38	33	57	348	103	762	2	0
35 - 39 Years	1246	1412	1106	273	27	25	56	343	57	771	0	0
40 - 44 Years	1226	1159	1118	223	27	24	43	290	38	622	0	0
45 - 49 Years	989	872	904	178	15	19	37	202	33	473	0	0
50 - 54 Years	842	702	731	137	20	11	52	161	37	393	2	0
55 - 59 Years	602	533	498	90	9	7	38	125	57	311	0	0
60 - 64 Years	520	496	351	65	12	6	49	85	108	340	0	0

65 - 69 Years	437	409	245	47	12	3	59	93	121	266	0	0
70 - 74 Years	387	375	154	34	11	6	49	85	173	250	0	0
75+ Years	301	285	79	25	4	4	51	48	167	208	0	0

स्रोत : https://censusnepal.cbs.gov.np/results/np

१.२.३ भौगोलिक तथा जनसांख्कीय स्वरुप

गौर नगरपालिका नेपालको साविक मध्यमाञ्चल बिकास क्षेत्र अन्तर्गत पर्ने नारायणी अञ्चलको ५ जिल्ला हरु मध्येको एक रौतहट जिल्ला हाल मदेश प्रदेश अन्तर्गत स्थानीय तहहरु मध्ये गौर नगरपालिका नेपालको संबिधान २०७२ को धारा २९५ को उपधारा (३) बमोजिम गठित गाँउपालिका, नगरपालिका, स्वायत्त, संरक्षित वा बिशेष क्षेत्रको नाम, संख्या तथा सिमाना निर्धारण आयोगको सिफारिसमा बनेको ७५३ वटा स्थानीयतह मध्यको एक हो | गौर नगरपालिका रौतहट जिल्लाको एक स्थानीय सरकार हो । पुर्वीमा बागमती रहेको छ भने पश्चिममा लाल बैकैया, उत्तरमा मकवानपुर र दक्षिणमा भारत बिहार राज्यको सीतामदी जिल्लाको बैरगनिया प्रखणड रहेको छ। यस नगरपालिकाको कुल क्षेत्रफल २१.५३ वर्गकिलोमिटर रहेको छ। यो नगरपालिका २६.७८ अक्षांश र ८५.१६ देशान्तरमा अवस्थित छ। नगरपलिकाको जनगणना २०७८ अनुसारको जनसंख्या तपसिल बमोजिम रहेको छ।

वडा नं	घरधुरी संख्या	Population			औषत घरघुरी आकार	लैङ्गिक अनुपाद
		जम्मा	पुरुष	महिला		
All wards	7235	39846	20426	19420	5.51	105.18
1	559	3247	1644	1603	5.81	102.56
2	803	4445	2285	2160	5.54	105.79
3	850	4786	2485	2301	5.63	108.00
4	1001	6043	3263	2780	6.04	117.37
5	1413	6721	3479	3242	4.76	107.31
6	881	5389	2672	2717	6.12	98.34
7	489	2681	1274	1407	5.48	90.55
8	637	3385	1756	1629	5.31	107.80
9	602	3149	1568	1581	5.23	99.18

स्रोत : https://censusnepal.cbs.gov.np/results/np

१.२.४ प्रशासनिक विभाजन

यस गौर नगरपालिका पुराना ५ ओटा गाविसहरु समावेस गरी गौर नगरपालिका नाम राखी ९ वटा वडामा विभाजित छ। यस नगरपालिकाको वडागत विवरण तपसिल बमोजिम रहेको छ। भूगोलका हिसाबले सबै भन्दा ठूलो वडा न ९ रहेको छ भने सबै भन्दा सानो वडा न ५ रहेको छ।

क्र.सं.	नयाँ वडा	समावेश गाविस / नगरपालिका	जनसंख्या	क्षेत्रफल(वर्ग कि.मी.)
१	१	गौर(१,२)	३९५०	१.४४
२	२	गौर(३,४)	३५५२	०.८७
३	३	गौर(५)	४०५६	१.४
४	४	गौर(६,७)	५०२८	४.२६
५	५	गौर(८,९)	५१६५	०.७
६	६	गौर(१०)	४८५४	४.२५
७	७	गौर(११)	२५७२	२.१४
८	८	गौर(१२)	२३४६	१.८६
९	९	गौर(१३)	३४१४	४.६१
	जम्मा		**३४९३७**	**२१.५३**

स्रोत www.mofaga.gov.np

१.३ गौर नगरपालिकाको शैक्षिक सन्दर्भ

नेपालको शैक्षिक संरचनाको दृष्टिले हेर्दा विद्यालय शिक्षा आधारभूत र माध्यमिक गरी दुई तहको रहेको छ। एक वर्ष अवधिको प्रारम्भिकबालविकास शिक्षापछि कक्षा १ देखि कक्षा ८ सम्म गरी जम्मा आठ वर्षको आधारभूत शिक्षा कायम गरिएको छ भने कक्षा कक्षा ९ देखि १२ सम्मको चार वर्ष अवधिको शिक्षालाई माध्यमिक शिक्षा कायम गरिएको छ। माध्यमिक शिक्षा साधारण, परम्परागत र प्राविधिक तथा व्यावसायिक गरी तीन प्रकारको हुने ब्यवस्था गरिएको छ। आधारभूत तहलाई अनिवार्य तथा निशुल्क गरिएको छ भने माध्यमिक तहलाई निशुल्क रहने ब्यवस्था गरिएको छ। विद्यालय शिक्षालाई दुई तरीकाहरु नीजि लगानी र सरकारी लगानीबाट ब्यवस्थापन गरिएको छ।

१.३.१ नीतिगत प्रवन्ध

नेपालको शैक्षिक संरचनाको दृश्ट्रिले हेर्दा विद्यालय शिक्षा आधारभूत र माध्यमिक गरी दुई तहको रहेको छ। एक वर्ष अवधिको प्रारम्भिकबालविकास शिक्षापछि कक्षा १ देखि कक्षा ८ सम्म गरी जम्मा आठ वर्षको आधारभूत शिक्षा कायम गरिएको छ भने कक्षा ९ देखि १२ सम्मको चार वर्ष अवधिको शिक्षालाई माध्यमिक शिक्षा कायम गरिएको छ। माध्यमिक शिक्षा साधारण, परम्परागत र प्राविधिक तथा व्यावसायिक गरी तीन प्रकारको हुने ब्यवस्था गरिएको छ। आधारभूत तहलाई अनिवार्य तथा निशुल्क गरिएको छ भने माध्यमिक तहलाई निशुल्क रहने ब्यवस्था गरिएको छ। विद्यालय शिक्षालाई दुई तरीकाहरु नीजि लगानी र सरकारी लगानीबाट ब्यवस्थापन गरिएको छ।

नेपालको संविधान २०७२ मा शिक्षालाई प्राथमिकतामा राखेको छ साथै संविधानको भाग ३ मा मौलिकहकको व्यवस्था गरीएको छ जस अन्तर्गत धारा ३१माशिक्षा सम्बन्धी हक उल्लेख छ। धारा ३१ मा शिक्षालाई नागरिकको मौलिक हकको रुपमा व्यवस्था गरी प्रत्येक नागरिकलाई आधारभूत तह शिक्षा अनिवार्य र निःशुल्क,माध्यामिक तह सम्म निःशुल्क शिक्षा पाउने हक रहेको छ साथै अपाङ्गता भएका र आर्थिक रुपले विपन्न नागरिकलाई कानुन बमोजिम निःशुल्क उच्च शिक्षापाउने हक रहेको छ। त्यस्तै दृष्टिविहिन नागरीकलाई ब्रेललिपि, बहिरा तथा बोलाई सम्बन्धी समस्या भएका नागरिकलाई साङ्केतिक भाषाको माध्यमबाट कानुन बमोजिम निःशुल्क शिक्षा पाउने तथा नेपालमा बसोबास गर्ने प्रत्येक नेपाली समुदायलाई आफ्नो मातृभाषामा शिक्षा पाउने र त्यसकालागि शैक्षिक संस्था खोल्ने र संचालन गर्ने हक हुने कुरा उल्लेख गरिएको छ। यसै गरी संविधानको धारा ३८ मा महिलाको हक अन्तर्गत उपधारा ५ मा महिलालाई शिक्षा स्वास्थ्य, रोजगारी, र सामाजिक सुरक्षामा सकारात्मक विभेदका आधारमा विशेष अवसर प्राप्त गर्ने हक हुनेछ भन्ने उल्लेख छ। यसै गरी नेपालको संविधान २०७२ मा वालवालिकाको हक अन्तर्गत प्रत्येक वालबालिकालाई परिवार तथा राज्यबाट शिक्षा स्वास्थ्य, पालनपोषण, उचित स्याहार खेलकुद मनोरञ्जन, तथा व्यक्तित्व विकास तथा बाल सहभागिताको हक रहेको छ साथै बालबालिकालाई घर विद्यालय वा जुनसुकै स्थानमा शरीरीक मानसिक वा कुनै किसिमको यातना दिन पाईनेछैन भनि उल्लेख छ त्यसै गरी दलितको हक अन्तर्गत आधारभूत तहबाट उच्च तह सम्म छात्रवृत्ति सहित निः शुल्क शिक्षाको व्यवस्था हुने कुरा उल्लेख छ। त्यसैगरी नेपालको संविधानमा शिक्षालाई बैज्ञानिक प्राविधिक ब्याबसायिक सिपमूलक, रोजगारमुलक जनमुखी बनाउदै सक्षम प्रतिस्पर्धी नैतिक एबं राष्ट्रिय हित प्रति समर्पित जनशक्ति तयार गर्ने शिक्षा क्षेत्रमा राज्यको लागानी अभिबृद्धि गर्ने कुरा उल्लेख छ साथै नागरिकको व्यक्तित्व विकासका लागि पुस्तकालय, सामुदायिक सूचनाकेन्द्रको स्थापना र प्रबर्द्धन गर्ने कुरा उल्लेख छ। त्यस्तै १५औ आवधिक योजनामा गुणस्तरीय शिक्षा मार्फत दक्ष प्रतिस्पर्धी उत्पादनशिल र नबप्रवर्तनशिल मानव स्रोतको विकास गर्ने लक्ष्य राखेको छ।

यसैगरी विद्यालय क्षेत्र विकास योजना २०७३|०७४-२०७९|०८० ले समाजका विविधता पूर्ण परिवेश तथा आवश्यकताका यथार्थलाई आत्मसाथ गरी सबै नागरिकलाई उत्पादनशिल जीवनयापन गर्न चाहिने पूर्ण कार्यमूलक साक्षरता गणितीय सिप तथा आधारभूत जीवनोपयोगी सिपको विकासको अबसर प्राप्त गर्न सहजीकरण गर्दै जनशक्तिको क्षमता विकास निरन्तर एबं समावेशी प्रयत्न मार्फत मुलुकको सामाजिक आर्थिक, विकासमा योगदान दिई विद्यमान असमानता हटाउने लक्ष्य तथा राष्ट्रको सामाजिक आर्थिक रुपान्तरणका लागि आवश्यक स्वावलम्बी प्रबर्तनात्मक र मुल्य उन्मुख नागरिकको विकासमा योगदान पुर्याउने दूरदृष्टि राखेकोछ। राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ मा सबै तहको शिक्षालाई प्रतिस्पर्धी प्रविधीमैत्री, रोजगारमूलक र उत्पादनशिल बनाई देशको आवश्यकता अनुरुपको मानब संसाधन विकास गर्ने लक्ष्य राखेको छ। विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना (SESP) 2022/023 देखि 2031/032 ले विद्यालय शिक्षाको पहुँच, गुणस्तर, सेवा प्रवाहको प्रभावकारी व्यवस्थापन र सुशासन, वैकल्पिक शिक्षाको सबलीकरण जस्ता कुरामा जोड दिएको छ।

साथै गौर नगरपालिकाले शिक्षा क्षेत्रको विकास तथा सुधारमा निरन्तर जोड दिँदै आएको छ। यस नगरपालिकाले शिक्षा क्षेत्रलाई प्राथमिकतामा राखेको छ। शिक्षा क्षेत्रलाई ब्यवस्थित बनाउन शिक्षा ऐन जारी गरेको छ। त्यसैगरी दरबन्दी मिलान गर्दै आएको छ। जस्तै आव २०८०।८१ को नीति तथा कार्यक्रममा विद्यालय शिक्षालाई गुणस्तरीय बनाउने नीति लिएको छ भने आव २०८०।८1मा तपसील बमोजिममा नीतिहरु राखिएका छन्।

<u>शिक्षा तर्फः-</u>

१. शिक्षामा सबैको पहुँच स्थापित गर्न विद्यालय भर्ना अभियान चलाईनेछ।

२. बालबलिकाको क्षमता विकास तथा विद्यालय प्रति अभिरुचि जागृत गराउनका लागि साप्ताहिक रुपमा एक दिन अतिरिक्त कृयाकलाप गराउने नीति लिईनेछ।

३. पूर्ण साक्षर वडा घोषणा गर्दै पूर्ण साक्षर नगरको अभियान चलाईनेछ।

४. सामुदायिक विद्यालयहरुमा शिक्षक विद्यार्थी अनुपातमा विषयगत दरवन्दी एवं शिक्षक सरुवालाई व्यवस्थापन गरिनेछ।

५. नगरक्षेत्र भित्रका गुरुकुल, मदर्शा लगायतका परम्परागत शिक्षालयहरुको स्तरोन्नरती गर्दै लगिनेछ।

६. गुणस्तरीय शिक्षामा सबैको पहुँच सुनिश्चित गर्न सबै सामुदायिक विद्यालयहरुलाई सुचकमा आधारित भएर वर्गीकरण गरी वैज्ञानिक शुल्क निर्धारण गरिनेछ।

७. सामुदायिक विद्यालयहरुको शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्य राखी चालु आर्थिक वर्षमा जुद्ध नमूना माध्यमिक विद्यालय को कक्षा १० को पठन पाठनलाई डिजिटल बनाइएकोमा अगामी आ.व.देखि कक्षा ९ मा समेत डिजिटल विधि माध्यमबाट पठन पाठन प्रकृया अगाडि बढाईनेछ।

८. नगरपालिका क्षेत्रभित्रका सबै सामुदायिक विद्यालयहरुमा एकै किसिमको रंगरोगन गरी आवश्यकता अनुसार शौचालय, बगैचा, पर्खाल निर्माण, वृक्षारोपण तथा ब्लक बिच्छयाउने समेतका भौतिक पूर्वाधारको निर्माण कार्यलाई उच्च प्राथमिकतामा राखिनेछ।

९. नगरपालिका क्षेत्रभित्रका सबै विद्यालयहरुमा पूर्व प्राथमिक तह देखि कक्षा ८ सम्म स्थानीय विषयको रुपमा वज्जिका/भोजपुरी भाषाको पाठ्यक्रम अनुरुप पठनपाठनको कार्यलाई बढावा दिईनेछ।

१०. प्राविधिक शिक्षाको माध्यमबाट व्यवसायिक दक्ष जनशक्ति उत्पादनको लागि जुद्ध नमुना माध्यामिक विद्यालयमा विशेष प्राविधिक धारको १८ महिने आईदेखि ३६ महि.व.कोर्ष कक्षा संचालन हुदै आएकोमा आगामी आ .टि.ने आई कोर्ष .टि. संचालनमा ल्याईनेछ साथै कृषि तर्फ प्राविधिक शिक्षाको कार्यक्रम संचालन गर्न पहल गरिनेछ।

११. विद्यालयबाट विचमै पढाई छाड्ने विद्यार्थीहरुलाई विद्यालयमा टिकाई राख्न निशुल्क पाठ्यपुस्तक, दिवाखाजा, छात्रबृति अनुदान एवं स्यानिटरी प्याड वितरणका लागि सामुदायिक विद्यालयहरुमा आधुनिक मेशिन जडान गरी प्रयोगमा ल्याएको छ भने आगामी आ.व.मा पनि यस कार्यलाइ निरन्तरता दिइनेछ।

१२. सबै सामुदायिक विद्यालयहरुमा सुविधायुक्त विज्ञान प्रयोगशाला स्थापना तथा स्तरोन्नति गरिनेछ।

१३. गौर नर्सिङ्ग क्याम्पसलाई अपग्रेड गरी नगरभित्रका विद्यार्थीहरुका लागि सीट आरक्षण गर्न पहल गर्ने नीति लिईनेछ।

१४. प्राईभेट विद्यालयहरु सँग समन्वयन गरी गरिव, दलित तथा जेहेन्दार विद्यार्थीहरुको लागि निशुल्क शिक्षा उपलब्ध गराउन पहल गर्ने नीति लिईनेछ।

१५. न्यून पारिश्रमिक सहित पठनपाठनमा संलग्न बाल विकास सहजकर्ताहरु, विद्यालय कर्मचारीहरुलाई संघीय सरकारको निश्चित मापदण्ड बमोजिम थप प्रोत्साहन रकम उपलब्ध गराउन पहल गरिनेछ।

१६. शिक्षकहरुको कार्य सम्पादन र विद्यार्थीको उतीर्ण नतिजाको आधारमा दण्ड, पुरस्कार र सम्मानको व्यवस्था गरिनेछ।

१७. सफा, सुन्दर, हराभरा र वातावरणमैत्री विद्यालय निर्माणको लागि विद्यालयहरुलाई प्रोत्साहित गरिनेछ।

१८. नगर भित्रका सम्पूर्ण विद्यालयलाई लैंगिक मैत्री, बालमैत्री र अपाङगमैत्री शैक्षिक तथा भौतिक पहुचयुक्त वातावरण बनाउन आवश्यक सहकार्य गरिनेछ।

१९.यस नगरपालिकाका सम्पूर्ण सामुदायिक विद्यालयमा विधुतीय हाजरी तथा शिक्षकको लगबुक राख्ने व्यवस्था अनिवार्य लागु गरिनेछ।

२०.सामुदायिक सिकाई केन्द्रहरुलाई आवश्यक कार्यविधि बनाई व्यवस्थापन गरिनेछ।

२१.जुद्ध नमुना मावि गौरको निर्माणाधिन विद्यालय भवन निर्माण कार्य समयमा नै सम्पन्न गर्न आवश्यक पहल गरिनेछ।.

२२.पूर्वाधार को आभाव रहेका सामुदायिक विधालयहरुमा पूर्वाधार निर्माणमा आवश्यक जोड दिइनेछ।

२३.भारतीय दुतावासको आर्थिक सहयोगमा निर्माण कार्य शुरु भई अधुरो रहन गएको जुद्ध नमुना मा को छात्रावास तथा.वि. क्यान्टिन भवनको निर्माण प्रकृया पुन: भारतीय दुतावासको आर्थिक सहयोगमा आगामी आर्थिक वर्षमा निर्माण प्रकृया अगाडि बढाईनेछ।

२४.जुद्ध नमुना माध्यमिक विद्यालयमा आगामी वर्षमा डिजिटल पुस्तकालय (ई-लाईब्रेरी) थालनी गरिनेछ र क्रमश सबै विद्यालयमा गरिनेछ।

१.३.२. अबस्था उपलव्धि र अन्तर

गौर नगरपालिकामा १८ वटा सामुदायिक विद्यालय र २७ वटा संस्थागत विद्यालय रहेका छन्। यस नगरपालिकामा शैक्षिक सत्र २०८० मा जम्मा ९७५६ विद्यार्थीहरु रहेका छन्। प्रारम्भिक बाल विकास देखि १२ सम्म जम्मा १८४२८ विद्यार्थीहरु रहेका ५न्। जस मध्ये समुदायिक तर्फ छात्रा ४७४७ र छात्रा ५२६८ गरी १००१५ तथा संस्थागत तर्फ छात्रा ३०९५ र छात्र ५३१४ गरी ८४१३ जना छन्। यस नगरपालिका भित्र सामुदायिक विद्यालयमा १७२ जना शिक्षक हुनुहुन्छ। यसैगरी बालविकास शिक्षक ३० जना र विद्यालय कर्मचारीहरु २० जना रहेका छन्। संस्थागत विद्यालयमा ४४३ जना शिक्षक र ८१ कर्मचारीहरु रहेका छन्

जनगणना २०७८ अनुसार गौर नगरपालिकाको साक्षरता दर ६९.५ रहेको छ भने पुरुषको ७७.१ र महिलाको ६१.४ रहेको छ। शैक्षिक अध्ययनको विषयको विश्लेषण गर्दा यहाँ उच्च शिक्षा पढ्ने मध्ये सबै भन्दा धेरै ३४.४ प्रतिशत व्यवस्थापन विषय अध्ययन गर्ने गरेको देखिन्छ भने त्यस पश्चात शिक्षाशास्त्र २७.५ तथा क्रमश विज्ञान तथा प्रविधि २०.३ मानविकी तथा समाजशास्त्र ६.१ र केही अन्य रहेको छ। यस नगरपालिकाको साक्षरता मध्ये प्राथामिक तहमा ३०.४ प्रतिशत, निम्न माध्यमिक तहमा १९ प्रतिशत, उच्च माध्यमिकमा १६ प्रतिशत अध्ययन गरेको पाइएको छ।

गौर नगरपालिकाको भर्ना सम्बन्धी अवस्थालाई तलको तालिममा प्रस्तुत गरिन्छ।

सूचक	लिंग	अवस्था २०७९
बालविकासको कुल भर्नादर	छात्रा	१११.४
	छात्र	१०७.१
	जम्मा	१०८.९
बालविकासको खुद भर्नादर	छात्रा	८०.७
	छात्र	६९.२
	जम्मा	७४.१
कुल प्रवेशदर कक्षा १	छात्रा	१२७.८

	छात्र	१४०.१
	जम्मा	१३४.२
खुद प्रवेशदर कक्षा १	छात्रा	९८.१
	छात्र	९८.३
	जम्मा	९८.२
कुल भर्नादर कक्षा १-५	छात्रा	१३१.०
	छात्र	१२७.८
	जम्मा	१२९.३
खुद भर्नादर कक्षा १-५	छात्रा	९५.९
	छात्र	९७.७
	जम्मा	९६.८
कुल भर्नादर कक्षा ६-८	छात्रा	१२६.२
	छात्र	११८.२
	जम्मा	१२१.४
खुद भर्नादर कक्षा ६-८	छात्रा	९५.३
	छात्र	९८.१
	जम्मा	९७.०
कुल भर्नादर कक्षा १-८	छात्रा	११०.४
	छात्र	११३.४
	जम्मा	११२.०
खुद भर्नादर कक्षा १-८	छात्रा	९५.७
	छात्र	९७.८
	जम्मा	९६.९
कुल प्रवेशदर कक्षा ९-१०	छात्रा	१०१.९
	छात्र	११३.३
	जम्मा	१०८.५
खुद भर्नादर कक्षा ९-१०	छात्रा	७९.१
	छात्र	८७.८
	जम्मा	८४.१
कुल भर्नादर कक्षा ११-१२	छात्रा	९२.९
	छात्र	७५.१
	जम्मा	८१.५

खुद भर्नादर कक्षा ११-१२	छात्रा	४७.९
	छात्र	३६.९
	जम्मा	४०.९
कुल भर्नादर कक्षा ९-१२	छात्रा	९८.०
	छात्र	९४.२
	जम्मा	९५.७
खुद भर्नादर कक्षा ९-१२	छात्रा	६५.६
	छात्र	६२.३
	जम्मा	६३.६

स्रोत: Flash Report 2079: www cehrd..gov.np

माथिको तालिकाको विश्लेषण गर्दा आधारभूत तहको कक्षा १-८ को कुल भर्ना दर ११२ र कक्षा ९-१२ हेर्दा ८१.५ देखिन्छ। यसरी हेर्दा सहि उमेरमा बालबालिकाहरु भर्ना नहुने देखिएको छ। समयमा नै विद्यालय भर्ना गराउनु पर्ने यस नगरपालिकाको प्रमुख काम देखिन्छ। त्यसैगरी आधारभूत तहमा खुद भर्ना दर ९६.९, माध्यमिक तहमा खुद भर्ना दर ८४.१ र उच्च माध्यमिक तहमा खुद भर्ना दर ४०.९ रहेको छ। यसरी हेर्दा अझै पनि आधारभूत तहमा ३.१, माध्यमिक तहमा १५.९, उच्च माध्यमिक तहमा ५९.१ प्रतिशत बालबालिकाहरु विद्यालय बाहिर रहेका छन्। त्यसमा पनि छात्राको पहुँच छात्र भन्दा कम रहेको छ। त्यसैगरी यस नगरपालिकाको दोर्हाउने, उत्तिर्ण हुने र कक्षा छोड्नेदरलाई तलको तालिमका प्रस्तुत गरिन्छ।

सूचक	लिंग	अवस्था २०७९
कक्षा १ बाट ५ सम्मको दोहोऱ्याउने दर	छात्रा	4.1
	छात्र	3.2
	जम्मा	3.6
कक्षा ६ बाट ८ सम्मको दोहोऱ्याउने दर	छात्रा	0.8
	छात्र	0.5
	जम्मा	0.6
कक्षा ९ बाट १० सम्मको दोहोऱ्याउने दर	छात्रा	0.0
	छात्र	0.0
	जम्मा	0.0
कक्षा १ बाट ५ सम्मको छोड्ने दर	छात्रा	2.2
	छात्र	2.1
	जम्मा	2.1
कक्षा ६ बाट ८ सम्मको छोड्ने दर	छात्रा	5.1
	छात्र	3.7

	जम्मा	4.3
कक्षा ९ बाट १० सम्मको छोड्ने दर	छात्रा	0.6
	छात्र	0.4
	जम्मा	0.5
कक्षा १ बाट ५ सम्मको उत्तिर्ण दर	छात्रा	92.6
	छात्र	93.7
	जम्मा	93.1
कक्षा ६ बाट ८ सम्मको उत्तिर्ण दर	छात्रा	93.9
	छात्र	95.4
	जम्मा	94.7
कक्षा ९ बाट १० सम्मको उत्तिर्ण दर	छात्रा	98.9
	छात्र	99.3
	जम्मा	99.1

स्रोत: Flash Report 2079: www.cehrd.gov.np

माथिको तालिका विश्लेषण गर्दा यस गौर नगरपालिकाको कक्षा उत्तीर्ण दर राम्रो भए पनि १ देखि ६ सम्म कक्षा छोड्ने दर २.१ प्रतिशत र कक्षा ६ देखि ८ सम्म छोड्ने दर ४.३ प्रतिशत तथा दोहोऱ्याउने दर पनि उच्च रहेको छ। त्यसमा पनि कक्षा १ बाट ५ सम्मको कक्षा छोड्ने दर उच्च रहेको छ। कक्षा छोड्ने र दोहोऱ्याउने दरमा छात्र भन्दा छात्राको दर उच्च रहेको छ। त्यसैले अबको योजनामा बालबालिकाहरुलाई छोड्ने र दोहोऱ्याउने दरलाई पनि कम गर्नु पर्ने क्रियाकलापहरु राख्नु जरुरी देखिन्छ। त्यसैगरी यस गौर नगरपालिकाको सक्षमताको अवस्थालाई पनि तल प्रस्तुत गरिन्छ।

क्षेत्र	सुचक	लिंग	अवस्था २०७९
आन्तरिक सक्षमता कक्षा १ बाट ५	कक्षा ५ सम्मको टिकाउदर	छात्रा	89.8
		छात्र	88.2
		जम्मा	89.0
	कक्षा ५ सम्मको पूरा गर्ने दर	छात्रा	85.4
		छात्र	83.2
		जम्मा	84.3
	प्रती बिद्यार्थी औसत लागत	छात्रा	5.4
		छात्र	5.4
		जम्मा	5.4
	कक्षा १ बाट ५ आन्तरिक सक्षमता	छात्रा	91.8
		छात्र	91.8
		जम्मा	91.8
	कक्षा ८ सम्मको टिकाउदर	छात्रा	80.7

		छात्र	74.7
		जम्मा	77.7
आन्तरिक सक्षमता कक्षा ६ बाट ८	कक्षा ८ सम्मको पूरा गर्ने दर	छात्रा	79.6
		छात्र	74.0
		जम्मा	76.8
	प्रती बिद्यार्थी औसत लागत	छात्रा	9.9
		छात्र	10.3
		जम्मा	10.1
	कक्षा ६ बाट ८ आन्तरिक सक्षमता	छात्रा	80.6
		छात्र	77.7
		जम्मा	79.5
आन्तरिक सक्षमता कक्षा ९ बाट १०	कक्षा १० सम्मको टिकाउदर	छात्रा	74.4
		छात्र	70.2
		जम्मा	72.3
	कक्षा १० सम्मको पूरा गर्ने दर	छात्रा	74.4
		छात्र	70.2
		जम्मा	72.3
	प्रती बिद्यार्थी औसत लागत	छात्रा	12.4
		छात्र	12.8
		जम्मा	12.5
	कक्षा ९ बाट १० आन्तरिक सक्षमता	छात्रा	64.3
		छात्र	62.7
		जम्मा	63.8

स्रोत: Flash Report 2079: www.cehrd.gov.np

यसै गरी यस नगरपालिकाको आन्तरिक सक्षमतालाई हेर्दा कक्षा ८ को टिकाउ दर ७७.७ र कक्षा १० को टिकाउ दर ७२.३ रहेको छ। यसरी हेर्दा बालबालिकाहरुको टिकाउदर कमजोर रहेको छ। लैगिङ्गरुपमा हेर्दा पनि छात्राको भन्दा छात्रको टिकाउदर कम रहेको छ। यस क्षेत्रमा पनि पालिकाले ध्यान दिनु पर्ने अर्को महत्वपूर्ण क्षेत्र रहेको छ।

१.३.३ प्रमुख समस्याहरु, चुनौति र अवसरहरु

प्रमुख समस्याहरु

मूलत: शिक्षा क्षेत्रको अबस्थालाई नियाल्दा सकारात्मक पक्ष र नकारात्मक पक्ष वा सरल पक्ष र दुर्लभ पक्ष रहेकाछन्। यो त केवल एक सिक्काका दुई पाटा जस्तै हुन। शिक्षा क्षेत्रमा भएको विविध सरल र सकारात्मक पक्षहरु हुदाँहुदै पनि यसका समस्याहरु पनि हुन्छन र हामिले भोग्दै र अनुभव गर्दै आएकाछौं। विद्यालय शिक्षामा सबै बालबालिकाहरूलाई पहुँच, सहभागिता र गुणस्तरको सुनिश्चितता गर्न नसक्नु, पाठ्यक्रमले तोकेबमोजिमका सिकाइ उपलब्धिहरू हासिल गर्न नसक्नु, बालमैत्री विद्यालय निर्माण गरी सिकाइ वातावरणमा सुधार हुन नसक्नु, स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण गरी प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्न नसक्नु,

विषयगत रूपमा र कक्षागत रूपमा शिक्षकहरूको दरबन्दी नहुनु, शिक्षामा सूचनातथा सञ्चार प्रविधिको पहुँच नहुनु र प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्न नसक्नु, साक्षरता निरन्तर शिक्षा र जीवनपर्यन्त शिक्षाका अवसरहरू उपलब्ध गराउन नसक्नु, वैकल्पिक सिकाइको प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्न नसक्नु, उपयुक्त भौतिक पूर्वाधारको विकास गर्न नसक्नु आदि शिक्षा क्षेत्रका प्रमुख समस्याका रूपमा रहेका छन् ।

साथै लेखनपूर्व गरिएको कार्यशाला तथा सुझाबको आधारमा भन्ने हो भने यस क्षेत्रको प्रमुख समस्या भनेको न्यून सिकाइ उपलब्धि स्तर तथा न्यूनत्तम सिकाइ वातावरण नहुनु रहेको छ। अन्य केही थप शिक्षा केन्द्रित समस्याहरुलाई तल प्रस्तुत गरिएको छ।

पहुँच

- आधारभूत तहमा केही तथा माध्यमिक तहमा शिक्षामा धैरै वालबालिकाको पहुँच कमजोर हुनु
- अपाङ्गता तथा आर्थिक रुपले विपन्न एवम् पिछडिएका बर्गका बालबालिकाहरुको शिक्षामा पँहुच कम हुनु
- विद्यालयमा भर्ना भएका बालवालिकालाई टिकाई राख्न नसक्नु
- अभिभाबक शिक्षा तथा सचेतनामा कमी
- विद्यालय भर्ना नभएका बालबालिकाहरुको लागि पालिकाबाट लक्षित कार्यक्रम नहुनु
- विद्यालय उमेरका बालबालिकाहरु समयमा भर्ना नहुनु

सिकाइ उपलब्धि

- सिकाइ उपलब्धिको स्तरमा कमी हुनु
- तहगत, क्षेत्रगत तथा विषयगतरुपमा सम्पूर्ण विद्यालयमा शिक्षक व्यवस्थापन गर्न नसक्नु वा शिक्षक अभाव देखिनु
- दक्ष तथा पेशागत विकास भएको शिक्षकको कमी
- शिक्षणसिकाइ तथा मूल्याङ्कन प्रक्रिया तोके अनुरुप पाठ्यक्रम केन्द्रित लागु नहुनु
- शिक्षकलाई पेशागत सहयोग गर्ने प्रणालीको विकास गर्न नसक्नु
- विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि विश्लेषण नहुनु
- पाठ्क्रमले तोकेको पूरा समयमा शिक्षण नहुनु

सिकाइका लागि वातावरण, ब्यवस्थापन, सुशासन र नेतृत्व

- भौतिक संरचना राम्रो नहुनु
- अपनत्व, सुशासन, जिम्मेवारी तथा जवाफदेहिताको आशातीत प्रत्याभूति दिन नसक्नु अर्थात् शिक्षामा जवाफदेहिता तथा सुशासन कायम गर्न नसक्नु ।
- प्रअमा नेतृत्व सीपमा कमी
- वि.ब्य.स. शि.अ.स. क्रियाशिल नहुनु तथा विद्यालयको सुधारमा लाग्न नसक्नु
- अनुगमन तथा निरीक्षणमा कमी हुनु

- विद्यालयमा अभिलेखीकरण प्रभावकारी अनुसार नहुनु
- भौगोलिक अवस्था अनुसार विद्यालय वालबालिकाको लागि टाढा हुनु
- विद्यालयमा सिकाइका लागि न्यूनतम आवश्यक शैक्षिक तथा भौतिक वातावरण सुनिश्चित गर्न नसक्नु
- विद्यालय शिक्षामा पुरस्कार र दण्डको ब्यवस्था नहुनु ।
- दिवाखाजा ब्यवस्थापनमा आर्थिक, भौतिक, जनशक्तिको कमी साथै स्थानीय उत्पादन सँग जोडन नसक्नु
- सामुदायिक बिद्यालयमा अभिभावक गैर जिम्मेवार हुनु साथै विधालयले   आम अभिभावकको मन जित्न नसक्नु
- शिक्षक तालिम, गोष्टि ,सेमिनार, जस्ता वृति बिकास का क्रियाकलाप कम हुनु र भएको तालिमको पनि कक्षा कोठामा आधुनिक सामाग्रीको कमिले कार्यान्वयनमा कमी हुनु

१.३.४ **चुनौतिहरु**

- विद्यालय शिक्षाको सर्वसुलभता उपयुक्त पूर्वाधार को विकास गुणस्तरको सुनिश्चितता सहित सार्वजनिक शिक्षा प्रतिको आकर्षण अभिवृद्धि गर्नु
- विद्यार्थी अनुपातमा शिक्षक दरबन्दी मिलान तथा पुनर्वितरण गर्नु
- शैक्षिक सुशासन उत्तरदायित्व अभिवृद्धि गर्नु
- नगरपालिका भित्र रहेका सम्पूर्ण विद्यालयमा भौतिक पूर्वाधार सहितको आकर्षक वातावरण विकास गर्नु
- बालमैत्री एवं प्रविधिमा आधारित बनाउनु
- विद्यालय बाहिर रहेका सबै वालबालिकालाई विद्यालय भर्ना गराउनु
- कक्षा छाड्ने दर शून्यमा झारी अपेक्षित सिकाइ उपलब्धि हासिल गर्नु
- शिक्षा क्षेत्रमा सुशासन र उत्तरदायित्व अभिवृद्धि गर्दै शिक्षकको पेशागत क्षमता अभिवृद्धिका लागि तालिम गोष्ठीको व्यवस्था गर्नु
- सम्पूर्ण सामुदायिक विद्यालयहरुमा नियमित अनुगमन तथा पृष्ठपोषण प्रदान गर्नु
- स्थानीय विषयका पाठ्यपुस्तकको निर्माण तथा वितरण सूचनासञ्चार प्रविधिले ल्याएका विविध अवसरको सदुपयोग गर्नु
- प्रारम्भिक वाल विकास केन्द्रको समायोजन तथा पुनर्वितरण गरी मापदण्ड अनुसार संचालन गर्नु
- आवश्यकतानुसार भौगोलिक नक्साङ्कनको आधारमा विद्यालयको स्थापना ,समायोजन तथा पुन वितरण गर्नु
- पहुँचयुक्त विद्यालयको भौतिक संरचना तयार गर्नु
- ईन्टरनेट तथा सूचनार प्रविधिको पहुँच सम्पूर्ण विद्यालयमा पुर्याउनु
- अनिवार्य, निःशुल्क तथा गुणस्तरीय सिकाइलाई सुनिश्चित गर्ने
- दिवाखाजा ब्यवस्थापनले स्थानीय उत्पादन सँग जोडन नसक्नु ।

- सामुदायिक बिद्यालयले आम अभिभावकको मन जित्न नसक्नु ।
- प्रर्याप्त आर्थिक श्रोतको अभाव हुनु ।

१.३.५ अवसरहरु

विविध चुनौतिहरु विच पनि शैक्षिक क्षेत्रमा अव्वल परिवर्तन गर्नका निम्ति थुप्रै अवसरहरु पनि रहेको छ । कालो बादल भित्र सुन्दर चाँदीको घेरा हुन्छ भनेझै यी तमाम चुनौतिका वावजुद विद्यालय शिक्षाको सुदृढीकरणका लागि थुप्रै अवसर विद्यमान रहेको छ । शैक्षिक क्षेत्रमा यस पालिकाको शिक्षा क्षेत्रमा पनि लगानि बढ्दै गएको छ । यसैगरी यस नगरपालिकाले शिक्षा क्षेत्रलाई पहिलो प्राथमिकतामा राखी विविध कार्यक्रम लागू गरिरहेको छ । शिक्षामा तीनवटै सरकारको साझा अधिकार क्षेत्रको रुपमा रहेकोले आपसी साझेदारीमा लगानी अभिबृद्दि गर्न सकिने अवस्था देखिनु, विद्यालय शिक्षामा सुधारका लागि नगरपालिकामा विभिन्न संघसंस्थाहरु जस्तै VSO, JJYC, NCE NEPAL, PRERANA, RDC, ASMAN NEPAL, MANDABI, आदिको निरन्तर कार्यक्रम सञ्चालन हुनु , शैक्षिक सूचकाङ्कहरुको प्रगति सकारात्मक दिशातिर हुनु पनि शिक्षाको अवसरका रुपमा रहेका देखिन्छन् ।

१.४ योजना निर्माण प्रकृया

कुनै पनि कार्य सम्पन्न गर्न गरिने परिकल्पनाको स्वरूपलाई कार्यान्वयन तह सम्म पुर्याउन प्रतिफल दिने प्रकृयाहरूको समिश्रण नै योजना हो । योजना आफैमा निर्मित हुने होइन र यो एउटा जटिल र चुनौतिपूर्ण कार्य पनि हो । यस कार्यलाई ब्यवस्थित रुपमा अगाडि बढाउनको लागि तपसिलका चरण र प्रकृयाहरूलाई गम्भिरतापूर्वक अवलम्वन र अनुशरण गरिएको छ ।

- शिक्षा योजना तयारीको लागि ५ सदस्य कार्यदल गठन भएको ।
- शिक्षा योजना लेखन पूर्व सबै सरोकारवालाहरुसँग सुझाब तथा छलफल कार्यशाला सञ्चालन गरिएको ।
- बैठकले ५ सदस्य लेखन कार्यदल तयार गरेको ।
- कार्यदल र विज्ञको सहयोगमा शिक्षा योजनालाई चाहिने विद्यालय तथा पालिकाबाट शैक्षिक तथ्यांकहरु, दस्तावेजहरुको संकलन अध्ययन तथा विश्लेषण गरिएको ।
- विभिन्न सरोकारवालाहरुसँग छलफल तथा सुझाब संकलन गरिएको ।
- कार्यदल तथा विज्ञबाट योजनाको मस्यौदा तयार गरिएको ।
- तयार भएको मस्यौदा माथि सबै सरोकारवालासँग छलफल तथा सुझाब संकलन गरिएको ।
- तयार भएको मस्यौदालाई सबै सरोकारवालाहरुलाई पृष्ठपोषण प्रदान गर्न अवसर प्रदान गरिएको ।
- शिक्षा योजनालाई विज्ञबाट अन्तिम मस्यौदा तयार गरिएको ।
- तयार भएको मस्यौदालाई कार्यपालिकाको बैठक बाट प्रमाणित गरिएको ।

साथै यो योजना तय गर्दा मुख्य रुपमा संघीय तथा सरकारका नीति कार्यक्रम योजनाको साथै अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा राष्ट्रले प्रतिबद्धता गरेका कुरालाई समेत मुख्य आधार बनाइएको छ । साथै पालिकाले तय गरेको दूरदृष्टि, लक्ष्य र उद्देश्यको आधारमा यो योजना निर्माण गरिएको छ । यो शिक्षा योजना तयार गर्न JJYC/ Prearana / VSO ले आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोग गर्नु भएको थियो ।

परिच्छेद २:

दुरदृष्टी, ध्येय, उदेश्य तथा प्रमुख उपलब्धि सुचकहरु

२.१ राष्ट्रिय दीर्घकालिन सोच

आर्थिक तथा सामाजिक रुपान्तरणको माध्यमबाट न्यायपूर्ण समाजको विकास सहित नेपाललाई समृद्ध र नेपालीलाई सुखी बनाउन योगदान गर्ने।

२.२ गौर नगरपालिका दीर्घकालिन सोच

"समतामुलक गुणस्तरीय शिक्षाको सुनिश्चित ता, विभेद र भय रहित समाज उन्मुख हाम्रो गौर नगरपालिका "

२.३ गौर नगरपालिका लक्ष्य

विद्यालय जाने उमेर समुहका सबै बालबालिकाहरुको शिक्षाको पहुँच सुधार गर्दै गुणस्तरीय, बाल मैत्री र प्रबिधिमैत्री शिक्षण सिकाइको लागि न्यूनत्तम सिकाइ वातावरणको सुनिश्चित गर्ने।

२.४ गौर नगरपालिकाको उदेश्यहरु

- प्रारम्भिक बालविकास देखि माध्यमिक तह सम्मको शिक्षाको पहुँचमा वृद्धि गर्नु ।
- विद्यालय शिक्षाको सबै कक्षाको सिकाइ उपलब्धिमा वृद्धि गर्नु ।
- विद्यार्थीको अनुपातमा शिक्षकको व्यवस्थापन गर्नु ।
- बिद्यालयमा आधुनिक प्रबिधिका साथै सिपमूलक शिक्षामा जोड दिनु।
- ईलाइब्रेरी -को व्यवस्थापन गर्नु।
- विद्यालयलाई आवश्यक पर्ने न्यूनतम भौतिक पूर्वाधार तथा शैक्षणीक सुधार गरी सिकाइ वातावरणमा सुधार ल्याउनु ।
- शुद्ध पिउने पानी, शौचालय, सरसफाइ, बालमैत्री, अपाङ्गमैत्री तथा वातावारण मैत्री विद्यालयको बिकास गर्नु।
- खेल मैदान तथा खेल सामग्रीको पर्याप्त ब्यबस्थापन सहित खेलकुद प्रशिक्षकको क्रमश सबै विद्यालयमा व्यवस्थापन गर्नु।
- स्वास्थ्यकर जीवनको लागि योगाभ्यास व्यवस्थापन गर्नु।
- सबै विद्यालयमा स्वास्थ्यकर्मीको व्यवस्थापन गर्नु।
- स्थानीय पाठ्यक्रमको विकास गरी कार्यन्वयन गर्नु।
- शिक्षकको पेशागत विकासको समुचित व्यवस्थापन गर्नु।

- विद्यालय व्यवस्थापनमा सुशासन कायम गर्न नेतृत्व व्यवस्थापन, जवाफदेहिता र उत्तरदायित्वमा सुधार गर्नु ।
- आपतकालीन तथा संकटपूर्ण परिस्थितिमा पनि बालबालिकाहरुले शिक्षा प्राप्त गर्ने अवसरमा वृद्धि गर्नु ।
- साक्षर नगरपलिका घोषणा गर्दै अनौपचारिक शिक्षा तथा जीवनपर्यन्त सिकाइका अवसरहरुलाई विस्तार गर्नु ।
- कक्षा १ -३ सम्मको थिमेटिक निरन्तर मूल्यांकन प्रक्रिया अनिवार्य लागु गर्नु ।

२.५ गौर नगरपालिकाको रणनीतिहरु

पहुँच वृद्धिका लागि

- आवश्यकताको आधारमा प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा केन्द्र तथा विद्यालयको नक्साङ्कन, समायोजन र पुनर्वितरण गरिनेछ ।
- हरेक वर्षको शैक्षिक सत्रको पहिलो महिना भित्र विद्यालय स्तरमा वि.ब्य.स. र शि.अ.स. नेतृत्वमा एक कार्यदल निर्माण गरी निश्चित फारामको आधारमा लक्षित वर्ग सम्म पुगी भर्ना अवस्थाको यकिन गरी भर्ना अभियानलाई सशक्त र सबल बनाइने छ ।
- विद्यालय जान नसक्ने वा भर्ना हुन नसक्ने बालबालिकाहरुको लागि भर्ना अभियानको तथ्यांकको आधारमा सहयोग कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ र त्यसको लागि पालिका स्तरमा निश्चित सघन भर्ना सहयोग कार्यक्रम राखिने छ ।
- शैक्षिक सत्रको शुरुमा नै अभिभावक शिक्षा भर्ना कार्यक्रमसँगै हरेक विद्यालयले विद्यालयमा वा समुदायमा निश्चित अभिभावक शिक्षाको तालिम प्याकेज अनुसार सञ्चालन गरिने छ ।
- सिमान्तकृत तथा पछाडिपारिएका वर्गका तथा कार्यगत सीमितता भएका बालबालिकाहरुको पहिचान गरी "बालबालिका शैक्षिक सहयोग कार्यक्रम" नामक कार्यक्रम लागू गरिनेछ ।
- वडा तथा पालिकास्तरमा सतप्रतिशत विद्यालय पहुँच घोषणा कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
- प्राविधिक शिक्षाको लागि क्रमश माध्यमिक विधालयहरुमा आवश्यक व्यवस्थापन गर्ने ।
- सम्बन्धित निकाय सँग समन्वय गरी आवश्यक दक्ष जनशक्तिको व्यवस्थापन गर्ने ।

सिकाइ उपलब्धि सुधारका लागि

- प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रको सिकाइ सुधारको लागि प्रारम्भिक बाल विकास केन्द्रको पाठ्यक्रम, २०७७ लाई पूर्ण रुपमा कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ ।
- प्रारम्भिक कक्षाको सिकाइ सुधारको लागि "पढ्नको लागि सिक्ने" धारणा सहित क्रमिक सिकाइ सहजीकरण रणनीति लाई पूर्ण कार्यान्वयनमा लगिनेछ ।
- सिकाइ सुधारको लागि बालमैत्री तथा क्रियाकलापमा आधारित सिकाइ (ABL) जस्ता विधिलाई जोड दिदै क्रमश रुपमा प्रविधिमैत्री शिक्षणमा जोड दिइने छ ।
- सिकाइ सुधारको लागि शिक्षण सुधार योजनालाई पूर्ण रुपमा कार्यान्वयनमा लगिने छ ।
- विद्यालय तहका सबै कक्षामा कम लागत अर्थात् Low cost /No cost मा आधारित शिक्षण सिकाइ तथा सन्दर्भ सामग्री सहित व्यवस्थापन गरिनेछ ।

- एक शिक्षक, आफ्नो विषयको पाठ्यपुस्तक, पाठ्यक्रम तथा शिक्षक निर्देशिकाको उपलब्धतता सहित प्रयोगको अनिवार्यता गर्दै नवीनतम् विधि र प्रविधि मार्फत सिकाइ सहजीकरण गरिनेछ।
- विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि सुधारको लागि अनिवार्य रुपमा विद्यालयले विद्यालयमा शिक्षण नभएको समयमा विद्यालयमा वा समुदाय स्तरमा नै मुख्य विषयहरुको वा सुधारको क्षेत्रहरु आधारमा उपचारात्मक वा सुधारात्मक कक्षा सञ्चालन गरिनेछ। उक्त कार्यको लागि सम्बन्धित विद्यालयले विद्यार्थीका अभिभावकहरु तथा पालिकाबाट आर्थिक स्रोत ब्यवस्थापन हुने व्यवस्था मिलाइने छ।
- पालिकाले बार्षिक रुपमा सबै तहका शिक्षकलाई छोटा अवधिका सरकारले तय गरेको पाठ्यक्रम र दक्ष प्रशिक्षकबाट तालिम प्रदान गरिने छ। उक्त तालिममा सहभागी भएका शिक्षकले आफ्नो विद्यालयमा गई सोही तालिमको बारे विद्यालयका अन्य शिक्षकहरुलाई अनिवार्य रुपमा तालिम प्रदान गर्नु पर्नेछ व्यवस्थालाई पूर्ण रुपमा कार्यान्वयनमा लगिने छ।
- हरेक विद्यालयमा महिनाको कम्तिमा १ दिन सम्बन्धित विद्यालयले शिक्षण कार्यलाई बाधा नपर्ने गरी आफ्नो विद्यालयको जनशक्ति वा नजिकको विद्यालय वा स्थानीय जनशक्तिको सहयोगमा शिक्षकको आवश्यकताको विषयवस्तुमा क्षमता विकास कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ।
- विद्यालय सुपरीवेक्षण तथा शिक्षकको पेशागत सहयोगको लागि पालिकास्तरमा विद्यालय सुपरीवेक्षण तथा शिक्षकको पेशागत सहायता कार्यविधि, २०८० अनुसारको शिक्षकको पेशागत सहयोग प्रणालीलाई तत्काल कार्यान्वयनमा लगिने छ।
- कक्षाकोठामा शिक्षक र विद्यार्थीको कक्षाकोठाको शैक्षिक अन्तरक्रिया बढाउनको लागि अनिवार्य रुपमा शिक्षकले कक्षाकोठामा विताउने समय कार्यविधि, २०७४ वा लगबुकलाई तत्काल कार्यान्वयनमा ल्याइने छ।
- सिकाइको लागि मूल्यांकनको अवधारणा अवलम्बन गर्दै कक्षा १ बाट ३ सम्म थिमगत मूल्यांकन र ४ बाट १२ सम्म परियोजना तथा प्रयोगात्मक सहितको आन्तरिक मूल्यांकनलाई पूर्ण रुपमा लागु गरिने छ।
- कक्षा ८ तथा पालिका स्तरीय अन्य कक्षाहरुको परीक्षा थप व्यवस्थित गर्दै सञ्चालन गरिनेछ।
- स्थानीय पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तकको विकास गरी कार्यान्वयनमा लगिने छ।
- बार्षिक रुपमा विद्यालय स्तरमा विद्यालयले र पालिका स्तरमा शिक्षा शाखाले विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिको विभिन्न सुचकका आधारमा विश्लेषण गरी सिकाइ उपलब्धि सम्बन्धी एक प्रतिवेदन तयार गरी सबै सरोकारवालाहरु समक्ष बर्षको कम्तिमा १ दिन बार्षिक रुपमा छलफल अन्तरक्रिया गर्ने अभ्यासको शूरुवात गरिनेछ।
- बालबालिकाहरुको चौतर्फी विकासको लागि सह क्रियाकलापलाई सिकाइको अभिन्न अङ्ग बनाइ हरेक शुक्रबारलाई बुक फ्रि शुक्रबारका रुपमा वा परियोजना कार्य वा प्रयोगात्मक कार्यका रुपमा सञ्चालनमा ल्याइने छ।
- शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धिका लागि अभिभाबकहरु बीच विद्यालय स्तरमा चौमासिक रुपमा अन्तरक्रिया सञ्चालन गरिनेछ।
- महिनाको १ पटक अन्तिम शुक्रबार तोकिएको ढाँचामा सिकाइ केन्द्रित शिक्षक/स्टाफ बैठक सञ्चालन गरिने छ।
- सिकाइ सुधारका लागि हरेक २ महिनामा कलस्टर स्तरीय घुम्ति शिक्षक बैठक सञ्चालनमा ल्याइने छ।
- शिक्षा सिकाइ र अनुभवका लागि शैक्षिक भ्रमणको अभ्यासलाई कार्यान्वयनमा लगिने छ।

सिकाइ वातावरण

- विद्यालयको शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालनको लागि सिकाइ वातावरण सुनिश्चित गर्न आवश्यकता तथा प्रस्तावनामा आधारित भइ विद्यालय सुधारको लागि योजना ल्याईनेछ।
- नगरपालिका भित्रका सबै बालविकास तथा माध्यमिक शिक्षा सहित सबै तहको विद्यालय शिक्षामा विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजनाले तोकेका न्यूनत्तम मापदण्डहरु क्रमागत रुपमा १० बर्ष भित्र पूरा गरिने छ। त्यसको लागि सबै विद्यालयको न्यूनत्तम वातावरणको बार्षिक रुपमा अवस्थाको पहिचान गरी सोही बमोजिम बार्षिक कार्यक्रम तय गरी कार्यान्वयन गरिनेछ।
- सिकाइ वातातरण सुनिश्चितताका लागि अभिभावक, समुदाय, सरकारी तथा गैरसरकारी निकायबीच समन्वय गरी साझेदारीको आधारमा शैक्षिक कार्यक्रम तथा सिकाइ वातावरणमा सुधार ल्याइने छ।

नेतृत्व, व्यवस्थापन, सुशासन र प्रशासन

- विव्यसलाई विद्यालय सुधारप्रति जिम्मेवार बनाउनका लागि हालको विब्यस गठन प्रक्रियामा सुधार ल्याउन वा विद्यालय सुधारका अन्य क्षेत्रहरु सुधारको लागि नीतिगत ब्यवस्था गर्न नगरपालिकाको शिक्षा ऐन, २०७५ शिक्षा ऐनलाई संशोधन गरी पूर्ण रुपमा कार्यान्विनयमा लगिने छ ।
- क्रमश सबै सामुदायिक विद्यालयका प्रअको नियुक्ति एक कार्यविधि तयार गरी खुल्ला प्रतिस्पर्धाबाट गरिने छ। एक बर्षमा प्रअको कार्यसम्पादनको मूल्यांकन गरी करार सम्झौता हुने व्यवस्था गरिने छ।
- पालिकाले बार्षिक रुपमा विद्यालयको प्रअ सँगको कार्यसम्पादन करार सम्झौता गरी कार्यान्वयनमा लगिने छ। उक्त सम्झौता अनुसारको कार्य सम्पादन मूल्यांकनको आधारमा बार्षिक रुपमा प्रअलाई थप प्रोत्साहन भत्ता प्रदान र कार्य सम्पादन मूल्याङ्कनको आधारमा हरेक वर्ष उत्कृष्ट प्रअलाई पुरस्कृत गरिने छ।
- वडास्तरीय अनुगमन समितिले विद्यालयलाई निकासा गरिएको बजेट तथा कार्यक्रमको कार्य सम्पन्न प्रगतिको स्थलगत अनुगमन गरी उक्त कार्यक्रमको मूल्यांकन गरिने छ।
- शिक्षक संख्या कम भएका विद्यालयहरुमा स्वयंसेवक शिक्षकको व्यवस्था गरी विद्यालयहरुमा आवश्यक शिक्षकको व्यवस्था क्रमशः गर्दै लगिनेछ।
- नगर शिक्षा समितिले एक निश्चित मापदण्ड तयार गरी बार्षिक रुपमा पालिकास्तरीय उत्कृट विद्यालय, शिक्षक, प्रअ विव्यस र विद्यार्थीको घोषणा गरी पुरस्कृत गरिनेछ।
- विद्यालयको समग्र शिक्षा प्रणालीलाई थप सहयोगका लागि कम्तिमा "एक विद्यालय एक अक्षयकोष" र शैक्षिक गुणस्तर सुधार पूर्व विद्यार्थी सञ्जाल निर्माण गरी स्रोतको खोजी गर्न अभिप्रेरित गर्दै स्रोत ब्यवस्थापन गर्ने रणनीति लिइने छ।
- विद्यालयको सुशासन, जवाफदेहिता तथा व्यवस्थापनमा प्रभावकारिता थप तलका अन्य रणनीतिहरु कार्यान्वयनमा ल्याइनेछः

- विद्यालयको नेतृत्वको क्षमता विकास कार्यक्रम गरिनेछ ।
- विद्यालय आचारसंहिता निर्माण र कार्यान्वयन गरिनेछ ।
- हरेक वर्ष विद्यालयको कार्य सम्पादन मूल्यांकन गरिनेछ ।
- सरकारले तोके बमोजिम नै विद्यालय सुधार योजना, सामाजिक परीक्षण, लेखा परीक्षणलाई पूर्ण रुपमा कार्यान्वयन गरिनेछ । उक्त कार्यको सघन रुपमा शिक्षा शाखाबाट मूल्यांकन गरी गुणस्तर यकीन गरिनेछ र उक्त कार्यलाई विद्यालयमा जाने निकासासँग जोडिने अभ्यासलाई कार्यान्वयनमा लगिनेछ ।
- समयमा तथ्यांक अद्यावधिक नगर्ने तथा प्रभावकारी अभिलेख नराख्ने कार्यलाई कम गर्न उक्त कार्यलाई विद्यालयमा जाने निकासासँग जोडिनेछ ।

निरन्तर सिकाइ

- विभिन्न गैर सरकारी संघसंस्था, उच्च शिक्षा, कक्षा ११ र १२ का विद्यार्थीहरु, शिक्षकहरु सहित सबै निकायहरु परिचालन गरी साक्षर नगरपालिका घोषणा गरिने छ ।
- साक्षर नगरपालिका घोषणा गर्न तथा निरन्तर सिकाइको लागि सामुदायिक सिकाइ केन्द्रलाई थप प्रभावकारी रुपमा परिचालन गरिनेछ ।
- माध्यमिक विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरुलाई तोकिएको कुनै एक विषयको प्रयोगात्मक कार्यका लागि साक्षरता तथा निरन्तर सिकाइका कार्यक्रममा सहभागी गराउँदै लगिनेछ ।

आपतकालिन शिक्षा

- जोखिमको बेलामा पनि शिक्षण सिकाइ सञ्चालन गर्न पालिका स्तरमा एक छुट्टै योजना तयार गरी नियमित विद्यालय सञ्चालन गर्ने वातावरण मिलाइने छ ।
- विपदमा सिकाइ निरन्तरता कायम गर्न वैकल्पिक सिकाइ सहजीकरणका लागि तत्कालीन आवश्यकता र परिस्थिति अनुसार वडा वा पालिका मार्फत उपयुक्त किसिमको बैकल्पिक माध्यम छनौट गरी कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ ।
- विपद् ब्यवस्थापन तथा तयारीका लागि एक कार्यविधि मार्फत पालिका स्तरिय विद्यालय शिक्षा सहयोग विपद् कोष खडा गरिने छ ।

उच्च तथा प्राविधिक शिक्षा

- उच्च शिक्षा तथा प्राविधिक एवम् ब्यावसायिक विषय अध्ययन गर्न चाहने विद्यार्थीहरुको लागि थप प्रोत्साहन स्वरुप छात्रवृति प्रदान गरिनेछ ।

२.६ मुख्य कार्यसम्पादन सुचकहरु

मुख्य कार्यसम्पादन सुचक					
क्रस	तह	सुचांक	२०८०	२०८५	२०९०

१.१	प्रारम्भिक बाल विकास	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षामा कूल भर्ना दर (%)	१०८.९	१०३	१००
१.२		प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षामा खुद भर्ना दर (%)	७४.१	८८	१००
१.३		न्यूनतम योग्यता पूरा भएका शिक्षकको प्रतिशत	१००	-	-
१.४		आधारभूत तालिम प्राप्त शिक्षकको प्रतिशत	८०	९०	१००
१.५		प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षाको अनुभव लिई कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिक (%)	६८.३	८१	१००
२.१	आधारभूत तह	कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिकाको खुद प्रवेश दर (%)	९८ .२	१००	१००
२.२		कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिकाको कूल प्रवेश दर (%)	१३४.२	१२१	१००
२.३		आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा १-५) मा खुद भर्ना दर (%)	९६.८	९८	१००
२.४		आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा १-५) मा कूल भर्ना दर (%)	१२९.३	११८	१००
२.५		आधारभूत तह (कक्षा ६-८) मा खुद भर्ना दर (%)	९७.०	१००	
२.६		आधारभूत तह (कक्षा ६-८) मा कूल भर्ना दर (%)	१२१.४	११०	१००
२.७		आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा खुद भर्ना दर (%)	९६.९	९८	१००
२.८		आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा कूल भर्ना दर (%)	११२.०	१०५	१००
२.९		आधारभूततह(कक्षा १-८) खुद भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचक	०.९७	१.०	१
२.१०		आधारभूत तहको कक्षा ८ सम्मको टिकाउ दर (%)	७७.७	८८	१००
२.१		आधारभूततहको कक्षा १ मा भर्ना भई कक्षा ८ पूरा गर्ने दर(%)	७६.८	८६	१००
२.१		विद्यालय वाहिर रहेका बालबालिका (%) कक्षा १-८	३.१	१.५	०.०
३.१	माध्यमिक तह	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१०) मा खुद भर्ना दर (%)	८४.१	९१	१००
३.२		माध्यमिक तह (कक्षा ९-१०) मा कूल भर्ना दर (%)	१०८.५	१०४	१००
३.३		माध्यमिक तह (कक्षा ११-१२) मा खुद भर्ना दर (%)	४०.९	४३	४६
३.४		माध्यमिक तह (कक्षा ११-१२) मा कूल भर्ना दर (%)	८१.५	९०	१००
३.५		माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा खुद भर्ना दर (%)	६३.६	६८	७२
३.६		माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा कूल भर्ना दर (%)	९५.६	९८	१००
३.७		कक्षा १ मा भर्ना भएका बालबालिका मध्ये कक्षा १० मा पुग्ने टिकाउदर (%)	४६.७	४८	५१
३.८		कक्षा १ मा भर्ना भएका बालबालिका मध्ये कक्षा १२ मा पुग्ने टिकाउ दर (%)	४० .५	४२	४४
३.९		कक्षा १-१२को खुद भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचक	०.९६	०.९८	१
४	साक्षरता	५ बर्षमाथिको साक्षरता दर	६९.५	७९	९०
५.१		आधारभूत तह (कक्षा१-८)	५५.१७	५७	६०

५.२	**महिला शिक्षक प्रतिशत**	माध्यमिकतह (कक्षा९-१२)	९.०९	१२	१५
६.१	**PMEC पूरा गरेका विद्यालयको प्रतिशत**	बालविकास	०.०	५०	१००
६.२		आधारभूत	१६.०	५०	१००
६.३		माध्यमिक	२५.०	६५	१००
७.	**बजेट प्रतिशत**	कूल बजेटको शिक्षा क्षेत्रमा विनियोजित बजेट(%)	४.५	१०	१६
८.१	**छोड्नेदर**	आधारभूत तह (कक्षा१-५)	२.१	१.५	०
८.२		आधारभूततह (कक्षा ६-८)	४.३	२.५	०
८.३		माध्यमिकतह (कक्षा ९-१०)	०.५	०.३	०
९.१	**दोहोऱ्याउने**	आधारभूत तह (कक्षा१-५)	३.६	२	०
९.२		आधारभूततह (कक्षा ६-८)	०.६	०.४	०
९.३		माध्यमिकतह (कक्षा ९-१०)	०.०		
१०.१	**सिकाइ उपलब्धि दर**	कक्षा ८ नेपालीमा A माथि ल्याउने %	०	५	१५
१०.२		कक्षा ८ अंग्रेजीमा A माथि ल्याउने %	०	१५	२५
१०.३		कक्षा ८ गणितमा A माथि ल्याउने %	९	१५	२५
१०.४		कक्षा ८ सामाजिक तथा मानवमूल्यमा A माथि ल्याउने %	०	१५	२५
Socure: Census 2078, Flash Report 2079, CEHRD and IEMIS 2080					

परिच्छेद-३ःविद्यालय शिक्षाका मुख्य उपक्षेत्रहरु

३.१. प्रारम्भिक बाल विकास तथा शिक्षा

३.१.१.परिचय

प्रारम्भिक बाल विकास तथा शिक्षा आधारभूत तहको एक महत्वपूर्ण उप क्षेत्र हो। चार बर्ष उमेर पुगेका बालबालिकालाई दिईने शिक्षालाई प्रारम्भिक बालशिक्षा भनिन्छ। शारीरिक, मानसिक (बौद्धिक), संवेगात्मक र सामाजिक क्षेत्रको समुचित विकासलाई नै बाल बिकासको आधारमा लिएको हाल रहेको छ। हाल बालविकास केन्द्र विद्यालयमा आधारित तथा समुदायमा आधारित २ प्रकारका रहेका छन्। प्रारम्भिक बालविकास देखि १२ कक्षा सम्मलाई सरकारले विद्यालय शिक्षाको संरचनामा राखेको छ।

पाठ्यक्रम प्रारुप, २०७६ का अनुसार चार वर्षको उमेर पूरा भएका बालबालिकालाई एक वर्षको प्रारम्भिक बालविकासको अवसर प्रदान गरिने कुरा उल्लेख गरिएको छ भने चार वर्ष उमेरभन्दा मुनिका बालबालिकालाई शिशु विकास केन्द्रबाट शारीरिक, मानसिक वा बौद्धिक, संवेगात्मक र सामाजिक विकास तथा स्याहारका क्रियाकलाप सञ्चालन गर्न सकिने कुरा उल्लेख छ। प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षाको मुख्य उद्देश्य विविध किसिमका मनोरञ्जनात्मक सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलापका माध्यमद्वारा बालबालिकाहरूको सर्वाङ्गीण विकासमा सहयोग पुर्याउनु र कक्षा १ मा प्रवेशका लागि तयार पार्नु हुने छ भन्ने कुरा उल्लेख गरिएको छ। प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षाका ७ सक्षमताहरूमा सर्वाङ्गीण विकासका क्रियाकलापमा संलग्नता, पोषणयुक्त खाना र स्वस्थकर बानी विकास, वैयक्तिक सुरक्षाका उपायहरू अवलम्बन, सरसफाइ र सामाजिक बानी व्यवहारको अवलम्बन, सिर्जनात्मक सोचको विकासर भाषिक तथा सञ्चार सिपको विकास रहेका छन्।

नेपालको संविधानको धारा ३९(३) मा प्रत्येक बालबालिकालाई प्रारम्भिक बालविकास तथा बाल सहभागिताको हक हुनेछ भनी उल्लेख गरिनु र शिक्षा ऐन २०२८ को आठौं संशोधनले बालविकास र शिक्षालाई विद्यालय शिक्षाकै अंगको रूपमा मान्यता दिनुले यसको आवश्यकता र महत्व थप पुष्टि भएको छ। बालबालिकाको शारीरिक, मानसिक, संवेगात्मक, सामाजिक एवं नैतिक सृजनात्मक पक्षको विकासमा सघाउँदै उनीहरूलाई आधारभूत शिक्षाको लागि तयार गर्ने उद्देश्यले सञ्चालित यो कार्यक्रम विद्यालय शिक्षाको पहिलो पाइला भएकोले पनि यसलाई सर्वसुलभ र गुणस्तरीय बनाउनु आजको आवश्यकता रहेको छ।

विद्यालय क्षेत्र विकास कार्यक्रमले प्रारम्भिक शिक्षामा पहुँच गुणस्तरमा जोड दिइएको छ भने शिक्षा नीति २०७६ ले बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकासमा केन्द्रित प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षालाई गुणस्तरीय र प्रभावकारी बनाउनु पर्ने उदेश्य लिएको छ भने उपयुक्त पूर्वाधार सहितको बालमैत्री वातावरण सुनिश्चित गरी प्रारम्भिक बालविकासको अवसर विस्तार गर्ने तथा तीनै तहका सरकार र अभिभावकको साझेदारीमा बालबालिकाहरूको सर्वाङ्गीण विकास एवं विद्यालय शिक्षाको पूर्वतयारीका लागि कम्तीमा एक बर्षको प्रारम्भिक बालविकासको अवसर प्रदान गर्ने रणनीति लिएको छ। त्यस्तैगरी १५ औ योजनाले प्रारम्भिक शिक्षा लाई विद्यालय शिक्षाको अभिन्न अंगका रुपमा लिइ सबै बालबालिकाहरुको पहुँचको सुनिश्चित गर्ने रणनीति लिइएको छ भने कार्यनितिका रुपमा बालविकासको विकासको लागि लगानी साझेदारी गर्ने दक्ष योग्यता पुगेका शिक्षकबाट सेवा प्रदान गर्ने प्रारम्भिक शिक्षाको ब्यवस्थापनको न्यून तम मापदण्ड पूरा गर्ने लिएको छ।

३.१.२ वर्तमान अवस्था

यस गौर नगरपालिकामा जम्मा ४४ वटा विद्यालयमा आधारित बालविकास केन्द्र रहेका छन् । त्ससमा पनि १७ वटा सामुदायिक विद्यालयमा आधारित र २७ वटा संस्थागत विद्यालयमा आधारित प्रारम्भिक बाल विकास रहेकाछन् । ४११९ जना बालबालिका रहेका छन् । जसमा ८४ जना बालविकास सहजकर्ता रहेको अवस्था छन् । यस नगरपालिकामा अधिकांश बालविकास केन्द्रहरु सरकारले तोकेका मापदण्ड पूरा नभएको, बालविकास शिक्षामा सबै बालबालिकाहरुको पहुँचमा अझै पनि नआएको देखिन्छ भने इसीडिको अनुभव सहित कक्षा १ मा भर्ना हुनेको प्रतिशत ६८.३ मात्र भएको पाइन्छ । त्यसैगरी बालविकास केन्द्र बालबालिकाको घरबाट १० देखि १५ मिनेटको पैदल दुरीमा रहेको छ । यसै नगरपालिकामा रहेको बालविकास केन्द्रहरूको संस्थागत विकासका साथै थप व्यवस्थापन गर्न जरुरी छ साथै बालविकास केन्द्रहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्दै जानु जरुरी हुन आउँछ । साथै सरकारले तोकेको न्यूनत्तम मापदण्ड पूरा नभएका बालविकासहरु धेरै रहेका छन् । प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको अवस्थालाई तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिन्छ ।

क्षेत्रहरु	आ.व.०७९/८०
सामुदायिक ECD को संख्या	१७
संस्थागत ECD को संख्या	२७
ECD को विद्यार्थी संख्या	४११९
प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षामा कूल भर्ना दर* (%)	१०८.९
प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षामा खुद भर्ना दर* (%)	७४.१
प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षाको अनुभव लिई कक्षा १मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिका* (%)	६८.३

सामुदायिक			संस्थागत			जम्मा		
छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा
394	398	792	1185	2142	3327	1579	2540	4119

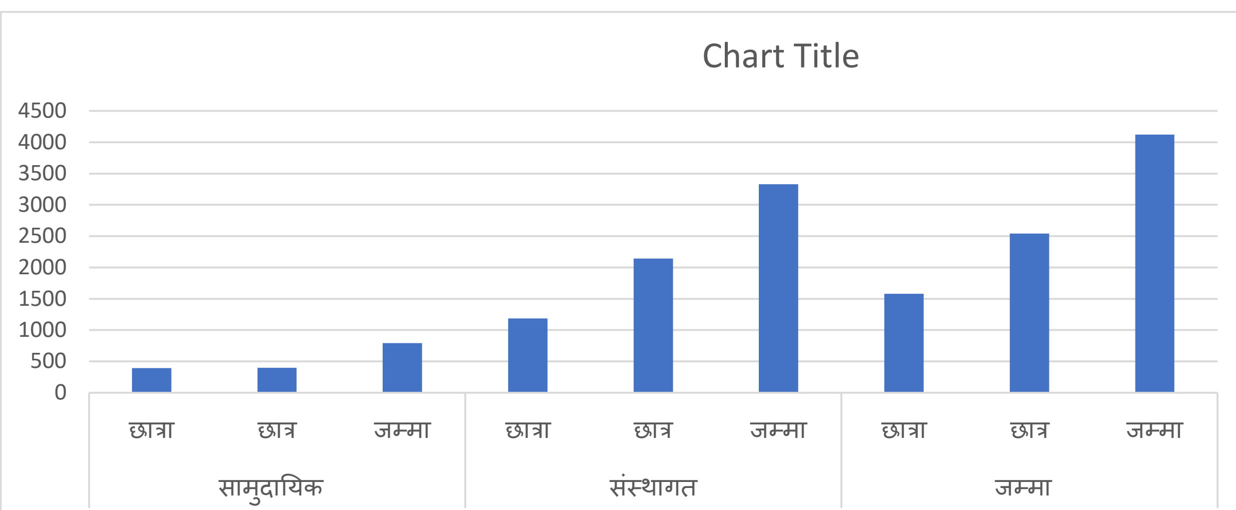

३.१.३ अवसर र चुनौतिहरु

बालविकासको क्षेत्रमा प्रत्येक बर्ष प्रति विद्यार्थी रु ५०० का दरले अनुदान विद्यालयले प्राप्त गर्नु, खाजा कार्यक्रम लागु हुनु, अभिभाबकहरुमा क्रमश: ४ बर्ष लागे पछि बालविकासमा भर्ना गर्नु पर्छ भन्ने चेतना बढ्दै जानु, स्थानीय सरकारले स्थानीय शिक्षा ऐन जारी गरी ब्यवस्थापन प्रक्रिया शुरु गर्नु, विभिन्न संघसस्थाले बालविकास केन्द्रको व्यवस्थापनमा सहयोग गर्दै जानु तथा स्थानीय तहले पनि यसमा जोडदिदै जानु लगायतका गतिविधिले यस क्षेत्रको सुधार र विकासको स्पष्ट अवसर देखिन्छ ।

यस क्षेत्रको चुनौतिका रुपमा सहजकर्ताहरुले विद्यालयमा शिक्षकको अभावले अन्य कक्षाहरु पनि सहजीकरण गर्नु पर्ने, बाल विकास सहजकर्ताले कम पारिश्रमिक प्राप्त गर्नु, बालविकास केन्द्रहरुको बर्गीकरण नगर्नु, धेरै बालविकास केन्द्रहरुका सरकारले ताकेका न्यूनत्तम मापदण्ड पनि पूरा नगर्नु रहेकोछन् । मुलत: यस क्षेत्रका मुख्य समस्या तथा चुनौतिहरुमा यस प्रकार रहेका छन् ।

- प्रारम्भिक बाल विकास केन्द्रको न्यूनत्तम भौतिक मापदण्ड पूरा नभएकोले बालबालिकाहरुको सर्वाङ्गिण विकास गर्न नसकिएको ।
- सरकारले तोकेको न्यूनत्तम मापदण्डहरु पूरा नभएको । जस्तै बाल मैत्री धारा, धूलो र चिसो रहित बसाँई, सिकाइका छ कुना, साबुन सहितको धारा र तालिम प्राप्त सहजकर्ता ।
- सबै प्रारम्भिक बाल विकास तथा शिक्षाका उमेरका बालबालिकाहरुको पहुँच सुनिश्चित गर्नु ।
- प्रारम्भिक बालहेरचाह, पोषण, सुरक्षा तथा सिकाइका सम्बन्धमा अभिभाबक जागरण गर्न नसकिएको । अर्थात् अभिभावकहरु जिम्मेवार हुनुपर्ने ।
- प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षामा ४ बर्ष लाग्ने साथ वा सही उमेरमा भर्ना गराउनुपर्ने ।
- बालविकास केन्द्र सहजकर्ता र बालबालिकाहरु बीचको उपयुक्त अनुपात कायम गर्नु ।
- तोकिएको बालविकास तथा शिक्षाको पाठ्यक्रम हुनुपर्ने ।
- बाल विकास केन्द्र आवश्यक सिकाइ सहजीकरणका शैक्षिक तथा सिकाइका छ कुनामा आधारित सामग्रीहरुको सुनिश्चितता गर्नु ।
- सहजकर्ताको न्यूनत्तम योग्यता तथा तालिम प्राप्त भएको सुनिश्चित हुनुपर्ने ।
- सहयोगी कार्यकर्ताको पारिश्रमिक वृद्धि , वृत्तिविकास र क्षमता विकास गर्ने ।
- पोषण,स्वास्थ्य, दिवा खाजा लगायत बालबालिका सहायता प्रणालीको उचित व्यवस्था गर्ने ।
- बालविकास केन्द्रको असमान वितरण तथा स्थापना भएको ।

३.१.४ उद्देश्यहरु

यस नगरपालिकाको प्रारभ्भिक बालविकास तथा शिक्षाको क्षेत्रमा देहाय बमोजिमको उद्देश्य हुने छ :-

- ४-५ बर्षका सबै बालबालिकाहरुलाई प्रारम्भिक बालविकास शिक्षाको पहुँचमा सुनिश्चित गर्नु ।
- बालविकास केन्द्रहरूलाई प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रको राष्ट्रिय न्यूनतम मापदण्ड आधारमा गुणस्तरीय बनाउनु ।

- सबै बालबालिकाहरुलाई प्रारम्भिक बाल शिक्षाको अनुभव सहित कक्षा १ मा प्रवेश गराउनु ।
- छात्र छात्राको अनुपात बराबर गराउनु ।

३.१.५ रणनीति

यस नगरपालिकाले सबै बालविकास केन्द्र तथा शिक्षालाई गुणस्तरीय बनाउदै सबैको पहुँचलाई विस्तार गर्ने रणनीति लिनेछ । जसको लागि तलका कार्यनीतिहरु कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ ।

- हरेक वर्षको शैक्षिक सत्रको पहिलो महिना भित्र विद्यालय स्तरमा वि.ब्य.स. र शि.अ.स. नेतृत्वमा एक कार्यदल निर्माण गरी लक्षित वर्ग पहिचान गरी घरदैलो सम्म पुगी भर्ना अवस्थाको यकिन गरी भर्ना अभियानलाई सशक्त र सबल बनाइने छ ।
- शैक्षिक सत्रको शुरुमा नै अभिभावक शिक्षा पनि भर्ना कार्यक्रम सँगै हरेक विद्यालयले विद्यालयमा वा समुदायमा निश्चित अभिभावक शिक्षाको तालिम प्याकेज अनुसार सञ्चालन गरिने छ ।
- आर्थिक अवस्थाले कमजोर, सिमान्तकृत तथा पछाडिपारिएका वर्गका तथा कार्यगत सीमितता (अपाङ्गता) भएका बालबालिकाहरुको पहिचान गरी विशेष शैक्षिक सहयोग कार्यक्रम लागू गरिनेछ ।
- प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षामा सरकारले तोकेको पाठ्यक्रम अनुसार पूर्ण रुपमा सिकाइ सहजीकरण गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।
- संघीय सरकार, प्रदेश सरकार तथा स्थानीय गैरसरकारी निकाय विच समन्वय सहकार्य गरी संघीय सरकारले तोकेको न्यूनत्तम मापदण्डहरु (बाल मैत्री धारा, धूलो र चिसो रहित बसाँई, सिकाइका छ कुना, साबुन सहितको धारा र तालिम प्राप्त सहजकर्ता) सबै बालविकास केन्द्रमा पूरा गरिने छ ।
- वाल विकास केन्द्रलाई तोके वमोजिम सञ्चालन गर्न सरकारले प्रदान गर्दै गरेको प्रति विद्यार्थी रु पाँच सय मार्फत र विद्यालय आँफै तयार गर्ने सागम्री सहित कक्षाकोठालाई छापामय वनाइनुका साथै सिकाइ वातावरणका लागि न्यूनतम सामग्रीको व्यवस्था गरिनेछ ।
- प्रारम्भिक बालविकासका शिक्षकको क्षमता विकासमा ध्यान दिदै तालिम प्राप्त शिक्षकबाट सिकाइ सहजीकरण गरिनेछ ।
- प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रका सहजकर्ताहरुको मासिक पारिश्रमिक संघ प्रदेशसँग समन्वय गर्दै वृद्धि गरिनेछ ।
- हरेक बालविकास केन्द्रहरुलाई नमुना बनाइने छ ।
- वाल शिक्षालाई अझ प्रभावकारी वनाउन नियमित सुपरीवेक्षण, अनुगमन तथा समीक्षा बैठक सञ्चालन गरिने छ ।
- बालविकास सहजकर्त◌ालाई निश्चित सुचकको आधारमा प्रोत्साहित गरिनेछ ।
- हरेक बालविकास केन्द्रलाई डिजिटलाईजेशन गरी सिकाईलाई प्रभावकारी तथा गुणस्तरीय बनाईनेछ ।
- बालबालिकाको सरकारले तोकेको सूचकको आधारमा निरन्तर आन्तरिक मूल्याङ्कनलाई शसक्त गरिनेछ ।

- बालविकास केन्द्रमा बालबालिकाको संख्याको आधारमा कक्षा कोठा तथा बालविकास सहजकर्ताको व्यवस्था मिलाईनेछ।
- बालबालिकाको खुद भर्नादर र कुल भर्नादर शत प्रतिशत पुर्याईनेछ।
- वडा तथा पालिकास्तरमा सतप्रतिशत बाल विकास तथा शिक्षामा पहुँच घोषणा कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ।
- बालबालिकाहरुको अपाङ्गता तथा कार्यरत सीमितता पहिचानको लागि तालिम प्रदान गरी प्रारम्भिक पहिचान गरिनेछ।

३.१.६ उपलव्धि, नतिजाहरु, प्रमुख क्रियाकलापहरु तथा लक्ष्य

उपलव्धि

सबै बालबालिकाहरुलाई गुणस्तरीय प्रारम्भिक वालविकास तथा शिक्षा सिकाईको अवस्थामा उत्कृष्ट सुधार भएको हुने।

प्रमुख नतिजाहरु

मूलत यस क्षेत्रका मुख्य उपलव्धि तथा प्रमुख नतिजाहरु यस प्रकार रहेका छन्।

- बालविकास केन्द्र सरकारले तोकेको न्यूनत्तम मापदण्डहरु (बाल मैत्री धारा, धूलो र चिसो रहित बसाँई, सिकाइका छ कुना, साबुन सहितको धारा र तालिम प्राप्त सहजकर्ता) पूरा हुने ।
- ५ वर्ष मूनिका सबै बालबालिकाहरु बालबिकास केन्द्र हुने भर्ना सत प्रतिशत पुग्नुको साथै सहि उमेरमा हुने।
- प्रारम्भिक बालविकास उमेरका सबै बालबालिकाहरूलाई प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको अनुभव सहित कक्षा १ भा प्रवेश गरिनेछ।
- सबै बालविकासका सहजकर्ताहरुले तालिम प्राप्त भएको हुने।
- बालविकास केन्द्रको सहजकर्ता पुरस्कृत भएको हुने।
- आर्थिक अवस्थाले कमजोर, सीमान्तकृत, पछाडिपारिएका वर्ग तथा कार्यगत सीमितता (अपाङ्गता) भएको सबै बालबालिकाहरुको बालबिकास केन्द्र पहुँच हुने।
- सबै बालविकास केन्द्रहरु डिजिटलाईजेशन भई डिजिटल माध्यमले सिकाई हुने।
- वडा तथा पालिकास्तर बाल विकास तथा शिक्षामा पहुँच भएको घोषणा हुने।
- सबै बालविकास केन्द्रमा बालबालिकाको संख्याको अनुपातमा कक्षाकोठा तथा तालिम प्राप्त बालविकास सहजकर्ता पूरा हुने।
- समयमा नै बालबालिकाहरुको अपाङ्गता तथा कार्यरत सीमितता पहिचानको हुने।

प्रमुख क्रियाकलापहरु तथा लक्ष्य

क्र.सं.	कार्यक्रम/क्रियाकलाप	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (पहिलो ५ बर्ष)					जम्मा
			१	२	३	४	५	
१	भर्ना अभियान सञ्चालन	समय	१	१	१	१	१	५
२	बालशिक्षालाई थप गुणस्तरको लागि थप तालिम प्राप्त बाल विकास सहजकर्ताको ब्यवस्था	पटक	१	१	१	१	१	५
३	शैक्षिक सत्रको शुरुको महिनामा अभिभाबक शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन	समय	१	१	१	१	१	५
४	अति विपन्न, पछाडिएका वर्गका तथा अपाङ्गता भएको बालबालिकाहरुको लागि विशेष शैक्षिक सामग्रीहरु तथा छात्रवृतिको सहयोग (शैक्षिक सत्रको शुरु महिनामा)	समय	१	१	१	१	१	५
५	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाका न्यूनतम मापदण्डको प्रबोधीकरण	पटक	१	१	१	१	१	५
६	प्रस्ताबनाको आधारमा न्यूनतम मापदण्ड सहितको बालविकासको सुनिश्चताको लागि सहयोग कार्यक्रम सञ्चालन	केन्द्र	७	९	८	८	९	४१
७	बालविकासको सहजकर्ताको पारिश्रमिकमा थप प्रोत्साहन भत्ताको ब्यवस्था	पटक	१	१	१	१	१	५
८	बालविकास सहजकर्ताको क्षमता विकासको लागि क्षमता विकास कार्यक्रम सञ्चालन	पटक	१	१	१	१	१	३
९	वडागत बालविकास केन्द्र डिजिटलाईजेशन गर्ने कार्यक्रम	वडा	२	२	२	२	१	९
१०	बाल विकासको पाठ्यक्रम प्रवोधीकरण गर्ने र पाठ्यक्रम अनुसार अनिवार्य रुपमा सिकाइ सहजीकरण	पटक	१	१	१	१	१	५
११	बालविकासमा सिकाइका छ कुनामा आधारित सहित शैक्षिक सामग्रीहरु विकास वितरण तथा व्यवस्थापन	संख्या	७	९	९	९	७	४१
१२	निश्चित सुचकको आधारमा त्रैमासिक सुचकको आधारमा सुपरिवेक्षण, अनुगमन गरी समीक्षा बैठक सञ्चालन	पटक	४	४	४	४	४	२०
१३	बर्षको कम्तिमा १ पटक सहजकर्ताहरु सँग समीक्षा तथा क्षमता विकास कार्यक्रम सञ्चालन	पटक	१	१	१	१	१	५

१४	निश्चित सूचकको आधारमा बार्षिक उत्कृष्ट बालविकास सहजकर्ता लाई सम्मान	जना	२	२	२	२	२	१०
१५	बर्षको २ पटक बालबालिकाहरुको स्वास्थ्य नजिकको स्वास्थ्य चौकिबाट स्वास्थ्य परीक्षण कार्यक्रम सञ्चालन	पटक	२	२	२	२	२	१०
१६	बालबालिकाहरुको अपाङ्गता तथा कार्यरत सीमितता पहिचानको लागि तालिम प्रदान गरी प्रारम्भिक पहिचान	पटक	१	१	१	१	१	५

३.२ आधारभूत शिक्षा

३.२.१ परिचय

विद्यालय क्षेत्र सुधार योजना २०६६-२०७२ ले विद्यालय शिक्षाका पुनःसरचना गरेर कक्षा १-८ लाई आधारभूत शिक्षा (कक्षा १ – ५ लाइ आधारभूत "ख" कक्षा १ – ८ लाइ आधारभूत "क") का रुपमा परिभाषित गरेका छ । पहिलेको प्राथमिक र निम्न माध्यमिक तहलाई मिलाएर बनाएको आधारभूत तहले व्यक्ति, समाज र राष्ट्रको बिकासमा महत्त्वपूर्ण भूमिका खेल्ने भएकोले नेपालको संविधानको धारा ३१(१) मा यसलाई नागरिकको मौलिक हक अन्तर्गत राखेको छ । गुणस्तरीय आधारभूत शिक्षाले गरिबि घटाउन मद्दत गर्ने र व्यक्तिको जिबन स्तरमा उल्लेखनिय सुधार ल्याउन सक्ने तथा यसबाट समाज र राष्ट्रलाई नै विकासको पथमा अगाडि बढ्नमा सहयोग हुने कुरा विभिन्न अध्यायन प्रतिवेदनहरुले देखाएको छ । आधारभूत तहको शिक्षाको महत्त्वलाई ध्यान गरी शिक्षालाई गुणस्तरीय बनाउनको लागि गौर नगरपालिकाले यस योजनामा आधारभूत शिक्षा विकासका कार्यक्रमहरु समावेस गरिएको छ ।

अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा सम्बन्धी ऐन, २०७५ ले आधारभूत तहको शिक्षा प्रदान गर्ने संघीय सरकार, प्रदेश सरकार तथा स्थानीय सरकार हुने र आधारभूत शिक्षाको सबै बालबालिका (आर्थिक तथा सामाजिक रूपले पछाडि पारेका, सीमान्तकृत, दलित, जनजाति, अपाङ्गता भएका बालबालिका) लाई विद्यालय पठाउनु प्रत्येक नागरिकको कर्तव्य हुने छ, भनि उल्लेख गरिएको छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ११ को (ज) मा आधारभूत तथा माध्यमिक तहको २३ वटा अधिकार स्थानीय सरकारको अधिकार क्षेत्र भित्र पर्ने कुरा उल्लेख गरिएको छ । यस कारण सबै नागरिकलाई आधारभूत तहको शिक्षाको सुनिश्चितता गर्ने स्थानीय सरकारको दायित्व रहेको छ ।

३.२.२ वर्तमान अवस्था

आधारभूत शिक्षामा सबै बालबालिकाको समतामूलक पहुँच पुऱ्याउन विगतमा गरिएका प्रयासहरूको नतिजा स्वरूप गौर नगरपालिकाको भर्ना दरमा उल्लेखनीय वृद्धि भएको छ । आधारभूत शिक्षाको पहुँचमा आर्थिक तथा सामाजिक अवस्था तथा भौगोलिक अवस्थितिमा आधारित असमानताहरू रहेका छन् । आर्थिक तथा सामाजिक रूपले पछाडि पारेका, सीमान्तकृत, दलित, जनजाति, अपाङ्गता भएका बालबालिकाको पहुँचको अवस्था तुलनात्मक रूपमा कमजोर छ । जनसाङ्ख्िक परिवर्तन, बसाइसराइ तथा बस्तीको स्वरूपमा आएको परिवर्तन अनुरुप आधारभूत तहका कतिपय विद्यालयहरूलाई पुनर्वितरण तथा समायोजन गर्नु आवश्यक देखिएको छ भने कतिपय अवस्थामा बैकल्पिक प्रबन्ध समेत गरी पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गर्नुपर्ने

अवस्था छ । यो तहमा निःशुल्क शिक्षालाई पूर्णरुपमा कार्यान्वयन गर्नु छ । स्थानीय शिक्षा ऐन लगायतका आवश्यक कानुनहरू तर्जुमा एवम् परिमार्जन गरी नीति तथा कार्यक्रम कार्यान्वयनलाई सहजीकरण गर्नु पर्ने छ । विद्यालयको भौतिक तथा शैक्षिक वातावरण बालमैत्री, समावेशी र सुरक्षित बनाउन थप प्रयास आवश्यक छ । बालबालिकाको विकास तथा सिकाइलाई प्रभावित गर्ने पोषण, स्वास्थ्य, सरसफाइ, दिवा खाजाजस्ता सेवाहरूमा विस्तार तथा सुधार गर्नुपर्ने छ । पेसागत रूपमा सक्षम. योग्य शिक्षकको अपर्याप्तता र विद्यालयको नेतृत्व तथा व्यवस्थापनका पक्षमा भएका विभिन्न समस्याहरूले पनि आधारभूत शिक्षाको पहुँच र गुणस्तरमा असर परेको देखिन्छ । आधारभूत तहमा बालबालिकाको विद्यालय छोड्ने र कक्षा दोहोर्याउने उच्च दरका कारण तह पूरा गर्ने दरमा अपेक्षित सुधार नहुँदा यस तहको आन्तरिक सक्षमतामा सुधार गर्नु आवश्यक देखिएको छ ।

कोभिड जस्ता महामारीका कारणले अवरुद्ध भएको शिक्षण सिकाइले यसमा समस्या थप भएको छ भने प्रकोप, संकट तथा महामारी लगायतका परिस्थितिमा पनि सिकाइ निरन्तर रहने पद्धतिको विकास हुनसकेको छैन । पाठ्यक्रमको सान्दर्भिकता वृद्धि गर्ने र प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने कार्यमा निरन्तर सुधार आवश्यक छ । शिक्षण सिकाइ विधिमा सुधारका लागि शिक्षक तयारी तथा विकासमा सुधार तथा अनुगमन, सुपरिवेक्षण र पेसागत विकासका क्रियाकलापहरूलाई व्यवस्थित गर्नु आवश्यक छ । विद्यार्थीको सिकाइप्रति जवाफदेही बनाउने प्रणाली विकास गर्दै आधारभूत विद्यालयमा सिकाइका लागि आवश्यक न्यूनतम सिकाइ पूर्वाधार र वातावरण तयार गर्नुपर्ने छ ।

विद्यालयको दैनिक प्रशासनिक कार्य सञ्चालन र व्यवस्थापन तथा नेतृत्व गर्ने कार्य प्रधानाध्यापकबाट भइरहेको छ । नीतिगत रुपमा प्रत्येक बिद्यालयमा विद्यालय व्यवस्थापन समिति र शिक्षक अभिभावक संघको गठन हुने व्यवस्था भएपनि विशेषता मधेस प्रदेसमा राजनितिक हस्तक्षेपको कारण धेरै जस्तो सामुदातिक बिद्यालयहरुमा यो गठन प्रक्रिया नै हुन नसकेको तितो यथार्थ रहेको छ । एकातिर धेरैजसो प्रधानाध्यापकको नेतृत्व क्षमता र कुशलता अपर्याप्त देखिएको छ भने अर्कोतिर संघीय शिक्षा मन्त्रालय र अन्तर्गतका निकायहरू, प्रदेश र स्थानीय तहका कार्य क्षेत्र तथा कार्य प्रक्रिया र उत्तरदायित्व सम्बन्धमा थप स्पष्टताका लागि थप कानुनी प्रबन्ध आवश्यक छ । त्यसैगरी प्रधानाध्यापकहरूमा शैक्षिक नेतृत्व र व्यवस्थापनका सिप, विद्यालयमा कार्यरत शिक्षक तथा कर्मचारी उत्प्रेरणा तथा वृत्ति विकास, शिक्षक तालिमको कक्षाकोठामा रुपान्तरण, अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण र क्षमता विकासलगायतका पक्षमा सुधार आवश्यक छ । तत्कालीन स्रोत केन्द्र पद्धतिको सोच र शिक्षा तालिम केन्द्रहरूको संकुचनले शिक्षक सहायता प्रणालीको पुनर्संरचना आवश्य देखिएको छ । विद्यालय तथा बालबालिकाको शिक्षामा अभिभावक संलग्नता बढाई व्यवस्थापन समिति र शिक्षक अभिभावक संघका पदाधिकारीहरूको क्षमता विकासमा थप ध्यान दिनुपर्ने पनि देखिन्छ ।

यस गौर नगरपालिकामा जम्मा सामुदायिक १७ वटा र संस्थागत २७ वटा गरी जम्मा ४४ वटा विद्यालयहरु सञ्चालनमा रहेका छन् । जस मध्ये एउटा संस्थागत विद्यालयमा ११ र १२ मात्र पढाई हुन्छ । आधारभूत विद्यालयमा ११०१० जना अध्ययनरत देखिन्छन् ।

क्षेत्रहरु	आव०७९/८०
कक्षा १ देखि ८ सामुदायिक विद्यालय को संख्या (२ वटा धार्मिक मदरसा बिद्यालय गरि)	१७
सस्थागत विद्यालयको संख्या	२७
कक्षा १-३ को सामुदायिक विद्यालयको विद्यार्थी संख्या	३२२
कक्षा १-८ को सामुदायिक विद्यालयको विद्यार्थी संख्या	११०१०
प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षाको अनुभव लिई कक्षा १मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिका* (%)	६८.३

कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिकाको खुद प्रवेश दर (%)	९८.२
आधारभूततह (प्राथमिक कक्षा १-५) मा खुद भर्ना दर* (%)	९६.८
आधारभूततह (कक्षा ६-८) मा खुद भर्ना दर* (%)	९७
आधारभूततह (कक्षा १-८) मा खुद भर्ना दर* (%)	९६.९
कक्षा५ सम्मको टिकाउदर	८९
कक्षा८ सम्मको टिकाउदर	७७.७
आधारभूततहको आन्तरिक सक्षमता १ बाट ५	९१.८
आधारभूततहको आन्तरिक सक्षमता ६ बाट ८	७९.५

कक्षा १-८ को विद्यार्थी संख्या

सामुदायिक			संस्थागत			जम्मा		
छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा
3589	3777	7366	1321	2323	3644	4910	6100	11010

३.२.३ अवसर र चुनौतीहरु

शिक्षालाई मौलिक हकको रुपमा स्थापित गर्दै अधिकार र जिम्मेवारी सहित स्थानीय तहलाई जिम्मेवार गराउने संवैधानिक आधार भएकोले शिक्षामा सहभागिता र पहुँचमा बृद्धि गरी गुणस्तर सुधार गर्न सकिने अवसर सिर्जना भएको छ। निःशुल्क तथा अनिवार्य आधारभूत शिक्षाको सुनिश्चितता प्रदान गर्न स्थानीय तह तथा जिल्लामा घोषणा गर्ने लहर चलेको छ। शिक्षामा पहुँच र गुणस्तर अभिबृद्धिमा गैर सरकारी र नीजि क्षेत्रको भूमिका महत्त्वपूर्ण बन्दै गएको अवस्था रहेको छ। स्थानीय सरकारको क्षमता विकास गर्दै आधारभूत शिक्षाको व्यबस्थापनलाई प्रभावकारी तुल्याई शैक्षिक सेवा प्रवाहमा सुधार गर्न सकिने अवसर रहेको छ।

निःशुल्क तथा अनिवार्य आधारभूत शिक्षा प्रदान गर्नु, सबै प्रकारका विद्यालयमा भौतिक पूर्वाधारसहितको आकर्षण शिक्षण सिकाई वातावरणको विकास गर्नु, शैक्षिक सेवा प्रवाहमा सुधार ल्याउनु, शैक्षिक सुशासन र उत्तरदायित्व अभिबृद्धि गर्नु, शिक्षण शिकाइ पद्धतिलाई व्यावहारिक, अपाङ्गता मैत्री / बालमैत्री एवं प्रबिधिमा आधारित बनाउनु, विद्यालय बाहिर रहेका सबै बालबालिकाहरुलाई विद्यालयमा भर्ना गर्नु, कक्षा छाड्ने दर शून्यमा झारी विद्यार्थीको सिकाई उपलव्धि अभिबृद्धि गर्नु, विद्यार्थी संख्याको अनुपातमा शिक्षक दरबन्दी मिलान तथा पुनर्बितरण गर्नु, विद्यालय सुपरिवेक्षण र अनुगमन तथा नियमलाई संस्थागत र संरचनागत रुपमा विकास गर्नु आधारभूत शिक्षासँग सम्बन्धित चुनौतिहरु हुन्।

मुख्य रुपमा यस क्षेत्रमा तपसील बमोजिमका समस्या तथा चुनौतिहरु रहेकाछन्।

- विषयगत तथा आवश्यक शिक्षकको व्यवस्था गर्नु।
- विद्यार्थी तथा शिक्षकको नियमितता सुनिश्चित गर्नु।
- आधारभूत तहका सबै उमेरका बालबालिकाहरुको शिक्षामा पहुँच तथा भर्नाको सुनिश्चित ता गर्नु।

- सिकाइका लागि न्यूनत्तम भौतिक वातावरण सहित मापदण्डहरुको सुनिश्चितता गर्नु ।
- शैक्षिक सामग्रीहरुको व्यवस्था तथा त्यसको उच्चतम प्रयोगमा ल्याउनु ।
- तोकिएको पाठ्यक्रम वा तोकिएको शिक्षण विधि तथा सहजीकरण एवम् मूल्यांकन प्रणाली विद्यालय स्तरमा कार्यान्वयनमा ल्याउनु ।
- न्यूनत्तम सिकाइ उपलब्धि बालबालिकाहरुमा सुनिश्चित गर्नु ।
- बालबालिकाहरुमा पठनसीप तथा गणितिय सीपको विकास गर्नु ।
- प्रविधिमैत्रीशिक्षण सामग्रीहरुको सुनिश्चचतता गर्नु ।
- आफ्ना बालबालिकाहरुको पढाइप्रति अभिभाबकको सहभागितामा वृद्धि गर्नु ।
- प्रस्तावित विद्यालयहरुलाई कम गर्नु ।
- विद्यालयमा प्रोत्साहनको अभ्यासलाई सुनिश्चित गर्नु ।

३.२.४ उद्देश्यहरु

- ९-१२ वर्ष उमेर समूहका सबै बालबालिकाहरु (आर्थिक तथा सामाजिक रूपले पछाडि पारेका, सीमान्तकृत, दलित, जनजाति, अपाङ्गता भएका बालबालिका) लाई आधारभूत शिक्षमा समतामूलक पहुँच र सहभागितामा वृद्धि गर्नु ।
- आधारभूत तहका बालबालिकाहरुमा न्यून तम सिकाइ उपलब्धि सुनिश्चित गर्नु ।
- न्यूनत्तम भौतिक संरचना सहित सरकारले तोकेको न्यूनत्तम सिकाइ वातावरणको सुनिश्चितता गर्नु ।
- विद्यार्थी सिकाइप्रति उत्तरदायी विद्यालयको व्यवस्थापन तथा प्रबन्धमा उल्लेखनीय सुधार ल्याउनु ।

३.२.५ रणनीतिहरु

- विद्यालय नक्साङ्कन मार्फत् सबै बालबालिकाको पहुँच सुनिश्चित गर्न विद्यालयहरुलाई पुनर्वितरण तथा समायोजन गर्दै लगिने छ ।
- हरेक वर्षको शैक्षिक सत्रको पहिलो महिना भित्र विद्यालय स्तरमा वि.ब्य.स. र शि.अ.स. नेतृत्वमा एक कार्यदल निर्माण गरी निश्चित फारामको आधारमा लक्षित वर्ग सम्म पुगी भर्ना अवस्थाको यकिन गरी भर्ना अभियानलाई सशक्त र सबल बनाइने छ ।
- विद्यालय जान नसक्ने वा भर्ना हुन नसक्ने बालबालिकाहरुको लागि तथ्यांकको आधारमा वडा वा टोल स्तरमा सघन भर्ना सहयोग कार्यक्रम राखिने छ ।
- शैक्षिक सत्रको शुरुमा नै भर्ना कार्यक्रमसँगै हरेक विद्यालयले विद्यालयमा वा समुदायमा अभिभावक शिक्षाको प्याकेज कार्यक्रम आवस्यकता अनुसार सञ्चालन गरिनेछ ।
- सिमान्तकृत तथा पछाडिपारिएका वर्गका तथा कार्यगत सीमितता भएका बालबालिकाहरुको पहिचान गरी "मेयर सँग बालबालिका नामक" शैक्षिक सहयोग कार्यक्रम लागू गरिनेछ ।

- वडा तथा नगरपालिकास्तरमा “सतप्रतिशत आधारभूत तहमा बालबालिकाको पहुँच” घोषणा कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ।
- प्रारम्भिक कक्षाको सिकाइ सुधारको लागि "सिक्नको लागि पढ्ने " धारणा सहित क्रमिक सिकाइ सहजीकरण रणनीति लाई पुर्णरुपले कार्यान्वयनमा लगिनेछ।
- सिकाइ सुधारको लागि अपाङ्गता मैत्री / बालमैत्री तथा क्रियाकलापमा आधारित सिकाइ (ABL) जस्ता विधिलाई जोड दिदै क्रमश रुपमा प्रविधिमैत्री शिक्षणमा जोड दिइने छ।
- सिकाइ सुधारको लागि शिक्षण सुधार योजना (TIP) लाई पूर्ण रुपमा कार्यान्वयनमा लगिने छ।
- विद्यालय तहका सबै कक्षामा कम लागत अर्थात् Low cost no cost मा आधारित शिक्षण सिकाइ तथा सन्दर्भ सामग्री सहित व्यवस्थापन गरिनेछ।
- शिक्षकले पाठ्यक्रम तथा शिक्षक निर्देशिकाको प्रयोग अनिवार्य रुपमा गर्दै नवीनतम् विधि र प्रविधिको मार्फत शिक्षण सिकाइ सहजीकरण गरिनेछ।
- विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि सुधारको लागि अनिवार्य रुपमा विद्यालयले विद्यालयमा शिक्षण नभएको समयमा विद्यालयमा वा समुदाय स्तरमा नै मुख्य विषयहरुको वा सुधारको क्षेत्रहरु आधारमा उपचारात्मक वा सुधारात्मक कक्षा सञ्चालन गरिनेछ। उक्त कार्यको लागि सम्बन्धित विद्यालयले विद्यार्थीका अभिभाबकहरु तथा पालिकाबाट आर्थिक स्रोत ब्यवस्थापन हुने व्यवस्था मिलाइने छ।
- आधारभूत तहका शिक्षकहरुको क्षमता विकासका लागि मागमा आधारित तथा छोटो अवधिका तालिम सञ्चालन गरिनेछ।
- सबै आधारभूत विद्यालयहरूमा स्वच्छ पिउने पानी, लैगिक र अपाङ्गता मैत्री शौचालय तथा सरसफाइको उचित प्रबन्ध सहित न्यूनतम भौतिक सुविधा सुनिश्चित गरी बालमैत्री, समावेशी र सुरक्षित सिकाइ वातावरण तयार गरिने छ।
- विद्यार्थीको पोषण तथा स्वास्थ्यमा सुधार गर्न स्थानीय स्वास्थ्य एकाइ तथा संघसंस्थाको सहयोगमा विद्यालय पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ।
- स्थानीय उत्पादनमा आधारित पौष्टिक तथा स्वस्थकर दिवाखाजाको प्रबन्धलाई थप व्यवस्थित गरिने छ।
- संघीय र प्रदेश सरकारको सहकार्यमा विद्यालय शिक्षालाई प्रकोप, संकट तथा महामारी लगायतका परिस्थिति प्रति उत्थानशील बनाउने योजना तयार गरी कार्यान्वियन गरिने छ।
- संघीय सरकारले निर्धारणको शिक्षकको न्यूनतम योग्यता र तयारीको मापदण्ड तथा विद्यार्थी शिक्षक अनुपात लगायत शिक्षक दरवन्दीका आधारमा आवश्यकता अनुसार शिक्षक दरबन्दी पुनर्वितरण तथा समायोजन गरिने छ।
- नतिजाप्रतिको जवाफदेहिता सुनिश्चित हुने गरी विद्यालय तथा शैक्षिक निकायको व्यस्थापकीय पद्धतिमा सुधार गरिने छ।
- स्थानीय पाठ्यक्रमको निर्माण गरी कार्यन्वयन गरिनेछ।
- आधारभूत तहका बालबालिकाहरुको प्रारम्भिक पहिचान गरी आवश्यक सहयोग गरिनेछ।

अन्य रणनीतिहरु अन्तरसम्बन्धित क्षेत्रहरुका शिर्षकहरुमा राखिएका छन्।

३.२.६ उपलव्धि, नतिजाहरु, प्रमुख क्रियाकलापहरु तथा लक्ष्य

उपलव्धि

- सबै वर्ग र समुदायका बालबालिकाहरु अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षाको पहुँच, सहभागिता र गुणस्तरमा सुधार हुने ।

प्रमुख नतिजाहरु

- आधारभूत उमेर समूहका बालबालिकाहरुको बिद्यालय भर्ना दरमा वृद्धि हुने ।
- सबै बालबालिकाको पहुँच सुनिश्चित गर्न विद्यालय दरबन्दीलाई पुनर्वितरण तथा समायोजन भएको हुने ।
- सिकाइको लागि न्यूनत्तम भौतिक संरचनामा सुधार भएको हुने ।
- बालबालिकाहरुको न्यूनत्तम सिकाइ उपलब्धिमा सुधार भएको हुने ।
- तोकिएको पाठ्यक्रम तथा मूल्यांकन प्रणाली पूर्ण रुपमा कार्यान्वयन भएको हुने ।
- स्थानीय पाठ्यक्रमको विकास तथा कार्यान्वयन भएको हुने ।

प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्यहरु

क्र.स.	प्रमुख क्रियाकलापहरु	ईकाइ	भौतिक लक्ष्य (५वर्ष)					जम्मा
			१	२	३	४	५	
१	शिक्षक दरबन्दी मिलान	पटक	१	१	१	१	१	५
२	स्वयंसेवक शिक्षकको व्यवस्था	जना	१	१	१	१	१	५
३	सघन भर्ना कार्यक्रम सञ्चालन	समय	१	१	१	१	१	५
४	अभिभाबक शिक्षा सञ्चालन	समय	१	१	१	१	१	५
५	अति विपन्न तथा पछाडिएका वर्गका बालबालिकाहरुको लागि शैक्षिक सामग्रीहरु जस्तैं ड्रेस झोला स्टेशनरीको सहयोग	समय	१	१	१	१	१	५
६	विद्यालयमा न्यूनतम भौतिक पूर्वाधार विकास (भवन तथा कक्षाकोठा, फर्निचर, शौचालय, खानेपानी, खेलमैदान, घेराबारा, खाजा घर)	संख्या	५	५	५	५	५	२५
७	न्यूनत्तम सिकाइ वातावरणको लागि विद्यालय सुधार योजनामा आधारित विद्यालय सहयोग कार्यक्रम	संख्या	२	२	२	२	२	१०
८	शैक्षिक सामग्रीको विकास वितरण तथा ब्यवस्थापन	संख्या	२	२	२	२	२	१०

९	छापमय कक्षाकोठा व्यवस्थापन	संख्या	१	१	१	१	१	५
१०	शिक्षकको क्षमता विकास तालिम सञ्चालन	पटक	३	३	३	३	३	१५
११	नयाँ पाठ्यक्रम तथा मूल्यांकन सम्बन्धी प्रवोधीकरण कार्यक्रम र कार्यान्वयन	पटक	१	०	०	०	०	१
१२	स्थानीय पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तकको विकास र कार्यान्वयन	पटक	०	१	०	०	०	१
१३	सिकाइका लागि उपचारात्मक तथा सुधारात्मक कक्षा सञ्चालन	संख्या	३९	३९	३९	३९	३९	१९५
१४	विद्यालयमा सिकाइ मेला तथा प्रतियोगिता सञ्चालन	संख्या	३	३	३	३	३	१५
१५	विद्यालय स्तरीय तथा पालिका स्तरीय पढाइ प्रतियोगिता पढाइ उत्सब सहित शैक्षिक प्रदशनी मेला सञ्चालन	पटक	१	१	१	१	१	५
१६	एक वडा एक नमुना आधारभूत विद्यालय निर्माण कार्यक्रम	पटक	१	१	१	१	१	५
१७	उत्कृष्ट शिक्षक छनोट गरी सम्मान कार्यक्रम	पटक	१	१	१	१	१	५
१८	शैक्षिक सुशासन तथा सिकाइ उपलब्धि वृद्धिका लागि छलफल तथा अन्तरक्रिया	पटक	१	१	१	१	१	५
१९	शिक्षकले कक्षाकोठामा विताउने समयको पूर्ण कार्यान्वयनमा सहयोग	विद्यालय	३३	३३	३३	३३	३३	१६५
२०	घुम्ति शिक्षक बैठक	पटक	३	३	३	३	३	१५
२१	कक्षा ५ सम्म खाजा कार्यक्रमको व्यवस्थापन	विद्यालय	३०	३०	३०	३०	३०	१५०
२२	बर्षको २ पटक बाबालिकाहरुको स्वास्थ्य नजिकको स्वास्थ्य चौकिबाट स्वास्थ्य परीक्षण कार्यक्रम सञ्चालन	पटक	१	१	१	१	१	५
२३	बालबालिकाहरुको अपाङ्गता तथा कार्यरत सीमितता पहिचानको लागि तालिम प्रदान गरी प्रारम्भिक पहिचान	पटक	१	१	१	१	१	५
२४	छात्राहरुलाई सेनिटरी प्याडको खरिद र वितरण	पटक	३	३	३	३	३	१५

३.३ माध्यमिक शिक्षा

३.३.१ परिचय

नेपालको संविधानले माध्यमिक तहको शिक्षा निःशुल्क प्राप्त गर्ने हक स्थापित गरेको छ भने अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा ऐन, २०७५ ले पनि प्रत्येक नागरिकलाई माध्यमिक शिक्षा प्रदान गर्ने दायित्व राज्यको हुने उल्लेख गरेको छ। संविधानले एकातिर विद्यालय तहको शिक्षालाई स्थानीय तहको अधिकार क्षेत्रभित्र रहने व्यवस्था गरेको देखिन्छ भने अर्कोतिर संघ प्रदेश र स्थानीय सरकारको साझा अधिकार भित्र पनि राखेको छ।

संविधानमा उल्लेखित प्रावधानहरुले आम नागरिकका लागि गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित गर्न एकल तथा साझा सुचिका आधारमा तिनै तहका सरकारलाई जिम्मेवार बनाउने स्पष्ट दिशा निर्देश गरेको छ। शिक्षा ऐन, २०२८ ले कक्षा ९-१२ सम्मलाई माध्यमिक शिक्षाको रुपमा राखेको छ। अनिवार्य आधारभूत शिक्षा अन्तर्गत सबै बालबालिकाले कक्षा ८ सम्मको गुणस्तरीय शिक्षा प्राप्त गरिसकेपछि विद्यार्थीको रुचि र क्षमता अनुसार माध्मिक तहमा परम्परागत प्राबिधिक र साधारण धारको शिक्षा छनोट गर्ने अबसर प्रदान गर्नुपर्छ । यस तहको शिक्षालाई जीवनोपयोगी, उत्पादनमूलक, प्रविधियुक्त, सीपमूलक र व्यावहारिक बनाउनुपर्छ। आधारभूत तहमा विद्यार्थीले हासिल गरेका भाषिक र गणितीय सीपको उपयोग गरेर आफ्नो रुचि र क्षमता अनुसार विद्यार्थीले साधारण शिक्षाको लक्ष्य लिएर विभिन्न विषयमा उच्च शिक्षा हासिल गर्ने लक्ष्य लिने वा बिभिन्न किसिमका प्राविधिक र व्यवसायिक सीप हासिल गरेर भबिष्यमा आय आर्जनको बाटो सुनिश्चित गर्ने भन्ने निर्णय माध्यमिक तहको शिक्षाले गर्नु पर्दछ।

माध्यमिक तहमा साधारण, परम्परागत र प्राविधिक धारमा शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालनमा छन्। कक्षा ११ र १२ मा धारको विकल्पहरूसहित एकलपथीय पाठ्यक्रम लागू गरिएको छ। कक्षा १२ पछि उच्च शिक्षामा प्रवेश गर्न वा कामको संसारमा जान मार्ग प्रशस्त हुने व्यवस्था छ। अर्कोतिर श्रम बजारको मागअनुसार आधारभूत तथा मध्यमस्तरीय प्राविधिक जनशक्ति उत्पादन गर्ने गरी प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षाको समेत व्यवस्था गरिएको छ। शिक्षा नीति, २०७६ ले माध्यमिक तहमा प्राविधिक धारलाई विशेष जोड दिएको छ ।

३.३.२ वर्तमान अवस्था

आर्थिक तथा सामाजिक रूपमा पछाडि परेका समुदायका बालबालिकाहरूको माध्यमिक शिक्षामापहुँचका सम्बन्धमा यकिन तथ्याङ्क पाउन नसके पनिबञ्चितिमा परेकाहरूको माध्यमिक शिक्षामा पहुँच कम छ। संविधानले माध्यमिक शिक्षालाई निःशुल्क भने पनि यसलाई पूर्ण निःशुल्क बनाउन सकिएको छैन।

माध्यमिक तह कक्षा १०/एसईईमा र कक्षा ११ र १२ का परीक्षाका नतिजाले ठूलो सङ्ख्यामा विद्यार्थीहरू न्यूनतम सिकाइ उपलब्धि पनि हासिल गर्न नसकेको कारण उच्च शिक्षाबाट समेत बञ्चित छन्। माध्यमिक शिक्षालाई जीवनोपयोगी सिपसँग पनि प्रत्यक्ष रूपले जोड्ने कार्यलाई थप प्रभावकारी बनाई प्राप्त शिक्षा उपयोग गरी जीविकोपार्जनलाई सहयोग गर्नु आवश्यक छ । शिक्षकलाई नयाँ ज्ञान, सिप र प्रविधिमा अध्यावधिक गराई सिकाइ सुधार गर्नुपर्ने छ। सूचनातथा सञ्चार प्रविधिलाई गुणस्तरीय शिक्षा प्राप्तिको साधनको रूपमा उपयोग गर्ने कार्यमा विस्तार गर्नु छ। विगत लामो समयदेखि नै क्षमता विकासलाई

गुणस्तरीय शिक्षाको मुख्य आधारका रूपमा व्याख्या गरिदै आएको छ भने शैक्षिक संस्था भित्र सिकाइ संस्कार विकास गर्नु पर्छ भनेर बहस र पैरवीसमेत हुँदै आएको छ । कर्मचारीका लागि तालिम तथा अध्ययन भ्रमण, शिक्षकलाई पेसागत तालिम र अध्ययनको अवसर, प्रधानाध्यापकका लागि नेतृत्व विकास तालिम जस्ता पक्षमा काम पनि भइरहेका छन् ।

शिक्षकको अभाव हटाउन अङ्ग्रेजी, गणित, बिज्ञान विषयमा शिक्षक कम भएका विद्यालयका लागि शिक्षण सहयोग अनुदान दिइँदै आएको छ भने यसलाई आवश्यकतानुसार दरबन्दीमा रुपान्तरण गर्नुपर्ने देखिन्छ । गुणस्तरमा सहयोग पुर्याउन भौतिक सुविधाहरूकोविकास र वितरण गरिएको छ । इन्टरनेटको पहुँचमा प्रगति भएको छ । शिक्षकको अभिप्रेरणा, सुविधायुक्त विद्यालय वातावरण, स्तरीय पाठ्यक्रम, स्तरीय परीक्षा प्रणाली, जीवनोपयोगी सिपसँग गुणस्तरलाई जोड्ने काममा भने थप सुधार आवश्यक देखिएको छ ।

गौर नगरपालिका भित्र हाल कक्षा १-१२ सञ्चालित ५ वटा, कक्षा ११-१२ संचालित विद्यालय १ वटा र कक्षा १-१० सञ्चालित ४ वटा गरी जम्मा १० वटा माध्यमिक तहको विद्यालयहरु रहेको छन् । शैक्षिक सत्र २०८० को तथ्यांक अनुसार माध्यमिक तहमा जम्मा ३२९९ जना बालबालिकाहरु अध्यायनरत छन् ।

कक्षा 9-12 को विद्यार्थी संख्या

सामुदायिक			संस्थागत			जम्मा		
छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा
764	1093	1857	593	849	1442	1357	1942	3299

क्षेत्रहरु	शैक्षिक सत्र २०८०
माध्यमिक विद्यालयको संख्या सामुदायिक	४
माध्यमिक विद्यालयको संख्या संस्थागत	५
कक्षा ११-१२ संचालित विद्यालय	१
कक्षा ९-१२ को सामुदायिक विदयालयको विद्यार्थी संख्या	१८५७
माध्यमिकतह (कक्षा ९-१०) मा खुद भर्ना दर* (%)	८४.१
माध्यमिकतह (कक्षा ९-१०) मा कुल भर्ना दर* (%)	१०८.१
माध्यमिकतह (कक्षा ११-१२) मा खुद भर्ना दर* (%)	४०.९
माध्यमिकतह (कक्षा ११-१२) मा कुल भर्ना दर* (%)	८१.५
माध्यमिकतह (कक्षा ९-१२) मा खुद भर्ना दर* (%)	६३.६
माध्यमिकतह (कक्षा ९-१२) मा कुल भर्ना दर* (%)	९५.७
कक्षा १० सम्मको टिकाउदर	७२.३
माध्यमिक तहको आन्तरिक सक्षमता	४८

३.३.३ अवसर र चुनौतिहरु

माध्यमिक तहको शिक्षालाई गुणस्तरीय बनाउन माध्यमिक शिक्षा निःशुल्क पाउने हक हुनेछ व्यवस्था गरिएको, शिक्षा क्षेत्रमा लगानी अभिबृद्धि गर्दै शिक्षामा भएको लगानिलाई नियमन र व्यवस्थापन गरी सेवामूलक बनाउने प्रयास गरिएको, यस न.पा.बाट उच्च शिक्षा अध्ययनका लागि छात्रवृत्ति कार्यक्रम संचालन गरिएको, शिक्षक अभावलाई सम्बोधन गर्न मुख्य तिन विषयहरु अंग्रेजी गणित तथा विज्ञान विषयमा संघबाट अनुदान शिक्षकको व्यवस्था भएको, विद्यालयमा आइसीटी ल्याब, विज्ञान ल्याब र पुस्तकालय तयार गर्न नियमित सहयोग गरिनु जस्ता अवसरका रुपमा रहेकाछन्।

यस्ता अवसर भए पनि यस क्षेत्रमा धैरै चुनौतीहरु यस नगरपालिकामा रहेकाछन्। केही प्रमुख समस्या वा चुनौतिहरुलाई तल प्रस्तुत गरिएको छ।

- सबै बालबालिकाहरुको माध्यमिक तह सम्मको पहुँच र सही उमेरमा भर्नाको सुधार नहुनु।
- विद्यालय छोड्ने दर उच्च हुनु।
- विद्यार्थीहरुलाई टिकाइ राख्नु।
- विद्यार्थीको संख्या अनुपातमा शिक्षक दरबन्दी नहुनु।
- माध्यमिक तहमा बिषयगत शिक्षकको अभाव हुनु।
- पुस्ताकालय, विज्ञान प्रयोगशाला तथा आइसीटी ल्याबको प्रभावकारी ब्यवस्थापन र प्रयोग नहुनु।
- विद्यार्थीको उपस्थिति दरमा नियमितता ल्याउनु।
- शिक्षकलाई समयानुकुल तालिम वा पेशागत सहयोग गर्नु।
- अभिभावकहरुलाई आफ्नो बालबालिकाको सिकाई प्रति उत्तरदायी बनाउनु।
- सिकाइका लागि न्यूनत्तम भौतिक वातावरण सहित मापदण्डहरुको वृद्धि गर्नु।
- शैक्षिक सामग्रीहरुको व्यवस्था तथा त्यसको उच्चतम प्रयोगमा ल्याउनु।
- तोकिएको पाठ्यक्रम वा तोकिएको शिक्षण विधि तथा सहजीकरण एवम् मूल्यांकन प्रणाली विद्यालय स्तरमा कार्यान्वयनमा ल्याउनु।
- न्यूनत्तम सिकाइ उपलब्धि बालबालिकाहरुमा वृद्धि गर्नु।
- प्रस्तावित विद्यालयहरुलाई कम गर्नु।
- विद्यालयमा प्रोत्साहनको अभ्यासलाई वृद्धि गर्नु।

३.३.४ उद्देश्यहरु

- माध्यमिक तहमा सवैको पहुँचमा सुधार ल्याउनु।
- माध्यमिक तहका वाल वालिकाहरुमा न्यून तम सिकाइ उपलव्धी हासिल गर्नु।

- प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षाको पहुँचमा बृद्धि गर्नु ।
- माध्यमिक तहको शैक्षिक वातावरण बालमैत्री, सिकाइमैत्री, समावेशी र सुरक्षित बनाउनु ।
- माध्यमिक तहमा टिकाउदर बढाउनु ।
- विद्यार्थी सिकाइप्रति उत्तरदायी विद्यालयको ब्यवस्थापन तथा प्रबन्धमा उल्लेखनीय सुधार ल्याउनु ।

३.३.५ रणनीतिहरु

- हरेक वर्षको शैक्षिक सत्रको पहिलो महिना भित्र विद्यालय स्तरमा वि.ब्य.स. र शि.अ.स. नेतृत्वमा एक कार्यदल निर्माण गरी निश्चित फारामको आधारमा लक्षित वर्ग सम्म पुगी भर्ना अवस्थाको यकिन गरी भर्ना अभियानलाई सशक्त र सबल बनाइने छ ।
- विद्यालय जान नसक्ने वा भर्ना हुन नसक्ने बालबालिकाहरुको लागि भर्ना अभियानको तथ्यांकको आधारमा सहयोग कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ र त्यसको लागि पालिका स्तरमा निश्चित सघन भर्ना सहयोग कार्यक्रम राखिने छ ।
- शैक्षिक सत्रको शुरुमा नै अभिभावक शिक्षा भर्ना कार्यक्रमसँगै हरेक विद्यालयले विद्यालयमा वा समुदायमा निश्चित अभिभावक शिक्षाको तालिम प्याकेज अनुसार सञ्चालन गरिने छ ।
- सिमान्तकृत तथा पछाडिपारिएका वर्गका तथा कार्यगत सीमितता भएका बालबालिकाहरुको पहिचान गरी "नगरपालिकासँग बालबालिका नामक" शैक्षिक सहयोग कार्यक्रम लागू गरिनेछ ।
- अपुग विषयगत शिक्षकको मागलाई स्वयंसेवक शिक्षक नियुक्ति गरी सम्वोधन गरिनेछ ।
- माध्यमिक तहका शिक्षकहरुको क्षमता विकासका लागि मागमा आधारित तथा छोटो अवधिका तालिम सञ्चालन गरिनेछ ।
- प्राविधिक तथा ब्यवसायिक धार पढ्ने बालबालिकाहरुलाई छात्रवृति प्रदान गरिने तथा स्थानीय स्तरमा रोजगारीमा प्राथमिकता दिइने छ ।
- सिकाइ सुधारको लागि बालमैत्री तथा क्रियाकलापमा आधारित सिकाइ (ABL) जस्ता विधिलाई जोड दिदै क्रमश रुपमा प्रविधिमैत्री शिक्षणमा जोड दिइने छ ।
- सिकाइ सुधारको लागि शिक्षण सुधार योजना (TIP) लाई पूर्ण रुपमा कार्यान्वयनमा लगिने छ ।
- विद्यालय तहका सबै कक्षामा कम लागत अर्थात् Low Cost/ No Cost मा आधारित शिक्षण सिकाइ तथा सन्दर्भ सामग्री सहित व्यवस्थापन गरिनेछ ।
- शिक्षकले पाठ्यक्रम तथा शिक्षक निर्देशिकाको प्रयोग अनिवार्य रुपमा गर्दै नवीनतम् विधि र प्रविधिको मार्फत सिकाइ सहजीकरण गरिनेछ ।
- विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि सुधारको लागि अनिवार्य रुपमा विद्यालयले विद्यालयमा शिक्षण नभएको समयमा विद्यालयमा वा समुदाय स्तरमा नै मुख्य विषयहरुको वा सुधारको क्षेत्रहरु आधारमा उपचारात्मक वा सुधारात्मक कक्षा सञ्चालन गरिनेछ ।
- अभिभाबक सचेतना तथा शिक्षाको लागि वालक्लवहरुको नेतृत्व विकास तथा परिचालन गरिनेछ ।
- परियोजना कार्य तथा प्रयोगात्मक कार्यलाई अनिवार्य बनाइ सिकाइ सहित व्यवहारिक बनाइनेछ ।

- माध्यमिक शिक्षालाई विज्ञान प्रयोगशाला पुस्तकालय तथा आइसीटी ल्याबलाई थप ब्यवस्थित बनाइ प्रभावकारी प्रयोगको ब्यवस्था सिर्जना गरिनेछ।
- टाढा रहेका बालबालिकाको लागि छात्राबासको निर्माणको शुरुवात गरिनेछ।
- केही माध्यमिक विद्यालयहरुलाई नमुना विद्यालयका रुपमा विकास गरि अन्य फिडर विद्यालयहरुलाई सहयोग गर्ने ब्यवस्था मिलाइने छ।

३.३.६ उपलव्धि तथा प्रमुख नतिजाहरु

उपलव्धि

- माध्यमिक शिक्षाको पहुँच, सहभागिता र गुणस्तरमा सुधार हुने।

नतिजा

- माध्यमिक तहको शिक्षामा पहुँचमा वृद्धि भई खुद भर्ना, टिकाउ दर तथा सिकाइ उपलब्धिदरमा बृद्धि हुने तथा कक्षा छेड्ने र दोहोर्याउनेदरमा कमी आउने।
- सबै माध्यमिक विद्यालयले न्यूनत्तम आधारभूत मापदण्ड पूरा भएको हुने।
- प्राविधिक धारतर्फको शिक्षामा पहुँचमा वृद्धि भएको हुने।
- सबै माध्यमिक विद्यालयहरुलाई नमुना विद्यालयका रुपमा विकास गरी अन्य फिडर विद्यालयहरुलाई सहयोग गर्ने अभ्यासको लागु हुने।

प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

क्र.स.	प्रमुख क्रियाकलापहरु	ईकाइ	भौतिक लक्ष्य (५वर्ष)					जम्मा
			१	२	३	४	५	
१	शिक्षक दरबन्दी मिलान	पटक	१	१	१	१	१	५
२	स्वयंसेवक शिक्षकको व्यवस्था	जना	६०	६०	६०	६०	६०	३००
३	सघन भर्ना कार्यक्रम सञ्चालन	समय	१	१	१	१	१	५
४	अभिभाबक शिक्षा सञ्चालन	समय	१	१	१	१	१	५
५	अति विपन्न तथा पिछिडिएका वर्गका बालबालिकाहरुको लागि शैक्षिक सामग्रीहरु जस्तैं ड्रेस झोला स्टेशनरीको सहयोग	समय	१	१	१	१	१	५
६	विद्यालयमा न्यूनतम भौतिक पूर्वाधार विकास (भवन तथा कक्षाकोठा, फर्निचर, शौचालय, खानेपानी, खेलमैदान, घेराबारा, खाजा घर)	विद्यालय	१	२	२	२	२	८

७	सिकाइका लागि न्यूनत्तम वातावरणको लागि विद्यालय सुधार योजनामा आधारित विद्यालय सहयोग कार्यक्रम	संख्या	१	२	२	२	२	८
८	शैक्षिक सामग्रीको विकास वितरण तथा ब्यवस्थापन	संख्या	८	८	८	८	८	४०
९	पुस्तकालय विज्ञान प्रयोगशाला तथा आइसीटी ल्याबको थप व्यवस्थापन तथा सहयोग	संख्या	८	८	८	८	८	४०
१०	शिक्षकको क्षमता विकास तालिम सञ्चालन	पटक	१	१	१	१	१	५
११	नयाँ पाठ्यक्रम तथा मूल्यांकन सम्बन्धी प्रवोधीकरण कार्यक्रम र कार्यान्वयन	पटक	१	०	०	०	०	१
१२	सिकाइका लागि उपचारात्मक तथा सुधारात्मक कक्षा सञ्चालन	विद्यालय	१०	१०	१०	१०	१०	५०
१३	नमुना माध्यमिक विद्यालय निर्माण कार्यक्रम	पटक	१	१	१	१	१	५
१४	उत्कृष्ट शिक्षक छनोट गरी सम्मान कार्यक्रम	पटक	१	१	१	१	१	५
१५	शैक्षिक सुशासन तथा सिकाइ उपलब्धि वृद्धिका लागि छलफल तथा अन्तरक्रिया	पटक	१	१	१	१	१	५
१६	शिक्षकले कक्षाकोठामा विताउने समयको पूर्ण कार्यान्वयनमासहयोग	विद्यालय	१०	१०	१०	१०	१०	५०
१७	घुम्ति शिक्षक बैठक	पटक	४	४	४	४	४	२०
१८	बर्षको २ पटक बालबालिकाहरुको स्वास्थ्य नजिकको स्वास्थ्य चौकीबाट स्वास्थ्य परीक्षण कार्यक्रम सञ्चालन	पटक	२	२	२	२	२	१०
१९	बालबालिकाहरुको अपाङ्गता तथा कार्यरत सीमितता पहिचानको लागि तालिम प्रदान गरी प्रारम्भिक पहिचान	पटक	१	१	१	१	१	५
२०	छात्राहरुलाई सेनिटरी प्याडको खरिद र वितरण	पटक	१	१	१	१	१	५
२१	पढ्दै कमाउदै कार्यक्रम	पटक	०	१	०	१	०	२

२२	नजिकको स्वास्थ्य चौकी मार्पत कोशोरकिशोरी सँग स्वास्थ्य परीक्षण तथा परामर्श कार्यक्रम	संख्या	८	८	८	८	८	४०
२३	बाल समुह, स्काउट, रेडक्रस क्लव गठन, क्षमता विकास र परिचालन	संख्या	८	८	८	८	८	४०
२४	शिक्षकले कक्षाकोठामा विताउने समयको पूर्ण कार्यान्वयन	संख्या	८	८	८	८	८	४०

३.४ पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन

३.४.१ परिचय

मानव जीवनका लागि अइपर्ने विभिन्न समस्याहरु समाधान गर्नका लागि चाहिने ज्ञान सिप र क्षमता आर्जनका लागि एउटा मार्गनिर्देश नै पाठयक्रम हो । वास्तवमा पाठ्यक्रमले शैक्षिक तथा सामाजिक जीवनदर्शन,समकालिन समाजका वास्तविकताहरु,सिकाइ प्रक्रिया एव विषयवस्तु तथा ज्ञानको प्रकृति समेतलाई विचार गरी बालकका सिकाई सम्बन्धी आबश्यकताको निदान गरेर विस्तृत योजना प्रस्तुत गरेको हुन्छ । पाठयक्रम विकास एउटा निरन्तर प्रक्रिया भएको समाज राष्ट्र र व्यक्तिको आवश्यकता र चाहाना अनुरुप परिवर्तन भइरहन्छ । स्थानीय तहको नेतृत्व र सहभागिताका अधारमा स्थानीय तहमै प्राविधिक तथा आर्थिक स्रोत परिचालन गरी स्थानीय ज्ञान, सीप र प्रविधिमा आधारित विषयवस्तुको चयन, व्यवस्थापन र कार्यान्वयन गरिनुलाई स्थानीय आवश्यकतामा आधारित शिक्षाको रुपमा लिइन्छ । निर्धारित सिकाइ उपलब्धिहरु, प्राप्तिका लागि विधार्थीहरुलाई विभिन्न अनुभवहरु हासिल गराउन निश्चित दिशा दिने कार्यक्रम नै पाठयक्रम हो ।

पाठयक्रम कुनै कक्षा वा तहमा कुनकुन विषयवस्तु सिकाउने भन्ने कुरासँग मात्र सम्बन्धित नभई विधार्थीमा केकस्ता क्षमता विकास गराउने हो, किन पढाउने हो, के कस्ता क्रियाकलापका माध्यमबाट अपेक्षित सक्षमता हासिल गराउन सकिन्छ र विधार्थीले सिकेका वा नसिकेका सुनिश्चित गरी आवश्यक पृष्ठपोषण प्रदान गर्न केकसरी मूल्याङ्कन गर्ने भन्ने कुरा निर्धारण गर्ने महत्वपूर्ण आधार हो ।

३.४.२ वर्तमान अवस्था

गौर नगरपालिकाले हालसम्म नेपाल सरकारबाट स्वीकृत पाठयक्रम लागू गर्दै आएको सर्वविदितै छ । पाठयक्रम विकास केन्द्रको संरचनाको निरन्तरतासँगै विद्यालय तहको पाठयक्रम विकास, सुधार तथा अध्यावधिक गर्ने कार्य केन्द्रद्धारा भईरहेको सन्दर्भमा विद्यालय तहको शिक्षाको मार्गदर्शक दस्तावेजका रुपमा वि.सं. २०६३ मा राष्ट्रिय पाठयक्रम प्रारुप तयार गरी सोही अनुसार पाठयक्रम विकास तथा कार्यन्वयन गर्ने परिपाटी सुरु गरयो । यसै क्रममा वि.सं. २०७६ मा नयाँ पाठयक्रम प्रारुप तयार भई सो विद्यालय शिक्षाको राष्ट्रिय पाठयक्रम प्रारुप, २०७६ कार्यन्वयन गर्ने क्रममा विद्यालय तहमा नयाँ पाठयक्रम विकास गरी वि.सं. २०७७ साल देखि कक्षा १ र ११ मा कार्यन्वयन सुरु भइ वि.सं. २०८० सम्ममा विद्यालय तहको सबै कक्षाहरु अर्थात् कक्षा १ - १२ मा यो पाठयक्रम कार्यान्वयन भएको छ । त्यसैगरी आधारभूत तहमा स्थानीय पाठ्यक्रम विकास गरी लागु गर्नु पर्ने हुन्छ ।

नयाँ पाठ्यक्रम सँगै आधारभूत तह कक्षा १-३ मा सिकाइ वृद्धिको लागि थिमगत मूल्यांकन अपनाईएको छ भने आधारभूत तह कक्षा ४-५ मा ५० प्रतिशत आन्तरिक र ५० प्रतिशत बाह्य वा सौदान्तिक अपनाइएको छ । त्यसैगरी ९ बाट १२ सम्मको २५

को आन्तरकि र ७५ को बाह्य मूल्यांकन प्रणाली लागु रहेको छ। यसै अनुसार नै गौर नगरपालिकाले पनि नेपाल सरकारबाट स्वीकृत पाठ्यक्रम लागू गरेको छ। तर पनि अपेक्षाकृत पाठ्यक्रम र मूल्यांकन प्रणालीको प्रभावकारी रुपमा विद्यालय स्तरमा कार्यन्वयन हुन सकेको छैन।

३.४.३ अवसर तथा चुनौतिहरु

पाठ्यक्रम तथा मूल्यांकनको क्षेत्रमा संघीय सरकारले स्रोत सामग्रीहरु विकास गर्नु, अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गर्नु, स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माणको लागि सहयोगी सामग्रीहरु उपलब्ध हुनु, पाठ्यक्रम कार्यन्वयन तथा स्थानीय पाठ्यक्रमको लागि स्थानीय स्तरबाट बजेट विनियोजन हुनु तथा विभिन्न संघसंस्थाहरुले पाठ्यक्रम कार्यान्वयनमा सहयोग तथा सहजीकरण गर्नु जस्ता अवसरहरु रहेका छन्। तर पनि यसका मुख्य चुनौतिहरु तथा समस्याहरुलाई यहा प्रस्तुत गरिन्छ।

- नयाँ पाठ्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयनका पाठ्यक्रम प्रवोधिकरण तथा शिक्षकको क्षमता विकास गर्नु।
- स्थानीय पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तकको विकास गर्नु।
- विविधता र समावेशितालाई दृष्टिगत गरेर स्थानीय पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक निर्माण गर्ने कार्यमा दक्ष जनशक्तिको व्यवस्था गर्नु।
- पाठ्यक्रमले तोके अनुसारको मूल्यांकन प्रणाली विद्यालयमा कार्यान्वयन गर्नु।
- शिक्षक तथा विद्यार्थीको डिजिटल सामग्रीको पहुँचमा वृद्धि गर्नु।
- सिकाइ उपलब्धिको विश्लेषण तथा छलफल गरी शिक्षण सुधार योजना निर्माण गर्नु।
- विद्यालय तहको परीक्षा प्रक्रियालाई थप प्रभावकारी बनाउनु।

३.४.४ उद्देश्य

यस योजनाले पाठयक्रम तथा मूयाङ्कन सम्बन्धी निम्नलिखित उद्देश्यहरु राखेको छ :

- विद्यालय तहमा तोकिएको पाठ्यक्रमलाई पूर्ण रुपमा कार्यान्वयन गर्नु।
- स्थानीय परिवेश बमोजिम तोकिएका तहमा स्थानीय पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तकको विकास तथा कार्यान्वयन गर्नु।
- सिकाइका लागि मूल्याङ्कन प्रणालीका रुपमा रहेको तोकेको विद्यालय तहको मूल्याङ्कन प्रणाली लागु गर्नु।
- सिकाइ उपलब्धिको विश्लेषण तथा छलफल गरी शिक्षण सुधार योजना बनाउने अभ्यास लागु गर्नु।
- विद्यालय तहको परीक्षा प्रक्रिया तथा अभिलेखीकरणलाई थप प्रभावकारी बनाउनु।
- पाठ्यक्रम तथा शैक्षिक सामाग्रीहरुको शिक्षक तथा विद्यार्थीको पहुँचमा वृद्धि गर्नु।

३.४.५ रणनीतिहरु

- एक शिक्षक, आफ्नो विषयको पाठ्यपुस्तक, पाठ्यक्रम तथा शिक्षक निर्देशिकाको उपलब्धतता सहित प्रयोगको अनिवार्यता गरिनेछ।
- सिकाइको लागि मूल्यांकनको अवधारणा अवलम्बन गर्दै कक्षा १ देखि ३ सम्म थिमगत मूल्यांकन र ४ देखि १२ सम्म परियोजना तथा प्रयोगात्मक सहितको आन्तरिक मूल्यांकनलाई पूर्ण रुपमा लागु गरिने छ।
- कक्षा ५ र ८ को पालिका स्तरीय परीक्षा थप व्यवस्थित गर्दै सञ्चालन गरिनेछ।
- स्थानीय तथा विज्ञको परिचालन गरी स्थानीय पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तकको विकास गरी कार्यान्वयनमा लगिने छ।
- बार्षिक रुपमा विद्यालय स्तरमा विद्यालयले र पालिका स्तरमा शिक्षा शाखाले विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिको विभिन्न सुचकका आधारमा विश्लेषण गरी सिकाइ उपलब्धि सम्बन्धी एक प्रतिवेदन तयारी गरी सबै सरवकारवालाहरु समक्ष बर्षको कम्तिमा १ दिन बार्षिक रुपमा छलफल अन्तरक्रिया गर्ने अभ्यासको शुरुवात गरिनेछ।
- सिकाइ उपलब्धि विश्लेषणको आधारमा शिक्षण सुधार योजनालाई अनिवार्य गरिनेछ।
- परीक्षा सहित त्यसको अभिलेखिकरणको अनुगमन गरिनेछ।
- नयाँ पाठ्यक्रम तथा मूल्यांकन प्रणालीको प्रवोधीकरण कार्यक्रम सहित पाठ्यक्रम सम्बन्धी नियमित घुम्ति शिक्षक बैठक तथा शिक्षक क्षमता विकासका कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछन्।
- पाठ्यक्रम तथा शिक्षण तथा सन्दर्भ सामग्रीमा विद्यार्थी तथा शिक्षकको पहुँचमा वृद्धि गर्न विभिन्न संघसस्थासँग समन्वय गरी soft and hard copies विद्यालय सम्म पुर्याइने छ।

३.४.६उपलव्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

उपलव्धि

- स्थानीय पाठ्यक्रमको विकास भइ विद्यालय तहको पाठ्यक्रम प्रभाबकारी रुपमा कार्यान्वयन हुने।

नतिजा

- एक शिक्षक, आफ्नो विषयको पाठ्यपुस्तक, पाठ्यक्रम तथा शिक्षक निर्देशिकाको प्रयोग हुने।
- सिकाइको लागि मूल्यांकनको अवधारणा अवलम्बन गर्दै कक्षा १ देखि ३ सम्म थिमगत मूल्यांकन र ४ देखि १२ सम्म परियोजना तथा प्रयोगात्मक सहितको आन्तरिक मूल्यांकनलाई पूर्ण रुपमा लागु हुने।
- कक्षा ५ र ८ को पालिका स्तरीय परीक्षा हुने।
- स्थानीय पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तकको विकास गरी कार्यान्वयन हुने।
- विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिको विभिन्न सूचकका आधारमा विश्लेषण गरी सिकाइ उपलब्धिको विश्लेषण गर्ने अभ्यासको शुरुवाता हुने।
- सिकाइ उपलब्धि विश्लेषणको आधारमा शिक्षण सुधार योजनालाई तयार गइ कार्यान्वयन हुने।

- पाठ्यक्रम तथा शिक्षण तथा सन्दर्भ सामग्रीमा विद्यार्थी तथा शिक्षकको पहुँचमा वृद्धि हुने ।

प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्यहरु

क्र. सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरु	एकाइ	भौतिकलक्ष्य					जम्मा
			१	२	३	४	५	
१	स्थानीय पाठ्यक्रम विकास र कार्यान्वयन	पटक	१	०	०	०	०	१
२	पाठ्यक्रम सम्बन्धी प्रवोधिकरण कार्यक्रम	पटक	१	०	०	०	०	१
३	आन्तरिक तथा बाह्य मूल्यांकन लागु	विद्यालय	४४	४४	४४	४४	४४	२२०
५	पाठ्यक्रम तथा शिक्षक निर्देशिकाको प्रयोग	विद्यालय	४४	४४	४४	४४	४४	२२०
६	बार्षिक रुपमा सिकाइ उपलब्धि विश्लेषणको प्रतिवेदन तयार र छलफल अन्तरक्रिया कार्यक्रम (विद्यालय तथा पालिका स्तरीय)	विद्यालय	४४	४४	४४	४४	४४	२२०
७	शिक्षण सुधार योजना तयार र कार्यान्वयन	विद्यालय	४४	४४	४४	४४	४४	२२०
८	पाठ्यक्रम कार्यान्वयन सम्बन्धी समीक्षाको लागि घुम्ति शिक्षक बैठक सञ्चालन	पटक	३	३	३	३	३	१२
९	पालिका स्तरीय कक्षा ५ र ८ को परीक्षा सञ्चालन	पटक	२	२	२	२	२	१०
१०	कक्षाकोठामा आधारित कक्षा पढाइ तथा गणितीय सीप परीक्षण सञ्चालन	पटक	३	३	३	३	३	१५
११	विद्यालय तहको मूल्याङ्कन प्रक्रियाको अनुगमन तथा सहजीकरण	पटक	१२	१२	१२	१२	१२	६०

३.५ शिक्षक व्यवस्थापन र विकास

३.५.१ परिचय

सिकारु र शिक्षकबीचको अन्तरक्रियाको प्रकृतिमा सिकाइको गुणस्तर निर्भर रहने गर्दछ । शिक्षक सदैव आफूले अध्यापन गराउनु पर्ने विषयवस्तुका बारेमा गहन ढंगले ज्ञान लिनु आवश्यक हुन्छ। शिक्षक आफ्नो पेशाप्रति प्रतिबद्ध भई समावेशी कक्षा व्यवस्थापन गरी विद्यार्थी, अभिभावक तथा शिक्षकहरुबीच प्रभावकारी सञ्चार र सहकार्य हुनु जरुरी छ । वर्तमान समयका शिक्षकहरुमा आवश्यकीय सक्षमताहरु वृद्धि हुनु पर्दछ। शिक्षकले शैक्षणिक योजना निर्माण, सिकाइ सहजीकरणका लागि शैक्षणिक सामग्री संकलन तथा निर्माण, प्रभावकारी विद्यार्थी मूल्याङ्कनको कार्यान्वयन गर्न सहज तरिकाले सम्पादन गर्न सक्नुपर्दछ ।

गुणस्तरीय शिक्षाका लागि शिक्षक योग्य, व्यावसायिक रूपमा दक्ष, पेशाप्रति उत्प्रेरित, समर्पित, प्रतिबद्ध र विद्यार्थीको सिकाइप्रति जवाफदेही हुन आवश्यक छ । शिक्षकमा भएको विषयवस्तुको पर्याप्तज्ञान, शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालनमा

दक्षता र नमूना व्यक्तित्व प्रदर्शनले विद्यार्थीहरूकोसिकाइमा सकारात्मक प्रभाव पार्दछ। सबै तहको शिक्षामा योग्य, दक्ष, समर्पित र अभिप्रेरितशिक्षकहरूको व्यवस्थापनबाट नै शिक्षाको गुणस्तर सुनिश्चित गर्न सकिन्छ। यसका लागि शिक्षकव्यवस्थापन र विकास प्रभावकारी हुन आवश्यक छ । नेपालमा विद्यालय तहको शिक्षामा पहुँच, गुणस्तर, समता, सान्दर्भिकता, सुशासन प्रवर्धनका लागि विगतमा सञ्चालित विभिन्न योजना, परियोजनातथा कार्यक्रमहरूले शिक्षक व्यवस्थापन र शिक्षकको पेशागत क्षमता अभिवृद्धिलाई उच्च प्राथमिकतामा राखी कार्यक्रम सञ्चालन गरेको पाइन्छ । यस योजनामा शिक्षाको शिक्षकको ब्यवस्थापन पेशागत विकास तथा पेशागत सहयोग जस्ता कुरालाई जोड दिएको छ ।

३.५.२ वर्तमान अवस्था

शिक्षक सेवा आयोग नियमावली २०५७ अनुसार शिक्षक हुनको लागि अध्यापनअनुमति पत्र अनिवार्य हुनु पर्ने, स्थायी शिक्षकहरूका लागि शिक्षक सेवा आयोगले लिनेपरीक्षा उतीर्ण भएको हुनु पर्ने, वढुवाको निश्चित मापदण्ड पूरा गर्नु पर्ने व्यवस्था छ । पेशाको सुरक्षाको कारणले शिक्षण पेशालाई समाजमा प्रतिष्ठित पेशाका रुपमा लिन थालिएकोछ । नियमित रुपमा स्थायी नियुक्ति गर्ने कार्यको थालनीले शिक्षण पेशामा थप आकर्षण बढेको छ । वर्तमान अवस्थामा देशमा स्थायी, अस्थायी, राहत अनुदान, स्वयम्सेवक तथा निजी शिक्षकहरू छन् । अस्थायी, राहत, स्वयम्सेवक तथा निजी शिक्षकहरूको व्यवस्थापनको लागि उपयुक्त मापदण्ड तथा निर्देशिका बनाई प्रयोगमा ल्याउनु आवश्यक देखिन्छ ।

यस नगरपालिकामा जम्मा २३८ जना शिक्षकहरु रहेको विवरण IEMIS ले देखाउछ । जसमा १२२ जना स्थायी ७६ जना करार ४० जना राहत शिक्षक रहेका छन् । शिक्षक अभावको समस्या प्रमुख रुपमा देखिन्छ । शिक्षकको क्षमता विकासको लागि समीक्षा बैठक तथा तालिमहरु सञ्चालन गर्दै आइएको छ भने अपुग शिक्षकको लागि शिक्षण अनुदानमा शिक्षक ब्यवस्था गर्ने गरिएको छ। साथै दरबन्दी मिलान समेत गरिएको छ। तर शिक्षकको पेशागत विकासमा सहयोगको लागि हाल कुनै प्रणाली लागु गर्न सकिएको छैन । त्यसको साथै शिक्षकलाई सिकाइ प्रति उत्तरदायी बनाउन चुनौती रहेको छ ।

३.५.३ अवसर तथा चुनौतिहरु

शिक्षक ब्यवस्थापन समयसमयमा आयोगबाट स्थायी शिक्षक छनोट हुनु बार्षिक रुपमा शिक्षण अनुदान कोटा प्राप्त हुनु तथा पालिका स्तरीय दरबन्दी मिलान हुनु अवसरका रुपमा रहेका छन् । त्यसैगरी शिक्षणको क्षमता विकासमा विभिन्न संघसस्थाहरु सहित पालिकाले नियमित रुपमा तालिम समीक्षा बैठकहरु सञ्चालन गर्नु रहेको छ । तर पनि यस क्षेत्रमा देहाय बमोजिमका चुनौतिहरूको रहेका छन् ।

- शिक्षणपेशालाई सबैको रोजाइको पेशाका रूपमा विकास गर्नु ।
- विषयगत आधारमा आवश्यक शिक्षक दरबन्दी सुनिश्चित गर्नु ।
- विद्यार्थी संख्याको आधारमा शिक्षक संख्याको ब्यवस्थापन गर्नु ।
- शिक्षकले शिक्षणपूर्वको तयारी गरी शिक्षण गर्नु ।
- शिक्षकलाई पेशागत विकासमा क्रियाशिल बनाउनु ।
- शिक्षकको पेशागत विकासको लागि पेशागत सहयोग प्रणाली लागू गर्नु ।
- शिक्षकबाट पाठ्यक्रमले तोके बमोजिमको शिक्षण विधि कार्यान्वयन गर्नु ।

- शिक्षकबाट शैक्षिक सामग्रीको संकलन निर्माण र त्यसको उच्च प्रयोगको सुनिश्चित ता गर्नु ।

३.५.४ उद्देश्य

यस नगरपालिकाको शिक्षा क्षेत्रको योजनामा शिक्षक व्यवस्थापन र विकासका देहाय बमोजिमका उद्देश्यहरू निर्धारण गरिएका छन्

- सिकाइ सुधारको लागि आवश्यक शिक्षकको क्रमश ब्यवस्थापन गर्दै लैजानु ।
- शिक्षकले गर्ने शिक्षण पूर्वको तयारी दरलाई वृद्धि गर्नु ।
- शिक्षकको पेशागत विकासका गतिविधिको हुने सहभागितामा वृद्धि गर्नु ।
- विद्यालय सुपरिवेक्षण तथा शिक्षकको पेशागत सहयोग प्रणालीको कार्यान्वयन गर्नु ।

३.५.५ रणनीतिहरू

- बार्षिक रुपमा विद्यार्थी संख्या र आवश्यकताको आधारमा शिक्षक तथा कर्मचारीहरुको दरबन्दी मिलान गरी आवश्यकता अनुसार सरुवा नियमित गरिने छ ।
- शिक्षक संख्या कम भएका विद्यालयहरुमा स्वयंसेवक शिक्षकको व्यवस्था गरी विद्यालयहरुमा आवश्यक शिक्षकको व्यवस्था क्रमशः गर्दै लगिनेछ ।
- पालिकाले बार्षिक रुपमा सबै तहका शिक्षकलाई छोटा अवधिका सरकारले तय गरेको पाठ्यक्रम र दक्ष प्रशिक्षकबाट तालिम प्रदान गरिने छ । उक्त तालिममा सहभागी भएका शिक्षकले आफ्नो विद्यालयमा गई सोही तालिमको बारे विद्यालयका अन्य शिक्षकहरुलाई अनिवार्य रुपमा तालिम प्रदान गर्नु पर्ने व्यवस्थालाई पूर्ण रुपमा कार्यान्वयनमा लगिने छ ।
- हरेक विद्यालयमा महिनाको कम्तिमा १ दिन सम्बन्धित विद्यालयले शिक्षण कार्यलाई बाधा नपर्ने गरी आफ्नो विद्यालयको जनशक्ति वा नजिकको विद्यालय वा स्थानीय जनशक्तिको सहयोगमा शिक्षकको आवश्यकताको विषयवस्तुमा क्षमता विकास कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ ।
- विद्यालय सुपरीवेक्षण तथा शिक्षकको पेशागत सहयोगको लागि पालिकास्तरमा विद्यालय सुपरीवेक्षण तथा शिक्षकको पेशागत सहायता कार्यविधि, २०८० अनुसारको शिक्षकको पेशागत सहयोग प्रणालीलाई तत्काल कार्यान्वयनमा लगिने छ ।
- कक्षाकोठामा शिक्षक र विद्यार्थीको कक्षाकोठाको शैक्षिक अन्तरक्रिया बढाउनको लागि अनिवार्य रुपमा शिक्षकले कक्षाकोठामा विताउने समय कार्यविधि २०७४ वा लकबुकलाई तत्काल कार्यान्वयनमा ल्याइने छ ।
- महिनाको १ पटक अन्तिम शुक्रबार तोकिएको ढाँचामा सिकाइ केन्द्रित शिक्षक/स्टाफ बैठक सञ्चालन गरिने छ ।
- सिकाइ सुधारका लागि हरेक २ महिनामा कलस्टर स्तरीय घुम्ति शिक्षक बैठक सञ्चालनमा ल्याइने छ ।
- शिक्षण सुधार योजनालाई अनिवार्य गरिने छ ।

- शिक्षकबाट पाठयोजना वा शिक्षक डायरी, शैक्षिक सामग्री संकलन निर्माण तथा विकास कार्यलाई अनिवार्य गरिने छ ।
- निश्चित सुचकको आधारमा विद्यालय तथा पालिका स्तरीय शिक्षकलाई पुरस्कृत गरिने छ ।
- बार्षिक रुपमा एक शिक्षक एक कार्यमूलक अनुसन्धान गर्ने र त्यसको नतिजाहरु प्रस्तुत गर्ने अभ्यासको थालनी गरिने छ ।
- शिक्षा सिकाइ र अनुभवका लागि शैक्षिक अध्ययन तथा भम्रमणको अभ्यासलाई कार्यान्वयन गरिनेछ ।

३.५.६ उपलव्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

उपलव्धि

- पेशागत विकास सक्रिय रहेका तालिमप्राप्त शिक्षकको ब्यवस्था भइ विद्यार्थीको सिकाइमा सुधार भएको हुने ।

नतिजा

- शिक्षकबाट दैनिक पाठयोजना तयार, शैक्षिक सामग्रीको निर्माण, कार्यमूलक अनुसन्धान भएको हुने ।
- स्थानीय तहबाट शिक्षक पेशागत सहयोग प्रणाली मार्फत शिक्षकलाई निरन्तर पेशागत सहयोग प्राप्त हुने ।
- विषयगत रूपमा शिक्षक दरबन्दी मिलान/परिमार्जन तथा स्वयंसेवक शिक्षकको व्यवस्था हुने ।
- शिक्षकले कक्षाकोठामा विताउने समयको लेखाजोखाका लागि लगबुक लागु हुने ।
- मासिक सिकाइ केन्द्रित स्टाफ बैठक हुने ।
- घुम्ति बैठक नियमित बस्ने ।
- शिक्षक/कर्मचारी पुरस्कृत हुने ।

प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्यहरु

क्र. सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरु	एकाइ	भौतिकलक्ष्य					जम्मा
			१	२	३	४	५	
१	बार्षिक रुपमा आवश्यकताको आधारमा दरबन्दी मिलान तथा शिक्षक सरुवा	पटक	१	१	१	१	१	५
२	स्यमसेवंक शिक्षको नियुक्ति	जना	६०	६०	६०	६०	६०	३००
३	पालिका स्तरीय शिक्षक तालिम	पटक	१	१	१	१	१	५
४	चौमासिक रुपमा विद्यालय स्तरीय शिक्षक तालिम	विद्यालय	४४	४४	४४	४४	४४	२२०
५	मासिक सिकाइ केन्द्रित स्टाफ बैठक	विद्यालय	४४	४४	४४	४४	४४	२२०
६	चौमासिक घुम्ति शिक्षक बैठक	पटक	४	४	४	४	४	२०

७	शिक्षकले कक्षाकोठामा विताउने समयको लागि लगबुक सञ्चालन	विद्यालय	४४	४४	४४	४४	४४	२२०
८	शिक्षकको पेशागत सहयोग प्रणालीको कार्यान्वयन वा स्रोत विज्ञको नियुक्ति र परिचालन	पटक	१२	१२	१२	१२	१२	६०
९	शिक्षण सुधार योजनाको निर्माण तथा कार्यान्वयन	पटक	१	१	१	१	१	५
१०	शैक्षिक सामग्रीको निर्माण (एक शिक्षकले एक महिनामा १५ वटा)	थान	१५ ०	१५ ०	१५ ०	१५ ०	१५ ०	७५०
११	दैनिक पाठयोजना वा पाठनोट को निर्माण	पटक	१	१	१	१	१	५
१२	बार्षिक रुपमा एक शिक्षक एक कार्यमूलक अनुसन्धान तयार र प्रस्तुत कार्यक्रम	पटक	१	१	१	१	१	५
१३	पालिका स्तरीय कार्यमूलक अनुसन्धानको नतिजा प्रस्तुत गर्न शिक्षक सम्मेलन	पटक	१	१	१	१	१	५
१४	निश्चत सूचकको आधारमा शिक्षक सम्मान कार्यक्रम	संख्या	५	५	५	५	५	२५
१५	साझेदारीमा एक शिक्षक एक ल्यापटप कार्यक्रम	संख्या	५	५	५	५	५	२५
१६	शिक्षक अध्ययन भम्रण	पटक	१	१	१	१	१	५

६ अनौपचारिक शिक्षा तथा निरन्तर सिकाइ

३.६.१ परिचय

औपचारिक शिक्षा प्रणालीको संरचनाभन्दा बाहिर मानव जीवनका लागि आवश्यक ज्ञान, सिप र प्रक्रियाकोप्रशोधन गर्ने जीवनपर्यन्त अर्थात् आजीवन सिकाइ प्रणाली अनौपचारिक शिक्षा हो। अनौपचारिक शिक्षा एवम् आजीवन शिक्षाले समाजमा विद्यमान विभिन्न किसिमका समूहका लागि आफ्नो लक्ष्यबनाई सेवा प्रदान गर्दछ।निरक्षरका लागि साक्षरता, साक्षरकालागि साक्षरोत्तर, सिकाइ अवसरका लागि स्तरबृद्धि, शिक्षासँग सिप र आम्दानी जोड्दैशिक्षित समाजको विकासका लागि अनौपचारिक एवम् आजीवन शिक्षाले काम गर्दछ।

साक्षरता तथा निरन्तर शिक्षा कार्यक्रमहरूको समन्वयात्मक रूपले विकास, योजना तथा सञ्चालनका लागि स्थानीय सरकारहरूसँग सहकार्य गर्ने अनौपचारिक शिक्षा र औपचारिकशिक्षाको दोहोरो प्रवेशको अवसर प्रदान गरी प्राप्त ज्ञानको समकक्षता निर्धारण तथा प्रमाणीकरण गर्ने तथा निरक्षर र नवसाक्षरलाई जीवनपर्यन्त शिक्षा दिन सामुदायिक सिकाइ केन्द्र मार्फत साक्षरता स्वयम् सेवक परिचालनगर्ने नीति लिएको छ।

निरक्षर जनताहरुलाई साक्षर बनाउने र नव साक्षरलाई निरन्तर शिक्षा दिने राज्यको दायित्व हो। अर्कोतिर उनीहरुका लागि आयमूलक र कार्यमूलक कार्यक्रम दिनु पनि आवश्यक देखिन्छ। जसलाई सार्थक बनाउनका लागि सामुदायिक सिकाइ केन्द्रको अवधारणा कार्यान्वयनमा आएको छ। तर एकातिर संचालनमा रहेका सिकाई केन्द्रको व्यवस्थापन प्रभावकारी ढंगले हुन सकिरहेको छैन भने साक्षर भएकाहरु पनि निरन्तर शिक्षाको अवसर नपाउँदा पुनः निरक्षर बन्नु पर्ने अवस्था टड्कारो रुपमा रहेको देखिन्छ।

राज्यले काम दिन नसक्दा र सामुदायिक सिकाइ केन्द्रले काम खोज्न नसक्ने कारणले गर्दा कतिपय सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरु बन्द हुने अवस्थामा छन्। दक्षिण कोरियाको इन्चोनमा भएको विश्व शिक्षामञ्चको घोषणाअनुसार जीवनपर्यन्त सिकाइको अवसर प्रवर्धन गर्ने विषयमा नेपालले प्रतिबद्धताजाहेर गरेको छ। तसर्थ साक्षर, नवसाक्षर र कक्षा ५ पूरा नगरेका नागरिकहरुका लागि जीवनपर्यन्तशिक्षाको अवसर उपलब्ध गराउनुपर्ने दायित्व राज्यमा रहेको छ।

३.६.२ वर्तमान अवस्था

अनौपचारिक तथा आजीवन सिकाइले शैक्षिक क्षेत्रमा महत्वपूर्ण भूमिका रहेको छ। नेपालमा अनौपचारिक शिक्षा विकासमा धेरै प्रयासहरू भईरहेको छ। विशेष गरी विद्यालय क्षेत्र विकास कार्यक्रम (SSDP) कार्यान्वयन अवधिमा अनौपचारिक शिक्षा तथा जीवनपर्यन्त सिकाइ अन्तर्गत निरन्तर शिक्षा तथा साक्षरता कार्यक्रमहरूमा पहुँचको वृद्धि भएको र साक्षरता तथा जीवनपर्यन्त सिकाइ कार्यक्रममा सुधार हुने नतिजाको अपेक्षा गरिएको छ। राष्ट्रिय शिक्षा नीति, २०७६ ले नेपाललाई पूर्ण साक्षर मुलुक तुल्याई अनौपचारिक, वैकल्पिक, परम्परागत र खुला शिक्षाका माध्यमबाट आजीवन सिकाइ संस्कृतिको विकास गर्नु, सबै प्रकारका अपाङ्गता भएका व्यक्तिलाई गुणस्तरीय शिक्षाको पहुँच सुनिश्चित गरी जीवन पर्यन्त शिक्षाका माध्यमबाट मर्यादित जीवनयापन गर्न सक्षम र प्रतिष्पर्धी नागरिक तयार पार्ने उद्देश्य निर्धारण गरेको छ।

जनगणना २०७८ अनुसार गौर नगरपालिकाको साक्षरता दर ६९.५ रहेको छ भने पुरुषको ७७.१ र महिलाको ६१.४ रहेको छ। शैक्षिक अध्ययनको विषयको विश्लेषण गर्दा यहाँ उच्च शिक्षा पढ्ने मध्ये सबै भन्दा धेरै ३४.४ प्रतिशत व्यवस्थापन विषय अध्ययन गर्ने गरेको देखिन्छ भने त्यस पश्चात शिक्षाशास्त्र २७.५ प्रतिशत तथा क्रमश विज्ञान तथा प्रविधि २०.३ प्रतिशत मानविकी तथा समाजशास्त्र ६.१ प्रतिशत र अन्य रहेको छ। यस नगरपालिकाको साक्षरता मध्ये प्राथामिक तहमा ३०.४ प्रतिशत, निम्न माध्यमिक तहमा १९ प्रतिशत, उच्च माध्यमिकमा १६ प्रतिशत अध्ययन गरेको पाइएको छ भने पढ्न लेख्न दुवै नजानेको ३०.४ प्रतिशत मध्ये पुरुष २२.७ प्रतिशत र महिला ३८.५ प्रतिशत रहेको छन्। यस नगरपालिकाको साक्षरता मध्येको धेरै जनसंख्याले प्राथामिक तहमात्र अध्ययन गरेको र पढ्न लेख्न दुवै नजानेको जनसंख्या उच्च रहेको पाइएको छ। यस नगरपालिकामा २ वटा सिकाइ केन्द्रहरु रहेका छन्। त्यसैगरी यो नगरपालिका साक्षर पालिका घोषणा हुन सकेको छैन। त्यसैले पनि यस पालिकाको प्रमुख काम भनेको निरक्षरलाई साक्षर बनाइ साक्षर पालिका घोषणा गर्नु रहेको छ भने निरन्तर सिकाइलाई पनि जोड दिनु आवश्यक रहेको छ।

३.६.३ अवसर तथा चुनौतिहरु

साक्षरता तथा निरन्तर सिकाइको क्षेत्रमा यस नगरपालिकामा लागु भएका विभिन्न परियोजनाहरुले निरन्तर सहयोग गर्दै आइरहेका छन् भने संघीय सरकारले पनि साक्षर पालिका हुँदै साक्षर जिल्ला घोषणाको लागि प्राथमिकतामा राख्दै सहयोग कार्यक्रम तय गर्नु यसका प्रमुख अवसरहरु रहेकाछन्। त्यसैगरी यस नगरपालिकामा पनि सात सिकाइ केन्द्रहरु हुनु पनि साक्षरता तथा निरन्तर सिकाइको क्षेत्रको अवसर हो। यस्ता अवसरहरु भएता पनि केही प्रमुख चुनौतीहरु वा समस्याहरु यस क्षेत्रमा रहेका छन्। त्यस्ता समस्या वा चुनौतीहरुलाई यहाँ प्रस्तुत गरिन्छ।

- सामुदायिक सिकाइ केन्द्रलाई प्रभावकारी ब्यवस्थापन र परिचालन गर्ने।
- नयाँ सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरुको स्थापना तथा संचालन गर्ने।
- सामुदायिक सिकाइ केन्द्रलाई साक्षरता तथा निरन्तर सिकाइमा परिचालन गर्ने।

- सबै निरक्षरहरुको पहिचान गरी साक्षर बनाई साक्षर पालिका घोषणा गर्ने।
- गैर सरकारी संस्था संगको सहकार्यमा सिकाइ केन्द्रहरु संचालन गर्ने ।

३.६.४ उद्देश्य

यस योजनाले अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ सम्बन्धी निम्नलिखित उद्देश्यहरु राखेको छः

- गौर नगरपलिकालाई साक्षर नगरपालिका घोषणा गर्नु।
- सामुदायिक सिकाइ केन्द्रलाई थप ब्यवस्थित गरी निरन्तर सिकाइ तथा आय आर्जनमा परिचालन गर्नु।
- सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरुको विस्तार गर्ने।
- निरन्तर सिकाइका अवसरहरुको विस्तार गर्नु।

३.६.५ रणनीतिहरु

यस योजनाका उद्देश्यहरु हासिल गर्न निम्नलिखित रणनीतिहरु अवलम्बन गरिने छः

- साक्षर गौर नगरपालिका घोषणा अभियान पूरा गर्न पालिका स्तर र वडा स्तरमा एक कार्यदल तथा कार्ययोजना बनाइ सामुदायिक सिकाइ केन्द्र स्थापना, विद्यालय, विकास साझेदार, नागरिक समाज, टोल विकास, राजनैतिक दल, सञ्चार माध्यम, अभिभावक र अन्य साझेदारहरु परिचालन गरिनेछ।
- उच्च शिक्षा तथा कक्षा ११ र १२ का विद्यार्थीहरु तथा विद्यालयका शिक्षकहरुलाई अनिवार्य रुपमा साक्षरताको लागि परिचालन गरिने छ।
- माध्यमिक विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरुलाई तोकिएको कुनै एक विषयको प्रयोगात्मक कार्यका लागि साक्षरता तथा निरन्तर सिकाइका कार्यक्रममा सहभागी गराउँदै लगिनेछ।
- सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरुलाई सरकारले तोकेको मापदण्ड अनुसार थप व्यवस्थित बनाउन आवश्यक अनुगमन तथा निर्देशन प्रदान गरिने छ।
- सामुदायिक सिकाइ केन्द्रलाई निरन्तर आय आर्जन तथा सीप विकास तथा निरन्तर सिकाइको क्षेत्रमा परिचालन गर्न विभिन्न संघसस्था समन्वय गरी थप परिचालन तथा क्रियाशिल बनाइने छ।
- निरन्तर सिकाइको लागि सूचनाप्रविधि सहितको अध्ययन केन्द्रको विकास गरिनेछ।
- हरेक वडामा सामुदायिक सिकाइ केन्द्र स्थापना गरी सहजकर्ता भर्ना गरिनेछ।

३.६.६ उपलव्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

उपलव्धि

- सिकाइ केन्द्रहरु थप ब्यवस्थित भएको हुनुका साथै साक्षर पालिका घोषणा भएको हुने।

प्रमुख नतिजाहरु

- साक्षर गौर नगरपालिका घोषणा भएको हुने ।
- सिकाइ केन्द्रहरु थप ब्यवस्थित भई साक्षरता, निरन्तर सिकाइ तथा आयआर्जनका गतिविधिहरुमा क्रियाशिल भएको हुने ।

प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

क्रस	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाई	भौतिक लक्ष्य (पहिलो ५ वर्ष)					जम्मा
			१	२	३	४	५	
१	साक्षरता घोषणाको लागि कार्यदल गठन तथा परिचालन	पटक	१	०	१	०	०	२
२	साक्षरता कार्यक्रमहरु सञ्चालन	वडागत	१	१	१	१	१	५
३	साक्षरता घोषणा कार्यक्रम	पटक	०	०	०	१	०	१
४	सामुदायिक सिकाइ केन्द्रको बार्षिक परीक्षण र समीक्षा कार्यक्रम	केन्द्र	१	१	१	१	१	५
५	सामुदायिक सिकाइ केन्द्र सञ्चालन तथा व्यवस्थापन सहयोग	जना	१	१	१	१	१	५
६	सामुदायिक सिकाइ केन्द्र परिचालकको क्षमता विकास तालिम	केन्द्र	२	०	२	०	२	०६
७	मा.वि. तहका विद्यार्थीलाई निरन्तर सिकाइका लागि परिचालन गर्ने	सँख्या	१०	१०	१०	१०	१०	५०
८	प्रस्तावनाको आधारमा सामुदायिक सिकाइ केन्द्रलाई साक्षरता र आयआर्जन कार्यक्रम	संख्या	७	७	७	७	७	३५
९	एक निरन्तर सिकाइका लागि सूचनाप्रविधि सहितको अध्ययन केन्द्रको स्थापना	संख्या	०	१	०	०	१	२
१०	नयाँ सामुदायिक सिकाइ केन्द्र स्थापना	वडा	२	२	१	२	२	९

परिच्छेद ४ अन्तरसम्बन्धित क्षेत्रहरु

४.१ समावेशि शिक्षा तथा समता

४.१.१ परिचय

सबै बालबालिकाका लागि विभेद रहित वातावरणमा क्षेत्रीय, धार्मिक, भाषिक, जातीय, लैङ्गिक, अपाङ्गता भएका, आर्थिक रुपमा विपन्न लगायतका भिन्नतालाई सम्मान गर्दै आफ्नो समुदायमा शिक्षा प्राप्त गर्ने अधिकार सुनिश्चित गर्ने शैक्षिक प्रक्रियालाई समावेशी शिक्षा भनिन्छ । बालबालिकाका सिकाइ आवश्यकता र क्षमता फरकफरक हुनु प्राकृतिक यथार्थ हो । फरकपनलाई स्वभाविक रुपमा स्वीकार गर्नु सबैका लागि अनुकूल हुने सिकाइ पद्धति विकास गर्नु र सबै बालबालिकालाई सम्मान पूर्वक सिकाइको व्यवस्थापन गर्नु समावेशी शिक्षाको अनिवार्य आवश्यकता हो । समावेशी शिक्षामा बालबालिकालाई उनीहरुको आवश्यकता र चाहना अनुसारको गुणस्तरीय शिक्षा प्रदान गरी सहजतापूर्वक जीवनयापन गर्ने अवस्थाको सिर्जना गर्ने ध्येय राखिएको हुन्छ । शिक्षाको माध्यमबाट उनीहरुलाई राज्यको मूल प्रवाहमा समाहित गर्ने प्रयत्न गरिन्छ । बालबालिकालाई उनीहरुको क्षमता र चाहनाअनुसारको शिक्षा प्रदान गर्ने प्रयास हुन्छ । सिकाइलाई सार्थक बनाउन समय सापेक्ष शिक्षणविधि र शैक्षणिक सामग्री प्रयोग गरिन्छ । उनीहरुलाई आत्मनिर्भर, स्वाबलम्बी, विवेकशील बनाउनु र देश तथा समाज प्रति अपनत्व महसुस गराउनु समावेशी शिक्षाको उद्देश्य हो । यसले सबै बालबालिकाहरु सिक्न सक्छन् भन्ने मान्यतालाई आत्मसाथ गर्दछ ।

नेपाल सामाजिक, सांस्कृतिक रुपमा विविधता भएको मुलुक हो । यहाँ विभिन्न भाषिक र सांस्कृतिक तथा जातजातिगत समुदायहरुको वसोवास छ । नेपाली समाजको यो विविधतालाई एकातिर पहिचान तथा समस्याका रुपमा लिने गरिन्छ भने अर्को तिर ऐतिहासिक रुपमा यही भिन्नताका आधारमा सामाजिक विभेद र बञ्चितीकरणमा परेका समुदायहरु पनि छन् । उदहारणका लागि दलित तथा सीमान्तकृत समुदाय, नेपाली बाहेक अन्य मातृभाषी समुदाय, अल्पसंख्यक सांस्कृतिक समुदायहरु ऐतिहासिक रुपमा सामाजिक, आर्थिक तथा शैक्षिक वञ्चितीकरणमा पर्न गई अहिले सम्म पनि यस्तो वञ्चितीकरणको असर कुनै न कुनै रुपमा देखिने गरेको छ । भौगोलिक क्षेत्रगत आर्थिक स्तरगत तथा लैङ्गिक भिन्नताको प्रभाव पनि शैक्षिक पहुँच, सहभागिता र नतिजामा परिरहेको देखिन्छ । त्यसै गरी विभिन्न किसिमका अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरु कठिन परिस्थितिमा रहेका बालबालिकाहरुमा शिक्षाको पहुँच पुर्याई सहभागी बनाउन थप प्रयास आवश्यक छ ।

विविधताको सम्मान र समता तथा समावेशिता अभिबृद्धि गरी शिक्षामा सबैको सहज पहुँच पुर्याई अर्थपूर्ण सहभागिता कायम गर्ने र सिकाई सुनिश्चित गर्नका लागि यसका कारण तथा वाधाहरु पहिचान गरी ती बाधाहरु हटाउनु पर्दछ । यस्ता बाधाहरुमा समुदाय तथा परिवेश अुनसार भिन्नता हुन सक्ने कुरालाई पनि ध्यान दिनु पर्दछ । कुनै बाधाहरु भौतिक तथा स्रोत–सामग्रीसँग सम्बन्धित हुन सक्दछन भन्ने कुनै सांस्कृतिक, सामाजिक, मनोवैज्ञानिक हुन सक्दछन् । कतिपय वाधाहरु संरचनागत पनि हुन सक्दछन् ।

नेपालले जोम्टिन घोषणा सन् १९९०, डकार सम्मेलन सन् २००० र सहस्राब्दी विकास लक्ष्य सन् २००० लगायतका विभिन्न अन्तराष्ट्रिय मञ्चहरुमा सबैका लागि शिक्षाको प्रतिवद्धता जाहेर गरी अपाङ्गता भएका बालबालिकाको शिक्षा प्रवर्द्धनका लागि समेत नीतिगत एवम् कानुनी सुधारका प्रयासहरु गर्दै आएको छ । यिनै आधारमा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरुका लागि समावेशी शिक्षा नीतिको आवश्यकता भई यो शिक्षा योजना प्रस्ताव गरिएको छ ।

४.१.२ वर्तमान अवस्था

नेपालले अपाङ्गता भएका बालबालिकाको शिक्षा प्रवर्द्धनका लागी विभिन्न कानुनी तथा कार्यक्रम व्यावस्था गरी कार्यन्यनमा अगाडि बढाइएको छ। शिक्षा ऐन २०२८ तथा मा विशेष शिक्षाको सञ्चालन साधरण शिक्षा सरह हुने कुरा उल्लेख छ। भने शिक्षा नियमावली, २०५९ मा शिक्षा मन्त्रीको अध्यक्षतामा विशेष शिक्षा परिषदको गठन गरी विशेष शिक्षा सञ्चालन सम्वन्धि व्यावस्था गरिएको छ। विशेष शिक्षातर्फका नीतिगत र कार्यक्रमगत विषयका क्षेत्रमा नियमित कार्य गर्न विशेष शिक्षा परिषद् क्रियाशिल छ।

विशेष शिक्षा नीति २०५३ ले दृष्टिविहीन, वहिरा, बौद्दिक अपाङ्गता र शारीरिक अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरुलाई आवास सुविधा सहितको शिक्षाको अवसर दिने कुरा उल्लेख गरेको छ। शिक्षा नियमावली २०५९ को नियम ५९ मा अपाङ्गता भएका बालबालिकालाई विशेष शिक्षा प्रदान गर्न सकिने र सोही नियमावलीको नियम ६६ एवम अपाङ्ग संरक्षण तथा कल्याण नियमावली २०५१ को उप नियम १५ मा विशेष शिक्षा दिने संस्थालाई नेपाल सरकारले निर्धारण गरे बमोजिम सुविधा दिइने व्यवस्था उल्लेख छ। त्यस्तै नियमावली २०५९ को नियम १५१(२) मा संस्थागत विद्यालयले कुल विद्यार्थी संख्याको कम्तिमा १० प्रतिशतमा नघटाइ जेहेन्दार, गरिब, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, महिला दलित र जनजाती समुदायका विद्याथीलाई छात्रवृत्तीको व्यवस्था गरेको छ। यसै सम्बन्धमा विशेष शिक्षा सञ्चालन सम्बन्धी निर्देशिका, २०६० जारी भई कार्यान्वयनमा रहेको छ।

अपाङ्गता भएका बालबालिकाले छात्रवृत्ती सहित विभिन्न सामुदायिक विद्यालयहरु, स्रोत कक्षाहरु एवम् विशेष विद्यालयहरुमा अध्ययन गर्ने अवसर पाएका छन्। स्रोत कक्षा तथा विशेष विद्यालयहरुमा विशेष आवश्यकता भएका बालबालिकाहरुका लागि आवास र स्रोत शिक्षकको व्यवस्था मिलाईएको छ। अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरुका लागि निःशुल्क पाठ्यपुस्तक, शिक्षण सामग्री एवम् उपकरणहरु वितरण् गर्ने गरिएको छ। साथै अपाङ्गता पहिचान गर्न। अपाङ्गतासम्बन्धी सेवा, सहयोग, सर सल्लाह र अन्य कार्यक्रम तर्जुमा गर्न ६२ जिल्लाहरुमा लेखाजोखा केन्द्र स्थापना भएका छन्।

संयुक्त राष्ट्र सङ्घीय मानव अधिकार सम्बन्धी घोषणा पत्र सन् १९४८ बाल अधिकार सम्बन्धी महासन्धि सन् १९८९ ले आधारभूत तहसम्म अधिकारको रुपमा निःशुल्क शिक्षा सबैले पाउनुपर्ने उल्लेख गरेको छ। अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरुका लागि समतामुलक अवसर सुनिश्चित गर्ने सम्बन्धी संयुक्त राष्ट्र सङ्घीय प्रामाणिक नियमहरु सन् १९९३, एसिया तथा प्रशान्त क्षेत्रका अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरुको दशक सन् १९९३ (२००२, सालामान्का घोषणा सन् १९९४, संयुक्त राष्ट्र सङ्घीय अपाङ्गता भएका व्यक्तिको अधिकार सम्बन्धी महासन्धि, सन् २००६ ले अपाङ्गता भएका व्यक्ति लगायत विशेष शिक्षाको आवश्यकता भएका सबैलाई शिक्षाको राष्ट्रिय कार्यक्रमको मुलधारमा समावेश गर्नुपर्ने कुरामा जोड दिएका छन्। साथै इन्चोन घोषणा सन् २०१५ ले विशेष आवश्यकता भएका बालबालिकाको शिक्षा प्रवर्द्धन गर्नका लागि नीतिगत सुधार गर्न सरकारलाई प्रेरित गरेको छ।

यस नगरपालिकाको समावेशी तथा समतामूलक शिक्षाका विविध क्षेत्रहरुलाई हेर्दा लैङ्गिक रुपमा शैक्षिक सूचकहरुमा असमानता रहेको देखिन्छ। जस्तै खुद भर्नादरमा छात्राको भन्दा छात्रको प्रतिशत बढी रहेको छ। त्यसैगरी साक्षरतादर पनि महिलाको पुरुषको भन्दा कम रहेको छ। केही प्रमुख सूचकहरुको अवस्था तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिन्छ।

सूचक	छात्रा/महिला	छात्र/पुरुष	कुल
प्रारम्भिक बाल विकास तथा शिक्षाको खुद भर्नादर	८०.७	६९.२	७४.१
आधारभूत तहको खुद भर्नादर	९५.७	९७.८	९६.९
माध्यमिक तहको खुद भर्नादर	७९.१	८७.८	८४.१
लैगिङ्क समता सूचक	६४.३	६२.७	६३.८
कक्षा १० सम्मको टिकाउदर	७४.४	७०.२	७२.३
साक्षरतादर	६१.४	७७.१	६९.५

यस नगरपालिकामा २०७८ सालको जनगणना अनुसार जनसङ्ख्या विश्लेषण गर्दा अपाङ्गता भएका पुरुषको जनसङ्ख्या प्रतिशत २.५ र महिलाको प्रतिशत २ रहेको छ। कूल जनसङ्ख्यामा २.२ प्रतिशत अपाङ्गता रहेको छ। यस नगरपालिकामा नगर कार्यपालिका, वडा समिति, नगर शिक्षा समिति, विद्यालय व्यवस्थापन समिति, शिक्षक अभिभावक संघ, सामाजिक परीक्षण समिति लगायत विभिन्न संघसंस्थामा महिला तथा दलितको सहभागिता रहेको छ। विद्यालयमा विभिन्न जातजाती भाषाभाषी परिवेश अनुसारको बालबालिकाहरु विद्यालयमा आउने गर्छन्। त्यसैगरी अपाङ्गता तथा कार्यरत सीमितता भएका बालबालिकाहरुको संख्या विद्यालयमा रहेको छ।

विद्यालय तहमा शैक्षिक सत्र २०८० अनुसार विद्यालय तहमा १७५६ जना विद्यार्थीहरु दलित भएका रहेका छन्। त्यसैगरी दलित तथा जनजातिका बालबालिकाहरु २०५२ जना रहेकाछन्। त्यसैगरी ३६ जना अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरु रहेकाछन्। केही अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरु विद्यालय जान नसकिरहेको अवस्था रहेको छ। यस्तो परिवेशका बिच सबै बालबालिकाहरुलाई समतामूलक विद्यालय शिक्षाको अवसर दिनु आजको मुख्य आवश्यकता रहेको छ।

४.१.३ अवसर तथा चुनौतिहरु

यस क्षेत्रको विकास तथा सुधारको लागि शिक्षा नीति २०७६ लागयतको नीतिगत ब्यवस्था हुनु समावेशी शिक्षालाई पनि संघीय सरकार तथा स्थानीय सरकारले पनि जोड दिनु विभिन्न संघ सस्थाका परियोजनाले पनि यस क्षेत्रमा सहयोग गर्नु प्रमुख अवसरका रुपमा रहेकाछन। यस्तो अवसरहरु भएता पनि यस क्षेत्रमा धेरै चुनौतीहरु रहेका छन्।

- विभिन्न प्रकारका अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरुको तथ्याङ्क तथा सूचनाव्यवस्थापन कार्य गर्नु ।
- बालबालिकाहरुको कार्यगत सीमितता पहिचान र सोही अनुरुपको सहयोग तथा शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापको अभ्यास गर्नु।
- पहुँचयुक्त विद्यालयको भौतिक संरचना तयार गर्नु।
- सुरक्षित र बालमैत्री सिकाइ वातावरण सुनिश्चित गर्नु।
- छात्राको पढाइमा निरन्तरता दिने र बालविवाहलाई रोक्नु।
- बालबालिकाहरुलाइ बिद्यालयमा टिकाइ राख्नु।

४.१.४ उद्देश्यहरु

यस योजनाले समावेशी र समता सम्बन्धी निम्नलिखित उद्देश्यहरु राखेको छः

- विद्यालयमा बालमैत्री वातावरणको अवस्थामा सुधार ल्याउने ।
- पहुँचयुक्त भौतिक संरचनाको निर्माणमा वृद्धि गर्ने ।
- बालबालिकाहरुको कार्यगत सीमितता पहिचानको लागि **प्रारम्भिक पहिचानको** शुरुवात गर्ने ।
- लक्षित समुदाय एवम् अपाङ्गता तथा कार्यगत सीमितता भएका बालबालिकाहरुको पनि शिक्षाको पुहँचमा वृद्धि गर्ने ।

४.१.५ रणनीतिहरु

यस योजनाले समावेशी र समता सम्बन्धी निम्नलिखित रणनीतिहरु राखेको छः

- विद्यालयमा बालमैत्री वातावरणमा सुधार ल्याउन बालमैत्री प्रारुपलाई पूर्ण कार्यान्वयनमा लगिने छ ।
- भौतिक संरचनाहरुलाई क्रमश पहुँचयुक्त बनाइदै लगिने छ । त्यसको लागि डिजाइन तथा अनुगमनमा जोड दिइने छ ।
- बार्षिक रुपमा सबै बालबालिकाहरुको कार्यगत सीमितता पहिचानको लागि प्रारम्भिक पहिचान (Early Screening Program) लाई कार्यान्वयन गरिने छ ।
- भौगोलिक रुपमा टाढा तथा लक्षित समुहका बालबालिकाहरुको पहुँच वृद्धि गर्नका लागि घरमै विद्यालय (School at home) तथा छात्रावास सहितको विद्यालय शिक्षाको अवधारणालाई विभिन्न निकायहरुसँग समन्वय गरी कार्यान्वयन गरिनेछ ।

४.१.६ उपलव्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलापहरु तथा लक्ष्यहरु

उपलव्धि

समतामूलक तथा समाबेशी शिक्षण सिकाइ वातावरणमा सुधार भै सबै बालबालिकाहरुको सहभागिता र सिकाइ उपलब्धिमा वृद्धि हुनेछ ।

नतिजा

- बालमैत्री प्रारुपको कार्यान्वयन भएको हुनेछ ।
- सबै बालबालिकाहरुको प्रारम्भिक पहिचान गर्ने अभ्यासको शुरुवात भएको हुनेछ ।
- पहुँचयुक्त भौतिक संरचनाहरुको अवस्थामा सुधार भएको हुनेछ ।
- लक्षित समुदायका बालबालिकाहरुको शिक्षामा हुने सहभागितामा वृद्धि भएको हुनेछ ।
- सबै बालबालिकाहरुको सिकाई उपलब्धिमा वृद्धि भएको हुनेछ ।

प्रमुख क्रियाकलापहरु तथा लक्ष्यहरु

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरु	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					जम्मा
			१	२	३	४	५	
१	बालमैत्री प्रारुप सम्बन्धी विद्यालयको प्रतिनिधिलाई तालिम	पटक	१	१	१	१	१	५
२	प्रस्ताबनाको आधारमा बालमैत्री प्रारुप कार्यान्वयनमा सहयोग कार्यक्रम	पटक	१	१	१	१	१	५
३	लैङ्गिक सम्पर्क व्यक्तिको छनोट तथा गुनासो सुनाइ सम्बन्धी क्षमता विकास तालिम सञ्चालन	पटक	१	१	१	१	१	५
४	गुनासो सुनुवाइ समितिको गठन तथा परिचालन	पटक	१	१	१	१	१	५
५	गुनासो पेटिकाको वितरण	विद्यालय	४३	४३	४३	४३	४३	२१५
६	छात्रा समावेशी सञ्जालको निर्माण र परिचालन	पटक	१	१	१	१	१	५
७	मनोपरामर्श तालिम सञ्चालन	पटक	१	१	१	१	१	५
८	भौतिक संरचनालाई पहुँचयुक्त बनाउन अध्ययन र सोही अनुसारको सहयोग कार्यक्रम	पटक	१	१	१	१	१	५
९	प्रारम्भिक पहिचान र आवश्यक सहयोग कार्यक्रम	विद्यालय	४३	४३	४३	४३	४३	२१५
१०	समावेशि शिक्षक शिक्षा तालिम	पटक	१	०	१	०	१	३
११	घरमै विद्यालय कार्यक्रम सञ्चालन	पटक	१	१	१	१	१	५
१२	छात्रावास सहितको विद्यालय व्यवस्थापन कार्यक्रम	विद्यालय	०	१	०	१	०	२
१३	पिछडिएका वर्गका वालवालिकाहरुका लागि सिकाइ प्रोत्साहन कार्यक्रम	पटक	१	१	१	१	१	५
१४	बालविबाह अन्त्य तथा छोरीको शिक्षाको लागि प्रोत्साहन कार्यक्रम सञ्चालन	पटक	१	१	१	१	१	५

४.२ दिवा खाजासहित स्वास्थ्य तथा पोषण कार्यक्रम

४.२.१ परिचय

नेपालमा सन् १९७४ देखि छानिएका जिल्लाका छानिएका प्राथमिक विद्यालयमा विश्व खाजा कार्यक्रमको खाद्यान्न अनुदानमा आधारित दिवा **खाजा कार्यक्रम** प्रारम्भ भएको थियो । आर्थिक वर्ष २०७७/२०७८ मा सामुदायिक विद्यालयमा पूर्व प्राथमिकदेखि कक्षा ५ का सबै विद्यार्थीलाई दिवाखाजाको व्यवस्था गरिएको छ ।नेपालको हाल कार्यान्वयनमा रहेको पन्ध्रौं योजना लगायत शिक्षा क्षेत्रका मुख्य रणनीतिक दस्तावेजहरूमा दिवा खाजालाई स्वास्थ्य, प्राथमिकता दिइएको छ भने विद्यालय क्षेत्र विकास योजनाले बालबालिकाहरूको स्वास्थ्य तथा पोषण स्थितिमा सुधार ल्याई उनीहरूलाई विद्यालयमा टिकाउने जस्ता शैक्षिक उपलब्धिहरू हासिल गर्न दिवाखाजाले महत्वपूर्ण योगदान दिएको छ ।

विद्यार्थीको **स्वास्थ्य तथा पोषणको** अवस्थाले उनीहरूको संज्ञानात्मक क्षमता, शैक्षिक उपलब्धि, गुणस्तरीय जीवन तथा समाजका लागि विभिन्न पक्षमा योगदान गर्ने क्षमतालाई प्रभाव पार्ने भएकाले उनीहरूको स्वास्थ्य तथा पोषणको अवस्था राम्रो बनाइनु पर्दछ। वार्षिक स्वास्थ्य परीक्षण, अर्धवार्षिक रूपमा जुकाको औषधि, किशोरीका लागि फोलिक एसिड तथा आइरन चक्की वितरण कार्यक्रम स्वास्थ्य क्षेत्रबाट सञ्चालन हुने गर्दछन् ।

विद्यालयमा हुने **सरसफाइ तथा स्वच्छताको** अभ्यास तथा शिक्षाले बालबालिकाको स्वास्थ्यमा सकारात्मक प्रभाव पर्ने स्पष्ट छ। यसले बालबालिकाको भावी जीवनका लागि सरसफाइ तथा स्वच्छताको अभ्यासमा सहयोग गर्नाका साथै परिवार तथा समुदायमा पनि यसले सकारात्मक घर/कोठाको प्रबन्ध नै छैन भने भएकाहरूमध्ये कतिपयको सरसफाइ र स्वच्छतामा सुधार आवश्यक छ । विपद तथा जोखिम व्यवस्थापनको तयारीका केही कार्य भए पनि यसमा विपद, जोखिम तथा महामारी समावेश गरी थप सुधार गर्नु आवश्यक छ ।

४.२.२ वर्तमान अवस्था

नेपालमा सन् १९७४ देखि विश्व खाद्य कार्यक्रमको खाद्यान्न अनुदानमा आधारित दिवा खाजा कार्यक्रम छानिएका जिल्लामा छानिएका विद्यालयहरुमा हालसम्म सञ्चालन भइरहेका छन् । त्यसैगरी कर्णाली र सुदुर पश्चिम प्रदेशका आठ जिल्लाहरुमा सोही कार्यक्रम थप गरी सञ्चालन भइरहेको छ । सन् २००८ देखि केही छानिएका प्राथमिक विद्यालयमा सरकारले नगद अनुदानमा आधारित दिवा खाजा कार्यक्रमलाई विस्तार गरेको थियो । सम्पूर्ण सामुदायिक विद्यालयहरुमा पूर्व प्राथमिक देखि ६ कक्षा सम्मका सबै विद्यार्थीलाई दिवा खाजा व्यवस्था गिरएको थियो भने हाल सामुदायिक विद्यालयको कक्षा बाल विकास – कक्षा ५ का बालबालिकालाई प्रतिविद्यार्थी रु. १५ को दरले दिवा खाजा वापत अनुदान वितरण गरी खाजा कार्यक्रम व्यवस्थित गर्ने काम गरिएको छ । यस खाजा कार्यक्रमबाट यस नगरपालिका १७ विद्यालयका ५७०४ विद्यार्थी लाभाम्वित भएका छन् ।

विद्यालयमा हुने सरसफाई तथा स्वच्छताको अभ्यास तथा शिक्षाले बालबालिकाको स्वास्थ्यमा सकारात्मक प्रभाव पार्ने स्पष्ट छ । तत्कालीन शिक्षा विभागले २०७४ मा तयार गरी २०७६ मा परिमार्जन गरिएको विद्यालयहरुमा खानेपानी तथा स्वच्छता सम्बन्धी कार्यविधि २०७४ ले उल्लेख गरे अनुसार सबै विद्यालयहरुमा हुनुपर्ने खानेपानी सरसफाइ तथा स्वच्छता सुविधाहरुमा स्वच्छ पिउने पानी, अलग अलग बाल, लैङ्गिक,अपाङ्गता र वातावरण मैत्री शौचालय, वातावरणीय सरसफाई, हरियाली वातावरण, महिनावारी स्वच्छता व्यवस्थापन, स्वच्छ तथा सफा खाजा घर र सरसफाई तथा स्वच्छता प्रवर्धन र दिगोपनको लागि संस्थागत व्यवस्था रहेका छन् । तसर्थ तत्कालीन जिल्ला शिक्षा कार्यालयबाट खानेपानी तथा सरसफाई कार्यक्रमहरु क्रमशः

प्रदान गरिएको थियो। त्यसैगरी छात्रछात्राको लागि अलग अलग शौचालयको निर्माणका योजनाहरु विद्यालयहरुमा वितरण भएको थियो। वर्तमान अवस्थामा गौर नगरपलिकाले पनि शौचालय र खानेपानीका कार्यक्रमहरुको योजना विद्यालयहरुमा वितरण भइरहेको अवस्था छ।

४.२.३ अवसर र चुनौतिहरु

संघीय सरकारबाट प्रति विद्यार्थी खाजा कार्यक्रममा रु १५ प्राप्त गर्नु, खाजा कार्यक्रमलाई ब्यवस्थित गर्न, कार्यविधि बन्नु, विद्यालयमा खानेपानी सरसफाइको लागि विभिन्न परियोजनाले तथा यस पालिकाबाट कार्यक्रमहरु कार्यान्वयनमा रहनु यस क्षेत्रका प्रमुख अवसरहरु रहेकाछन्। तर पनि यस नगरपालिकामा यस क्षेत्रमा केही समस्या तथा चुनौतीहरु रहेकाछन्। त्यस्ता चुनौतीहरुलाई तल प्रस्तुत गरिन्छ।

- महगाई बृद्धि हुदै गर्दा पनि पुरानै मूल्यका आधारमा दिवा खाजा वापत प्राप्त गर्ने रकम रु १५ बाट खाजा ब्यवस्थापन गर्ने।
- स्थानीय स्तरमा उत्पादित खाद्य सामाग्रीहरुलाई दिवा खाजामा लानु पर्ने।
- कतिपय विद्यालयहरुमा खानेपानीको ब्यवस्था गर्ने।
- कतिपय विद्यालयहरुमा व्यवस्थितछात्र छात्राको अलग अलग,बालमैत्री,पहुँचयुक्त शौचालयको ब्यवस्था गर्ने।
- बालबालिकाहरुको नियमित स्वास्थ्य परीक्षण तथा स्वास्थ्य परामर्शको सुनिश्चचता गर्ने।
- विद्यालयमा स्वास्थ्य तथा सरसफाइलाई नियमितता गर्ने।

४.२.४ उद्देश्य

यस योजनाले दिवा खाजा सहित स्वास्थ्य तथा पोषण सम्बन्धी निम्नलिखित उद्देश्यहरु राखेको छः

- विद्यालयका बालबालिकाहरुलाई स्वस्थ्य तथा पोषणयुक्त आहार सुनिश्चित गर्नु।
- विद्यालयमा कार्यान्वयन रहेको खाजा कार्यक्रमको कार्यान्वयनमा सुधार ल्याउनु।
- विद्यालयका बालबालिकाहरुको स्वास्थ्य पोषण तथा सरसफाई सम्बन्धी सकारात्मक व्यवहारको विकासमा सुधार ल्याउनु।

४.२.५ रणनीतिहरू

योजनाका उद्देश्यहरू हासिल गर्न निम्नलिखित रणनीतिहरू अवलम्वन गरिनेछ।

- खाजा कार्यक्रममा पैसा वितरण कार्यलाई पूर्ण अन्त्य गरिएको छ र विद्यालयले विद्यालय ब्यवस्थापन समितिको निर्णय मार्फत दिवा खाजाको लागि साप्ताहिक खाजा तालिका तयार गरी स्थानीय स्तरमा उत्पादित खाद्य सामग्रीलाई विद्यालयमा नै खुवाउने अभ्यासलाई पूर्ण कार्यान्वयनमा लगिएको छ। साथै उक्त कार्यको ब्यवस्थापन तथा खाजाको गुणस्तरको अनुगमन सम्बन्धित वडा अध्यक्षको नेतृत्व वा निजले तोके बमोजिम ब्यक्ति, समूह वा समितिबाट साप्ताहिक अनुगमनको अभ्यासलाई कार्यान्वयनमा लगिएको छ।

- एक विद्यालय एक फुलबारीको अवधारणा लागु गरिने छ ।
- बालक्लब तथा विद्यालयको टिम सहितको नियमित सरसफाइका साथै साप्ताहिक सरसफाइ कार्यक्रमलाई अनिवार्य कार्यान्वयन गरिने छ ।
- स्वास्थ्य तथा सरसफाइ सम्बन्धी सचेतनात्मक क्रियाकलापहरु सञ्चालन गरिनेछन् ।
- चौमासिक रुपमा नजिकको स्वास्थ्यचौकी तथा स्वास्थ्य संस्थासँग समन्वय गरी बालबालिकाहरुको नियमित स्वास्थ्य परीक्षण तथा परामर्श कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।

४.२.६ उपलव्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

उपलव्धि

- विद्यालयमा अध्ययन गर्ने सबै बालबालिकाको स्वास्थ्य तथा पोषण सहितको खाजाको प्रबन्ध हुने र बालबालिकाहरुको स्वास्थ्य र सरसफाइमा सरकारात्मक व्यवहारको विकासमा सुधार हुदै सिकाइ उपलब्धिमा सहयोग पुग्ने ।

प्रमुख नतिजाहरू

- विद्यालय दिवा खाजाको ब्यवस्थापन तोकिएको मापदण्ड अनुसार हुने
- स्थानीय उत्पादनमा चक्रीय पोषणयुक्त दिवा खाजा सुनिश्चितता हुने ।
- सबै विद्यालयमा हुने सरसफाइको गतिविधिमा वृद्धि हुने
- सरसफाइ सम्बन्धी आवश्यक पूर्वाधार विकासमा सुधार भएको हुने
- विद्यालयमा हुने स्वास्थ्य परीक्षणको दरमा वृद्धि हुने

प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

क्र.सं.	प्रमुखक्रियाकलापहरु	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (पहिलो५वर्ष)					जम्मा
		१	१	२	३	४	५	
१	दिवा खाजा कार्यक्रम कार्यावयन सम्बन्धी अभिभमुखीकरण कार्यक्रम	पटक	१	०	०	०	०	१
२	दिवा खाजा कार्यक्रम संचालन तथा व्यवस्थापन	पटक	१	१	१		१	४
३	साप्ताहिक खाजा कार्यक्रमको अनुगमन तथा निरीक्षण	पटक	१	१	१	१	१	५
४	एक विद्यालय एक फुलबारी वा हरित विद्यालय कार्यक्रम	विद्यालय	१७	१७	१७	१७	१७	५१

५	साप्ताहिक सरसफाइ कार्यक्रम	विद्यालय	१७	१७	१७	१७	१७	५१
६	स्वास्थ्य पोषण तथा सरसफाइ सम्बन्धित सचेतनामूलक कार्यक्रम	विद्यालय	१७	१७	१७	१७	१७	५१
७	चौमासिक रुपमा स्वास्थ्य परीक्षण तथा परामर्श कार्यक्रम	विद्यालय	१७	१७	१७	१७	१७	५१
८	एक विद्यालय एक स्वास्थ्यकर्मी क्रमश व्यबस्थापन	विद्यालय	१	१	१	१	१	५
९	सरसफाइ सम्बन्धी आवश्यक पूर्वाधार विकासमा सहयोग कार्यक्रम	विद्यालय	५	५	५	५	५	२५
१०	छात्राको लागि सेनिटरी प्याड ब्यवस्थापन, वितरण तथा अनुगमन	विद्यालय	१७	१७	१७	१७	१७	५१
११	प्रयोग गरी सकेको सेनिटरी प्याड व्यवस्थापनको लागि इन्सिनेटर व्यवस्था गर्ने	विद्यालय	१७	१७	१७	१७	१७	५१

४.३ छात्रवृत्ति

४.३.१ परिचय

विद्यालय शिक्षामा विद्यार्थीहरुको सहभागिता वृद्धि गरी सिकाइलाई निरन्तरता दिन तथा विद्यालय वाहिर रहेका सामाजिक, आर्थिक रुपले पिछडिएका वर्गहरुलाई विद्यालय शिक्षामा सुनिश्चित गर्न अगाडि सारिएको उत्प्रेरणामूलक कार्य छात्रवृत्ति हो। जसले छात्रा लगायत लक्षित समुदायहरु गरीब, सुविधाविहिन, अपाङ्गता तथा कठिन परिस्थितिमा रहेका बालबालिकाहरुलाई विद्यालयमा टिकाइ राख्न मद्दत गर्दछ। छात्रवृत्ति लगायत विद्यार्थीलाई प्रदान गरिने सहयोगले न्यून आय भएका परिवार, सुविधा विहिन तथा कठिन परिस्थितिमा रहेका बालबालिकाहरूलाई विद्यालय शिक्षामा पहुँच तथा सहभागिताका लागि सहयोग गरी समता तथा समावेशिताको अवस्था सुधारमा योगदान गर्दछ। यस्तो सहयोगले आर्थिक अभावका कारणले विद्यालय पोशाक, स्टेसनरी लगायतका सामग्रीहरू, दिवा खाजा इत्यादि उपलब्ध हुन नसकी विद्यालयमा हुने विद्यार्थीको अनुपस्थिति र विद्यालय छाड्ने दर घटाउन सहयोग गर्दछ।

यसबाट सबै बालबालिकालाई विद्यालय तहको शिक्षामा पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गर्न र आधारभूत तहमा अनिवार्य शिक्षा कार्यान्वयनमा सहयोग पुग्दछ। त्यसै गरि यसबाट विद्यालयमा उपस्थित हुन र सिकाइमा सक्रियता पूर्वक सहभागी हुन उत्प्रेरणा प्राप्त हुने भएकाले बालबालिकाको सिकाइ सुधार गरि शिक्षाको गुणस्तर सुधार गर्नमा पनि योगदान हुन्छ। विद्यालय शिक्षामा सबैको पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गर्नका लागि प्रदान गरिने यस्ता छात्रवृत्ति तथा प्रोत्साहनहरू मूलतः गरीबी केन्द्रित हुन आवश्यक छ।

४.३.२ वर्तमान अवस्था

नेपाल सरकारले सामुदायिक विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरुका लागि विभिन्न किसिका छात्रवृत्तिहरु प्रदान गर्दै आएको छ। यस पालिका अन्तर्गत आधारभूत तह कक्षा १-८ मा अध्ययनरत ७३७७ जना बालबालिकाहरु छन् भने छात्र ३७७७ र छात्रा ३५८९ रहेका छन्। त्यसमा पनि ३५८९ जना छात्रा, त्यस मध्ये दलित छात्रा ७०७, अपाङ्गता भएका २२, जनजाति १३ जना र छात्रहरुको जम्मा संख्या मध्ये दलित छात्र ७५९, जनजाति २५ र अपङ्गता भएका २९ जना विद्यार्थीले यो सुविधा लिएका छन्। आवशीय छात्रवृति तर्फ दृष्टीविहिन विद्यार्थी २० जना र वहिरा विद्यार्थी २० जनाले सुविधा लिएका छन्। यस

नगरपालिकाबाट तपसील बमोजिमका छात्रवृतिहरु वितरण भइरहेका छन् । तर यस्ता छात्रवृतिको सदुपयोग बालबालिकाहरुको सिकाइ क्रियाकलापमा लगाउनु पर्ने कुरा चूनौतीपूर्ण रहदै आएको छ ।

४.३.३ अवसर र चुनौतिहरु

छात्रा लगायत लक्षित समुदायहरु विशेषतः गरीब सुविधा विहीन, अपाङ्गता भएका तथा विभिन्न किसिमका कठीन परिस्थितिमा रहेका बालबालिकालाई छात्रवृत्ति लगायत अतिरिक्त सहयोग गर्नु पर्ने कुराहरुलाई नेपालको संविधान तथा विभिन्न नीतिहरुले पनि आधार प्रदान गरेको छ । यसको साथै निरन्तर रुपमा प्रदान गर्ने छात्रवृत्ति कार्यक्रम तथा विभिन्न संघसस्थाहरुले गर्ने सहयोग जस्ता कुराहरु यस क्षेत्रका अवसरहरु रहेका छन् । तरपनि यस क्षेत्रका केही तल उल्लेखित प्रमुख चुनौतीहरु पहिचान गरिएका छन् ।

- छात्रवृत्तिको रकम न्यून हुनु ।
- जात र लिङ्गको आधारमा छात्रवृत्ति वितरण गर्नु ।
- निश्चित समयमा सबै बालबालिकाहरुले छात्रवृत्ति पाउने ।
- वितरित छात्रवृतिको सदुपयोग बालबालिकाहरुको सिकाइसँग गर्ने ।

४.३.४ उद्देश्य

यस योजनाले छात्रवृति सम्बन्धी निम्नलिखित उद्देश्यहरु राखेको छः

- विद्यालय तहको छात्रवृति वितरणलाई प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन गर्नु ।
- बालबालिकाहरुको गुणस्तरीय तथा प्राविधिक शिक्षामा छात्रवृतिको उचित प्रबन्धको ब्यवस्था गर्नु ।

४.३.५ रणनीतिहरू

यस योजनाले छात्रवृति सम्बन्धी निम्नलिखित रणनीतिहरु राखेको छः

- विपन्न, सुविधाविहिन, जेहेन्दार भएका बालबालिकाहरुको पहिचान गरी पालिका स्तरीय शैक्षिक सहयोग कार्यक्रम तय गरी भर्नाको समयमा छात्रवृत्ति वितरण गरिनेछ ।
- विशेष प्रतिभा भएका विद्यार्थीहरुको पहिचान गरी विशेष किसिमको छात्रवृति पैकज ल्याईनेछ ।
- छात्रवृति वितरण दिन तोकि सबै विद्यालयमा एकै दिन छात्रवृति वितरण गरिने छ ।
- छात्रवृति वितरण कार्य र अभिलेखलाई विद्यालय व्यवस्थापन समिति र नगरपालिकाको शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखा मार्फत अनुगमन तथा रुजु गरिने छ ।
- छात्रवृतिलाई सदुपयोगको लागि सदुपयोग गर्ने वातावरण बनाइने र त्यसको यकिन गर्ने संयन्त्र बनाइने छ ।
- कार्यविधि निर्माण गरी पालिका स्तरीय छात्रवृति कोषको व्यवस्था गरिनेछ ।

- दलित, अपाङ्गता भएका तथा अति विपन्न विद्यार्थीहरुलाई उच्च शिक्षा तथा प्राविधिक धारको अध्ययन गर्नेलाई पालिकाबाट छात्रवृति वितरण गरिने छ।
- छात्रवृति ब्यवस्थापनका लागि विभिन्न संघसंस्था तथा निजी क्षेत्रसँग समन्वय तथा सहकार्य गरिने छ।

४.३.६ उपलव्धि,नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

उपलव्धि

- छात्रवृति वितरण तथा ब्यवस्थापनमा थप सुधार हुने, छात्रवृति पाउने बालबालिकाहरुको संख्यामा वृद्धि हुने भई बालबालिकाहरुको पहुँच, सहभागिता तथा सिकाइमा सुधार आउने।
- बालबालिकाहरुको टिकाउ दरमा वृद्धि हुने।
- उच्च शिक्षा तथा प्राविधिक धार तर्फ दलित, विपन्न तथा अपाङ्गता भएका विद्यार्थिहरुको संख्या वृद्धि हुने।
- नगर स्तरीय छात्रवृति कोषको स्थापना हुने।
- छात्रवृति वितरण कार्य समयमा हुने।

प्रमुख नतिजाहरु

- छात्रवृतिको ब्यवस्थापन, वितरण र सदुपयोगमा सुधार हुने।
- पालिका स्तरीय छात्रवृति कोषको स्थापना हुने ।
- छात्रवृति प्रदान गर्ने कार्यमा संघसंस्थाहरुको संलग्नतामा वृद्धि हुने।
- लक्षित बालबालिकाहरुले छात्रवृति पाउने।

प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

क्र. सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरु	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					जम्मा
			१	२	३	४	५	
१	पालिका स्तरीय शैक्षिक सहयोग कार्यक्रम विकास र कार्यान्वयन	पटक	१	१	१	१	१	५
२	छात्रवृति वितरण दिन कार्यक्रम	विद्यालय	१८	१८	१८	१८	१८	९०
३	छात्रवृति वितरणको अनुगमन तथा अभिलेख रुजु	विद्यालय	१८	१८	१८	१८	१८	९०
४	छात्रवृति व्यवस्थापन सहित PMT सम्बन्धी क्षमता विकास कार्यक्रम	पटक	१	०	१	०	१	३

५	कार्यविधि मार्फत पालिका स्तरीय छात्रवृति कोषको स्थापना	पटक	०	१	०	०	०	१
६	छात्रवृति ब्यवस्थापनका लागि विभिन्न संघसंस्थासँग समन्वय तथा सहकार्यका लागि बैठक तथा छलफल	पटक	१	१	१	१	१	५
७	उच्च शिक्षा तथा प्राविधिक धारको अध्ययन गर्ने विद्यार्थीलाई छात्रवृति वितरण	पटक	१	१	१	१	१	५

४.४ आपतकालिन तथा संकटपूर्ण अबस्थामा शिक्षा

४.४.१ परिचय

युद्ध, द्वन्द, महामारी तथा प्राकृतिक प्रकोपको अवस्थामा पनि बालबालिकाको सिक्न पाउने अधिकारलाई संरक्षण गर्दै सिकाइलाई निरन्तरता दिने वैकल्पिक उपाय सहितको शैक्षिक कार्यक्रमलाई आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा शिक्षा (Education in Emergency and Crisis Situation) को रूपमा लिने गरिन्छ। यसको मूल उद्देश्य विभिन्न कारणले उत्पन्न संकटकालीन अवस्थामा बालबालिकालगायत शिक्षासँग सम्बद्ध व्यक्ति, परिवार तथा समुदायको जीवन रक्षा, प्रकोपबाट सिर्जित संकटको व्यवस्थापन, सामाजिक द्वन्द तथा हिंसा र दुरुपयोगबाट बालबालिकालाई सुरक्षित राख्नुका साथै समग्र शिक्षा क्षेत्रलाई निर्वाध रूपमा क्रियाशील हुने गरी शैक्षिक कार्यक्रमहरूको तयारी तथा सञ्चालन गर्नु हो। यस अवधारणाअन्तर्गत सम्भावित जोखिमको पूर्व तयारी [reparedness]आपतकालीन अवस्थामा क्षति कम हुने गरी तत्कालको व्यवस्थापन गर्ने [response] र आपतकाल पश्चात क्षतिको आपूरण (recovery) गर्ने कार्यढाँचा समेटिएको हुनु पर्दछ । आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अबस्थामा पनि बालबालिकाले पढ्न पाउने अधिकारको सुनिश्चित गर्नुपर्छ । ।

बिशेष लामो द्वन्द्वको परिबेशमा शिक्षा क्षेत्रमा परेको प्रभाव, २०७२ को विनासकारी भूकम्प तथा विभिन्न समय र स्थानमा घटेका प्रकृतिक प्रकोपहरुको घटनाहरुका साथै कोभिड-१९ लगायतका महामारीका प्रभावका कारण बालबालिकाको शिक्षा प्राप्त गर्ने अधिकारमा पुगेको अवरोधबाट पाठ सिकी यस गौर नगरपालिका क्षेत्रको शिक्षा क्षेत्रको यस पक्षलाई पनि समावेश गरिएको छ।

४.४.२ वर्तमान अबस्था

हाल कार्यन्वयनमा रहेका विद्यालय शिक्षा क्षेत्रको योजनाले विपद जोखिम न्यूनीकरण र प्रतिकार्यलाई अन्तरसम्बन्धित विषयको रुपमा विशेष जोड दिदै सुरक्षित संरचना निर्माण तथा सबलीकरणमा जोड दिएको छ। यसको साथै सुरक्षित सिकाइ वातावरणका लागि भौतिक तथा मानबीय ब्यस्थापन एबम् सरोकारवालालाई विपद् व्यवस्थापन सम्वन्धि सैदान्तिक एवम ब्यवहारिक ज्ञान दिई विपदको पुर्बतयारी प्रतिकार्य, न्यूनीकरण र पुनर्लाप सम्बन्धी कार्यक्रमलाई जोड दिइएको छ। यसैगरी यस पक्षलाई ध्यान दिइ विद्यालयले तयार गर्ने विद्यालय सुधार योजनामा पनि यस पक्षलाई समेट्ने अभ्यास गरिएको छ।

भयरहित शिक्षण सिकाइ निर्देशिका २०६७ (बालबालिकालाई शारीरिक तथा मानसिक सजाय र उत्पीडन, यौन दुराचारबाट मुक्त सिकाइ व्यवस्था भएको) विद्यालय शान्ति क्षेत्र राष्ट्रिय कार्यढाँचा र कार्यान्वयन निर्देशिका २०६८ (विद्यालयमा सशस्त्र गतिविधि, हिंसा, राजनीतिक प्रभाव, भेदभाव, शोषण तथा दुर्व्यवहारबाट मुक्त राखी शिक्षण सिकाइलाई निरन्तरता दिने व्यवस्था

भएको)बालमैत्री विद्यालय राष्ट्रिय प्रारूप २०६७ (विद्यालयको प्रभावकारिता, समावेशीकरण, लैङ्गिक समता, स्वास्थ्य, सुरक्षा र बचावट, विद्यालय व्यवस्थापन आदिले आपत्कालीन शिक्षाको आधार तयार गरेको)विद्यालय शिक्षाका लागि एकीकृत समता रणनीति २०७१बृहत् विद्यालय सुरक्षा न्यूनतम प्याकेज २०१८ (सिकाइ पूर्वाधार विपद् जोखिम व्यवस्थापन, विद्यालय विपद् जोखिमको सुदृढीकरण तथा समुदायको सहभागिता, विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा उत्थानशीलताका लागि शिक्षाका न्यूनतम मापदण्डमा आधारित कार्यान्वयन) बृहत् विद्यालय सुरक्षा गुरुयोजना २०१७ तथा बृहत् विद्यालय सुरक्षा कार्यान्वयन कार्यविधि २०१८ (विद्यालयको न्यूनतम सुरक्षाका उपायहरूसम्बन्धी क्रियाकलापहरू, शिक्षक र विद्यार्थीहरूलाई मृत्यु र घाइते हुनबाट बचाउने, विपद्पछि विद्यालयलाई निरन्तरता दिन सक्ने वातावरण तयार गर्ने, शिक्षाका माध्यमबाट विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा उत्थानशीलता विकास गर्ने) दिगो विकास लक्ष्य, पन्ध्रौं योजना, विद्यालय क्षेत्र विकास योजना, राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ ले सुरक्षित विद्यालय, विपद् जोखिमको न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन, समुदायबीच उत्थानशीलता शिक्षा विपद्को समयमा विद्यालय शिक्षाको निरन्तरतालाई जोड दिएको छ।

विगतमा देखिएका आपत्कालीन अवस्थाहरुले आगामी दिनहरुका लागि शिक्षाको संरचना भौतिक पूर्वाधार सिकाइ वातावरण, सिकाइका लागि आवश्यक पर्ने श्रोतसाधन, आपत्कालीन अबस्थामा सिकाइ निरन्तरताका लागि आवश्यक हुने ब्यवस्थापकीय तथा पेशागत क्षमता र आपत्कालीन अबस्थाको तयारी, प्रतिकार्य र पुनरुत्थानको दरिलो प्रणाली विकास गर्नु पर्ने आवश्यकता देखिएका छन्। त्यसैगरी केही समय अघि आएको कोभिड महामारीमा विद्यालय खुल्न सकेका थिएनन्। कुनै पनि प्रकारको वैकल्पिक सिकाइ प्रणाली अपनाउन सकिएको थिएन। जसले गर्दा बालबालिकाहरुको सिकाइमा प्रत्यक्ष प्रभाव परेको थियो। यस्तो अवस्थालाई ध्यान दिँदै यस योजनाले केही रणनीतिक अभ्यासहरुको लागि सुझाब प्रदान गर्ने छ।

४.४.३ अवसर र चुनौती

प्राकृतिक प्रकोप, महामारी वा अन्य सामाजिक सांस्कृतिक कारणले उत्पन्न हुने आपतकालीन अवस्थाको स्थान, परिवेश र अवस्थाअनुसार केही पूर्वानुमान गर्न सकिए तापनि समय, स्वरूप र मात्राको एकीन भविष्यवाणी गर्न भने सकिदैन। त्यसैगरी कतिपय प्रकोप, माहामारी तथा आपतकालको पूर्वानुमान गर्न नसकिने पनि हुन्छ। तसर्थ आपतकालीन अवस्थाको शिक्षालाई योजनामा कसरी समावेश गर्ने भन्ने नै प्रमुख मुद्दा हो। स्रोत तथा समय सीमा कति हुने र जिम्मेवार को हुने जस्ता मुद्दाहरू यसमा रहेका छन्। गौर नगरपालिकाको शिक्षा योजना बनाउने सन्दर्भमा निम्नानुसारका मुद्दाहरू चुनौतीका रूपमा देखिन्छन् :

- आपत्कालीन अबस्थामा पनि निरन्तर सिकाइ सहजीकरण हुने वातावरण तयार गर्नु
- आपत्कालीन अवस्थाको लागि पुर्व तयारीको अभ्यास गर्नु
- संकटकालीन अवस्थामा पनि सिकाइ सहजीकरण गर्न आवश्यक स्रोत साधनको ब्यवस्था गर्नु।

४.४.४ उदेश्यहरु

यस योजनाले यस क्षेत्रसँग सम्बन्धी निम्न लिखित उद्देश्यहरु राखेको छः

- विपद् व्यवस्थापन प्रतिकार्यको योजना विकास गर्नु।
- विद्यालय शिक्षामा सम्भावित सङ्कटपूर्ण अवस्थाको सामनाको लागि भौतिक, मानवीय र आर्थिक स्रोतको तयारी गर्नु।

- आपत्कालीन अवस्थामा वैकल्पिक सिकाइका विधिहरू प्रयोग गरी बालबालिकाहरूको सिक्न पाउने अधिकारको सुनिश्चित गर्नु ।

४.४.५ रणनितिहरु

आपत्कालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा शिक्षा सम्बन्भमा मुख्य रणनीतिहरु निम्नानुसार हुनेछन् ।

- शिक्षा क्षेत्रमा प्रत्यक्ष रुपमा आईपर्ने विपद ब्यस्थापनको मूल्याङ्कन एवम बिश्लेषण गर्दै विद्यालय तथा पालिका स्तरीय प्रतिकार्य योजना तयार गरिने छ ।
- संकटको बेलामा पनि शिक्षणसिकाइ सञ्चालन गर्न पालिका स्तरमा एक छुट्टै योजना तयार गरी नियमित विद्यालय सञ्चालन गर्ने वातावरण मिलाइने छ ।
- विपदमा सिकाइ निरन्तरता कायम गर्न वैकल्पिक सिकाइ सहजीकरणका लागि तत्कालीन आवश्यकता र परिस्थिति अनुसार वडा वा पालिका मार्फत उपयुक्त किसिमको बैकल्पिक माध्यम छनौट गरी कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ ।
- पालिका तथा विद्यालयको विपद् ब्यवस्थापनका लागि तयारी, रोकथाम, प्रतिकार्य र पुनस्थापना लक्षित क्षमता बिकास गरिनेछ ।
- विपद् ब्यवस्थापन तथा तयारीका लागि एक कार्यविधि मार्फत पालिका स्तरिय विद्यालय शिक्षा सहयोग विपद् कोष खडा गरिने छ ।

४.४.६ उपलव्धि, नतिजा र प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्यहरु

उपलव्धि

- आपत्कालिन तथा संकटपूर्ण परिस्थितिमा पनि वालवालिकाको सुरक्षा सहित शिक्षा प्राप्त गर्ने अधिकारमा सुधार आउने छ ।

नतिजा

- विपत् प्रतिकार्य योजना तयार हुने
- विद्यालय तथा पालिकाको विपत् ब्यवस्थापन सम्बन्धी क्षमता विकास हुने
- विपतको समयमा पनि शिक्षणसिकाइ क्रियाकलाप निरन्तर सञ्चालन हुने

प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्यहरु

क्र.स.	प्रमुख क्रियाकलापहरु	इकाइ	भौतिक लक्ष्य- ५वर्षे					जम्मा
			१	२	३	४	५	
१	विपद सम्वन्धी पालिका स्तरीय तथा विद्यालय स्तरीय विपद प्रतिकार्य योजना निर्माण	विद्यालय	९	९	९	९	८	४४

२	पालिका स्तरीय विद्यालय शिक्षा सहयोग विपद कोष कार्यक्रम	पटक	१	१	१	१	१	५
३	वडास्तरीय प्रतिकार्य कार्यदलको गठन र परिचालन	निरन्तर	१	०	१	०	१	३
४	संकटका बेलामा शिक्षा सम्बन्धी क्षमता विकास कार्यक्रम	पटक	१	१	१	१	१	५
५	सचेतना कार्यक्रम	पटक	१	१	१	१	१	५

४.५ विद्यालयको भौतिक पूर्वाधार विकास

४.५.१ परिचय

विद्यालयमा भर्ना भएका बालबालिकाहरूको लागि सुरक्षित विद्यालयमापढ्नका लागि कक्षा कोठा, खेल्नका लागि खेल मैदान, शौचका लागि शौचालय, सरसफाइ र पिउनकोलागि खानेपानी जस्ता भौतिक पूर्वाधार विद्यालयका आधारभूत नभई नहुने संरचना हुन्। एकविद्यार्थीका लागि सुविधाजनक रुपमा पठनपाठनमा सहभागी बन्न प्रारम्भिक बालविकास तथाआधारभूत तह प्रारम्भिक कक्षाका लागि प्रति विद्यार्थी ०.७५ वर्ग मिटर र उच्च आधारभूततह तथा माध्यमिक तहका लागि प्रति विद्यार्थी १.०० वर्ग मिटर बराबरको क्षेत्रफलको मापदण्डशिक्षा नियमावली, २०५९ मा तोकिएको छ । राष्ट्रिय शिक्षा नीति, २०७६ ले विद्यालयहरूमा भवन, कक्षा कोठा, फर्निचर, प्रयोगशाला, शौचालय, पिउने पानी, पुस्तकालय, बुक कर्नर जस्ता भौतिक पूर्वाधार तयार गर्ने विद्यालय भवन लगायत सम्पूर्ण भौतिक पूर्वाधार विपद जोखिममुक्त बनाउँदै सबै विद्यालयलाई सुरक्षित एवं बालमैत्री हरित विद्यालयको रुपमा विकास गर्नेलगायतका नीतिगत व्यवस्थापन गरेको छ।

४.५.२ वर्तमान अवस्था

गौर नगरपालिकामा हाल १८ वटा सामुदायिक विद्यालय र २४ वटा संस्थागत विद्यालयहरू छन्। पालिकाका सबै सामुदायिक विद्यालयहरूमा भौतिक अवस्था राम्रो नभएको अवस्था छ। भएका भवनहरु पनि सबैका लागि पहुँचयुक्त छैनन्। यस पालिकाका सबै विद्यालयहरूमा शौचालय भए पनि विद्यार्थीको अनुपातमा कम रहेको साथै धेरै जसोमा पानीको राम्रो आपूर्ति देखिँदैन। स्वच्छ पिउने पानीको व्यवस्था राम्रो छैन। खेलकुद कोठा, स्वास्थ्य कक्ष लगायत अन्य भौतिक पूर्वाधार हरुको अभाव रहेको छ।

विद्यालयहरूमा विद्यार्थीहरूको पठनपाठनमा सहज हुने खालका कक्षाकोठाहरू, कतिपय विद्यालयमा छात्राका लागि अलग्गै शौचालय समेत हुन सकिरहेको छैन। राष्ट्रिय शिक्षा नीति, २०७६ ले गरेको नीतिगत प्रावधान कार्यान्वयन गर्दा विद्यालयमा तहगत एवं विद्यार्थी संख्याका आधारमा बन्नु पर्ने भौतिक पूर्वाधार (शिक्षण सिकाइ कक्ष, कार्यशाला, प्रयोगशाला, पुस्तकालय, अतिरिक्त क्रियाकलाप तथा खुलकूद कक्ष, विद्यालय सभा हल, मञ्च, बगैंचा, कम्प्युटर कक्ष, शिक्षक कक्ष, प्रशासन कक्ष, प्रधानाध्यापक कक्ष) उचित ब्यवस्थापन गर्नु यस नगरपालिकाको प्रमुख प्राथमिकतामा रहेको देखिन्छ।

४.५.३ अवसर र चुनौतीहरु

विद्यालयको भौतिक संरचनालाई राम्रो बनाउनको लागि संघ प्रदेश तथा स्थानीय सरकारले निरन्तर सहयोग गर्दै आइरहेको अवस्था छ । विभिन्न परियोजना तथा संघसंस्थाहरुले पनि सहयोग गर्दै आइरहेका छन् । तर पनि यस क्षेत्रमा केही प्रमुख चुनौतीहरु पहिचान गरिएका छन् ।

- भौतिका निर्माण कार्यको गुणस्तरीय, पारदर्शी एवम जवाफदेही बनाउन ।
- तोकिएका मापदण्ड अनुसारको भौतिक संरचना बनाउन ।
- विद्यालयलाई आवश्यक भौतिक संरचना तयार गर्ने ।
- भौतिक निर्माणको लागि आवश्यक श्रोत साधनको व्यवस्थापन गर्ने ।
- भएका भौतिक संरचनालाई पहुँचयुक्तता बनाउनु ।

४.५.४ उदेश्यहरु

यस योजनाले भौतिक निर्माण सम्बन्धी निम्न लिखित उद्देश्यहरु राखेको छः

- विद्यालयमा न्यूनत्तम भौतिक संरचनाको सुनिश्चित गर्नु ।
- मापदण्ड अनुसारको भौतिक निर्माण गर्नु ।
- भौतिक निर्माण कार्यलाई गुणस्तरीय तथा पारदर्शी बनाउनु ।
- सबैलाई पहुँच हुने भौतिक संरचनाहरु तयारमा सुधार ल्याउनु ।

४.५.५ रणनीतिहरु

यस योजनाले भौतिक निर्माण सम्बन्धी निम्न लिखित रणनीतिहरु राखेको छः

- शुरुमा सबै विद्यालयहरुको भौतिक संरचनाको अवस्था विश्लेषण गरी विद्यालयलाई आवश्यक भौतिक संरचनाको सूची र प्राथमिकता निर्धारण गरी सोही अनुरुप योजना बनाइने छ ।
- विद्यालयमा निर्माण हुने भौतिक संरचना ब्यवस्थित बनाउन पालिका स्तरीय एक कार्यविधि बनाइ लागु गरिने छ ।
- पुराना भौतिक संरचनाहरुलाई सहयोग गरी र नयाँ बन्ने संरचनामा सबैको पहुँचतता सुनिश्चित हुने गरी संरचनाहरु बनाइनेछ ।
- भौतिक निर्माणको कार्यलाई लागत बोड् राख्ने सार्वजानिक सुनाइ गर्ने स्थलगत प्राविधिक र जनप्रतिनिधि मार्फत अनुगमन गर्ने जस्ता कार्यलाई जोड दिइ गुणस्तरीय तथा पारदर्शी बनाइने छ ।
- विद्यालय पूर्वाधार विकासका लागि विकास साझेदार तथा विभिन्न संघ संस्था तथा दातृ निकायहरुसँग लागत साझेदारी तथा स्रोत ब्यवस्थापन गरिनेछ ।
- विद्यालय तथा अभिभाबकको सहभागितामा "हामी बनाउछौं हाम्रो विद्यालय" कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ ।

- नछोडौं विद्यालय परिसर खाली, बनाऔं बगैचा हरियाली कार्यक्रम लागु गरिने छ।

४.५.६ उपलब्धि,नतिजाहरु र प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्यहरु

उपलब्धि

- सबै विद्यालयमा मापदण्ड पूरा भएको सिकाइका लागि न्यूनत्तम आवश्यक भौतिक संरचना सुनिश्चित भएको हुनुका साथै भौतिक अवस्थामा सुधार भएको हुने

नतिजाहरु

- भौतिक संरचना निर्माणको लागि विद्यालयको अवस्थाको नक्सांकन तथा विश्लेषण भएको हुने।
- सबै विद्यालयमा मापदण्ड पूरा भएको सिकाइका लागि न्यूनत्तम आवश्यक भौतिक संरचना सुनिश्चित भएको हुने।
- भौतिक संरचना निर्माण प्रक्रिया थप गुणस्तर तथा पारदर्शी भएको हुने।
- भौतिक निर्माण कार्यमा संघसंस्थाको सहभागितामा वृद्धि भएको हुने।

प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्यहरु

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरु	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (पहिलो ५ वर्ष)					जम्मा
			१	२	३	४	५	
१	विद्यालयको भौतिक निर्माण कार्यलाई थप ब्यवस्थित गर्न एक कार्यविधि तयार	पटक	१	०	०	०	०	१
२	विद्यालयको भौतिक अवस्थाको विश्लेषण तथा प्रतिवेदन तयार	पटक	१	१	१	१	१	५
३	नयाँ भौतिक संरचना निर्माण (भवन, शौचालय,घेराबारा,खानेपानी छात्रबास)	पटक	१	१	१	१	१	५
४	निर्माण भएका संरचनाहरुको मर्मत तथा पहुँचयुक्तता	पटक	१	१	१	१	१	५
५	निरन्तर प्राविधिक तथा जनप्रतिनिधिहरुबाट अनुगमन तथा निरीक्षण	पटक	१	१	१	१	१	५
६	हामि बनाउछौं, हाम्रो विद्यालय कार्यक्रम सञ्चालन	विद्यालय	१	१	१	१	१	५
७	नछोडौं विद्यालय परिसर खाली, बनाऔं बगैचा हरियाली कार्यक्रम	विद्यालय	१	१	१	१	१	५

४.६ शिक्षामा सूचनार प्रविधि

४.६.१ परिचय

सूचनार प्रविधिलाई अङ्ग्रेजीमा Information Technology -ITभनिन्छ। सूचना भनेको सन्देश तथा घटना, तथ्याङ्क, सङ्केत आदि हो भने प्रविधि भनेको कार्यसम्पादनमा सहजता ल्याउन तयार पारिएको वैज्ञानिक सामग्री वा साधन हो। यस्ता साधनहरुमा कम्प्युटर, ल्यापटप, ट्यावलेट, प्रोजेक्टर, मोबाइल जस्ता पर्ने र तिनका माध्यमबाट सूचनाआदानप्रदान गर्ने कार्य सूचनातथा प्रविधि हो। शिक्षामा सूचनार प्रविधि भनेको मुलतः शैक्षिक प्रकृया वा शिक्षण सिकाइमा आवश्यक प्रविधि प्रयो गरि सूचनाआदानप्रदान कार्य हो। वर्तमान समयमा शिक्षामा सूचना प्रविधिका प्रचलित साधनहरुका रुपमा रेडियो, टि. भी., मोबाइल, टेलिफोन, कम्प्युटर,ल्यापटप, ट्यावलेट, आइप्याड, प्रोजेक्टर, सि.डी, पेनड्राइभ, डाटा कार्ड आदि प्रयोग हुने गरेका छन्। त्यस्तै इन्टरनेट तथा विविध वेब पेजहरु, युटुब, फेसबुक, एप्स तथा विभिन्न प्रोग्रामहरु, विविध श्रव्यदृष्य सामग्रीहरु, माइक्रोसफ्ट अफिस प्याकेज आदि सफ्टवेयरका प्याकेजहरुले पनि शिक्षामा सूचनाप्रविधिको प्रयोगलाई सहज बनाएको छ।

सूचनातथा सञ्चार प्रविधिको कुशल र प्रभावकारी प्रयोगले सिकाइ सुधार गर्न, सिकाइलाई सान्दर्भिक वनाउन, सिकाइप्रति विद्यार्थीहरुलाई अभिप्रेरित गर्न र शैक्षिक व्यवस्थापन सुधार गरि सुशासन कायम गर्न सहयोग गर्दछ। शिक्षामा सूचनातथा सञ्चार प्रविधिको विकास तथा प्रयोगले सबै विद्यार्थीहरुका लागि सूचनातथा सञ्चार प्रविधिको आधारभूत पहुँचपुऱ्याईडिजिटल भिन्नता कम गर्ने, सूचनातथा सञ्चार प्रविधिलाई शिक्षण सिकाइको साधनका रुपमा प्रयोग गरि सिकाइ सुधार गर्ने, सबैका लागि शिक्षामा पहुँच पुऱ्याउने र शिक्षाको व्यवस्थापकीय तथा शासकीय पद्दतिलाई कुशल र प्रभावकारी बनाई सुशासनको प्रत्याभुतिका लागि सूचनातथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगलाई सहयोग पुऱ्याउँछ।

कोभिड १९ को महामारीले शिक्षामा सूचनातथा सञ्चार प्रविधिको प्रभावकारी प्रयोगको आवश्यकतालाई थप पुष्टि गरेको छ। विभिन्न प्रकारका विपद तथा महामारिमा पनि शिक्षण सिकाइलाई निरन्तरता दिने कार्यमा सूचनातथा सञ्चार प्रविधिले महत्वपूर्ण सहयोग गर्न सक्दछ। यस सन्दर्भमा भइरहेको क्षमताका आधारमा अनलाइन तथा अफलाइन लगायतका भर्चुअल माध्यम प्रयोग गरि सिकाइलाई निरन्तरता दिन खोजिए पनि पर्याप्त क्षमता तथा संरचनाको अभावले सबैलाई समेट्न सकेको छैन। यस्तो अवस्थामा सबैका लागि सहज पहुँच पुग्नेगरि शिक्षामा सूचनातथा सञ्चार प्रविधिको विकास गर्नु चुनौतिपूर्ण कार्य रहेको छ।

४.६.२ वर्तमान अवस्था

नेपाल सरकारले २०७६ सालमा स्वीकृत गरेको राष्ट्रिय शिक्षा नीति र विज्ञान तथा प्रविधि प्रवर्द्धन नीतिमा पनि शिक्षामा सूचनातथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग सम्बन्धी नीतिहरु उल्लेख गरेको छ। उक्त शिक्षा नीतिमा सबै विद्यालय तथा शिक्षण संस्थाहरुमा सूचनातथा सञ्चार प्रविधिसम्बन्धी संरचना तयार गर्ने, कनेक्टिभिटि पुऱ्याउने, तालिम, शिक्षणसिकाइ तथा व्यवस्थापनमा सूचनातथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गर्नका लागि आवश्यक सामग्रीको व्यवस्थापन र जनशक्ति संरचना तयार पार्ने जस्ता विषय उल्लेख गरेको छ।

वि.सं. २०७६ देखि नेपाल दुरसञ्चार प्राधिकरणले पनि ग्रामीण दुरसञ्चार विकास कोष मार्फत केही विद्यालयहरुलाई प्रस्ताव आह्वान गरी कनेक्टिभिटी र अन्य संरचनामा सहयोग गरिरहेको छ। नेपाल सरकारको तर्फबाट हरेक माध्यमिक विद्यालयमा निःशुल्क इन्टरनेट जडान गरिएको छ।

यस नगरपालिकामा हालसम्म सूचनातथा सञ्चार प्रविधिको ब्यवस्थापन तथा प्रयोग सबै विद्यालयमा पूर्ण रुपमा हुन सकेको छैन। यस नगरपालिकामा ४ वटा माध्यमिक विद्यालय ६ वटा कक्षा १-८ सम्म अध्यापन हुने सामुदायिक विद्यालय रहेका छन् भने ६ वटा संस्थागत माध्यमिक र कक्षा १-८ सम्म अध्यापन हुने १४ वटा विद्यालय रहेको छन्। जस मध्य ४ वटा सामुदायिक विद्यालयमा आइसिटि लैब संचालनमा रहेको छ भने संस्थागत विद्यालयमा आशिंक मात्र आईसिटि लैब संचालनमा रहेको छ। बाँकी विद्यालयहरुमा सूचनाप्रविधि केही समाग्रीहरु रहे पनि प्रयोगमा आउन सकेका छैन। यसको साथै शिक्षकहरुमा सीपको अभाव देखिन्छ। त्यसैले पनि यस नगरपालिकाले शिक्षामा सूचनाप्रविधिको ब्यवस्थापन र प्रयोगमा जोड दिनु पर्ने अवस्था छ।

४.६.३ अवसर र चुनौतीहरु

सूचनातथा प्रविधिको क्षेत्रमा संघीय सरकारबाट बार्षिक रुपमा आइसीटि ल्याब स्थापना तथा इन्टरनेट ब्यवस्थापनको लागि बजेट प्राप्त हुनु, शिक्षकको क्षमता विकासको लागि तालिम कार्यक्रम प्राप्त हुनु, विभिन्न निकायहरुले सूचनाप्रविधिमा सहयोग गर्नु, स्थानीय सरकारले पनि सूचनाप्रविधिमा जोड दिनु प्रमुख अवसरहरु रहेका छन्। तर पनि यस क्षेत्रमा यस नगरपालिकाका प्रमुख चुनौतीहरुका रुपमा तलका देखिएका छन्।

- सबै विद्यालयमा विजुलीको पहुँच रहे पनि आइसिटि ल्याब संचालन गर्दा विद्युत शुल्क वृद्धि भई भुक्तान गर्न कठिन भएको।
- सबै विद्यालयमा सूचनातथा सञ्चार प्रविधिका सामग्रीहरु तथा इन्टरनेट कनेक्टिभिटीको विद्यालयहरुमा सुनिश्चित गर्नु।
- सबै विद्यालयमा आइसिटि ल्याब स्थापनको लागि भौतिक पूर्वाधारको सुनिश्चिता गर्नु।
- उपलब्ध भएका सामग्रीहरुलाई पनि प्रयोगमा ल्याउन कठिन भएको।
- तोकिएको मापदण्ड अनुसार सामग्रीको ब्यवस्थापन, मरम्मत तथा सम्भार गर्न कठिन भएको।
- आवश्यक स्रोतको सुनिश्चित गर्न कठिन भएको।
- सूचनातथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगमा दक्ष जनशक्तिको सुनिश्चित गर्नु।
- संस्थागत विद्यालयहरुमा आइसिटि लैबको सुनिश्चिता गर्नु कठिन भएको।

४.६.४ उद्देश्यहरु

यस योजनाले सूचनाप्रविधिसँग सम्बन्धी निम्न लिखित उद्देश्यहरु राखेको छः

- विद्यालयमा सूचनाप्रविधिको ब्यवस्थापन र प्रयोगमा सुधार ल्याउनु।
- सूचना तथा प्रविधिको पहुँचलाई विस्तार गर्नु।
- आवश्यक बजेट व्यवस्थापन गर्नु।
- दक्ष जनशक्तिको सुनिश्चित गर्नु।

- संस्थागत विद्यालयहरुमा समेत आईसिटि लैब संचालन गर्ने लगाउने।

४.६.५ रणनीतिहरु

- सबै विद्यालयहरुमा आइसिटी लैब संचालनको लागि क्रमश माध्यमिक तहबाट शुरु गरी आधारभूत तह सम्म विभिन्न संघसस्था र निकायहरु सँग समन्वय गरी सोलरको ब्यवस्था गरिने छ।
- सबै विद्यालय आवश्यकता अनुसारको सूचना प्रविधिको प्याकेज (ल्यापटप, एक प्रिन्टर, एक प्रोजेक्टर र फास्ट इन्टरनेट) को प्रबन्ध क्रमश गरिने छ।
- आइसिटि लैब नरहेको माध्यमिक विद्यालयबाट शुरु गरी क्रमश: सबै आधारभूत विद्यालयमा आइसीटी ल्याबको संचालनको लागि भौतिक पूर्वाधार सुनिश्चित गरिने छ।
- आइसिटि लैब रहेको विद्यालयमा लैब सम्बन्धी समाग्रीहरुको तोकिए अनुसारको व्यवस्थापन तथा मरम्मत सम्भारको लागि स्रोत व्यवस्थापन गरिने छ।
- शिक्षक तथा नगरपालिकाको साझेदारीमा एक शिक्षक एक ल्यापटपको हुने व्यवस्था क्रमश गरिने छ।
- सूचना तथा प्रविधिको प्रयोग गर्ने सक्ने क्षमता विकासका तालिम तथा कार्यशालाहरु सञ्चालनमा ल्याइनेछ।
- सूचना तथा प्रविधिको प्राविधिक सहयोगमा लिडर विद्यालय तथा कलस्टर स्तरीय फोकल पर्सनको विकास गरी त्यस मार्फत सहयोग हुने प्रबन्ध गरिनेछ।
- सूचनातथा प्रविधिको खरिद ब्यवस्थापन र प्रयोगलाई सघन रुपमा अनुगमन तथा निरीक्षण गरिनेछ।
- विभिन्न गैर सरकारी संघसंस्थाहरुको सहकार्यमा सूचनाप्रविधिको समाग्रीहरुको व्यवस्थापनको लागि स्रोत सुनिश्चित गरिनेछ।
- संचालनमा रहेको संस्थागत विद्यालय संग समन्वय गरी आइसिटि संचालन गर्न लगाईनेछ।

४.६.६ उपलव्धि, नतिजा र प्रमुख क्रियाकलापहरु तथा लक्ष्यहरु

उपलव्धि

- प्रत्येक विद्यालयमा सूचनातथा सञ्चार प्रविधिको विस्तार भइ सिकाइलाई प्रभावकारी, गुणस्तरीय र सान्दर्भिक हुनुका साथै विद्यालय शिक्षाको व्यवस्थापनमा सुधार तथा सुशासनमा सुधार आउने।
- विद्युतीय खर्च कम भएर जाने।
- सबै शिक्षक सूचनाप्रविधि सामग्री संचालनमा दक्ष हुने।
- संस्थागत विद्यालयहरुमा समेत आइसिटि लैब संचालनमा आउने।

नतिजा

- विद्यालय शिक्षण सिकाइमा सूचनातथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगमा विस्तार हुने।
- विद्यालयको ब्यवस्थापन तथा प्रशासनिक कार्यमा सूचनाप्रविधिको प्रयोगमा सुधार आउने।
- विद्यालय स्तरमा सूचनाप्रविधिको सीप भएको जनशक्तिमा वृद्धि हुने।
- समयमा नै प्रभावकारी रुपमा IEMIS अद्यावधिक हुने।
- विद्यार्थी सिकाईमा उल्लेख्य सुधार हुने।

प्रमुख क्रियाकलापहरु तथा लक्ष्यहरु

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरु	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					जम्मा
			१	२	३	४	५	
१	विद्यालयमा सोलारको ब्यवस्था	विद्यालय	२	२	२	२	२	१०
२	विद्यालय सूचनाप्रविधिको प्याकेज (ल्यापटप, प्रिन्टर, एक प्रोजेक्टर र इन्टरनेट) कार्यक्रम	संख्या	२	२	२	२	२	१०
३	ICT Lab को स्थापना	संख्या	१	१	१	१	२	६
४	सूचनाप्रविधिसँग सम्बन्धित क्षमता विकास कार्यक्रम	पटक	१	१	१	१	१	५
५	बार्षिक रुपमा स्थलगत अनुगमन तथा रुजू	पटक	१	१	१	१	१	५
६	सूचनाप्रविधिमा आधारित शिक्षक सहायता प्रणालीको विकासको कलस्टर स्तरीय जनशक्तिको पहिचान, क्षमता विकास तथा परिचालन	पटक	१	१	१	१	१	५
७	साझेदारीमा एक शिक्षक एक ल्यापटप सहयोग कार्यक्रम	विद्यालय	२	२	२	२	२	१०

परिच्छेद ५: सुशासन, व्यवस्थापन र नेतृत्व

५.१ परिचय

शिक्षा पद्धतिमा निर्णय तथा कार्यान्वयनको समग्र प्रक्रियाले शासकीय (Governance) लाई जनाउँद छ । यसमा सरचना तथा प्रतिक्रिया दुबै प्रर्दछन् । विद्यालय क्षेत्रको यस योजनाका सम्दर्भमा शासकीय प्रबन्धअन्तर्गत योजनाको प्रभावकारी ढङ्गले तथा कुशलतापुर्वक कार्यन्वयन गरी वालवालिकाको सहभागिता र सिकाईमा सुधार गर्न आवश्यक सरचना, भूमिका तथा कार्य प्रक्रिया समावेश हुन्छन् । यस्ता सरचना तथा कार्यप्रक्रियाहरुले सहभागिता तथा सहमतिमा निर्णय लिनु तथा निर्णय कार्यन्वयन गर्नु, निश्चित दृष्टिकोण वा उदेश्यमा आधारित हुनु, कार्यसम्पादनमा प्रभावकारिता तथा कार्यकुशलता कायम गर्नु, विद्यार्थिको सिकाईप्रति जवाफदेही भई पारदर्शी हुनु र विधिको सर्वोच्चता तथा समतालाई प्रोत्साहान गरी सुशासन (Good Governance) को प्रत्याभूति गर्नु पर्दछ । शिक्षामा तिनै तहका सरकार, विद्यालय तथा समुदाय गैरसरकारी निकाय तथा विकास साझेदारहरुको भूमिका रहने भएकोले भूमिका अनुसार सुशासन कायम गर्न यी सबैको योगदान रहन्छ ।

विद्यालयको समग्र सुधार तथा विकासको लागि विद्यालय तहको सुशासनले महत्वपूर्ण भूमिका खेलेको हुन्छ । यस खण्डमा विद्यालय तहको व्यवस्थापन, पारदर्शी ता तथा नेतृत्व सम्बन्धी रणनीतिहरु प्रस्तुत गरिनेछन् ।

५.२ वर्तमान अबस्था

वर्तमान अबस्थामा संघमा शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय रहेको छ । राष्ट्रको शिक्षा सम्बन्धी समष्टिगत नीति निर्धारण, शिक्षा सम्बन्धी मापदण्ड र स्तर निर्धारण, संघीय योजनाको विकास, अनुगमान तथा मूल्याङ्कन गर्नु मन्त्रालयको प्रमुख दायित्व रहेको छ । मन्त्रालय अन्तर्गतको केन्द्रीय तहमा शिक्षा तथा मानवश्रोत बिकास केन्द्र र शैक्षिक गुणास्तर परीक्षण केन्द्र रहेका छन् । त्यसैगरी स्वायतत्ता निकायका रुपमा राष्ट्रिय परीक्षा बोर्ड र शिक्षक सेवा आयोग क्रियाशील छन् । शिक्षा क्षेत्रको संरचना हेर्दा संघ अन्तरगत शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय, शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्र र शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाई त्यसैगरी प्रदेश अन्तर्गत सामाजिक विकास मन्त्रालय, शिक्षा विकास निर्देशनालय, शिक्षा तालिम केन्द्र तथा सामाजिक विकास कार्यालय र स्थानीय तहमा शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखा रहेको छ ।

यस नगरपालिकामा शिक्षाको सेवा प्रवाह गर्न १८ वटा सामुदायिक विद्यालय, २४ वटा संस्थागत विद्यालय गरी ४२ वटा विद्यालय रहेको छन् । त्यसैगरी २ सामुदायिक सिकाइ केन्द्र रहेका छन् । अधिकाशं विद्यालयहरूमा व्यवस्थापन समिति रहेको छन् भने शिक्षक अभिभावक संघ हाल सम्म कुनै विद्यालयमा गठन भईसकेको छैन । त्यसैगरी पालिका स्तरमा नगर शिक्षा समिति तथा शिक्षा, युवा तथा खेलकूद शाखा रहेको छ ।

यस नगरपालिकाको विद्यालय व्यवस्थापन समिति कार्य प्रभावकारी रुपमा हुन नसक्नु, विद्यालय सुधार योजना, सामाजिक परीक्षण, लेखापरीक्षण लगायतका कार्यहरु समयमा नभई प्रभावकारी बनाउन सकिएको छैन, अधिकाशं सामुदायिक विद्यालय समयमा इमिस अद्यावधिक गरे पनि संस्थागत विद्यालयहरुले गर्न नसक्नु, सरकारले तोकेको कार्यक्रम तथा पाठ्यक्रम प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन गर्न नसक्नु, विद्यालय ब्यवस्थापन समिति तथा शिक्षक अभिभाबक संघ विद्यालय सुधार तथा विकासमा क्रियाशिल हुन नसक्नु लगायतका धेरै समस्याहरु रहेका छन् । त्यसैगरी विद्यालयको नेतृत्व पनि अपेक्षाकृत हुन नसकेको अवस्था रहेको छ । यस्तो अवस्थामा सामुदायिक विद्यालयको व्यवस्थापन सुशासन तथा नेतृत्वमा व्यापक परिवर्तनको अपेक्षा सरोकारवालाहरुको रहेको छ ।

५.३ अवसर र चुनौतीहरु

विद्यालय तहको सुशासनको लागि पालिका स्तरमा शिक्षा ऐन, २०७५ जारी हुनु तथा पालिकाबाट सुधारमा विविध प्रयासहरु हुनु यस नगरपालिकामा विभिन्न परियोजनाहरु लागु हुनु यस क्षेत्रका प्रमुख अवसरहरु रहेका छन् । तर पनि यस क्षेत्रमा धेरै चुनौतिहरु रहेकाछन् ।

- विद्यालयमा प्रभावकारी नेतृत्वको सुनिश्चित गर्ने ।
- शिक्षक क्षमता विकासका कार्यक्रमहरु सञ्चालन हुनु ।
- विद्यालय सुधार योजना, सामाजिक परीक्षण तथा लेखापरीक्षणलाई प्रभावकारी बनाउने ।
- विभिन्न परियोजना संचालन भएपनि शिक्षा सिकाई तर्फ लक्षित परियोजना संचालन हुनु ।
- विद्यालयमा सुशासन कायम गर्ने ।
- संघीय सरकारले तोकेको विषयगत पाठ्यघण्टा अनुसार कक्षा संचालन हुनु ।

५.४ उद्देश्यहरु

यस योजनाले सुशासन सँग सम्बन्धी निम्न लिखित उद्देश्यहरु राखेको छः

- शिक्षा सेवा सम्बन्धी कार्य सम्पादनप्रति उत्तरदायी तथा नतिजाप्रति जवाफदेहिता सहितको विद्यालय शिक्षाको सुशासनमा सुधार ल्याउनु ।
- विद्यालयको नेतृत्वको क्षमता विकास गर्नु ।
- शिक्षकको क्षमता विकास गर्नु ।

५.५ रणनीतिहरु

यस योजनाले सुशासनसँग सम्बन्धी निम्न लिखित रणनीतिहरु राखेको छः

- वि.व्य.स. लाई विद्यालय सुधारप्रति जिम्मेवार बनाउन लागि हालको वि.व्य.स. गठन प्रक्रियामा सुधार ल्याउन वा विद्यालय सुधारका अन्य क्षेत्रहरु सुधारको लागि नीतिगत ब्यवस्था गर्न गौर नगरपालिकाको शिक्षा ऐन, २०७४ शिक्षा ऐनलाई संशोधन गरी पूर्ण रुपमा कार्यान्वनयमा लगिने छ ।
- सबै सामुदायिक विद्यालयका प्र.अ.को नियुक्ति एक कार्यविधि तयार गरी खुल्ला प्रतिस्पर्धाबाट गरिने छ । हरेक पाँच बर्षमा प्र.अ.को कार्यसम्पादनको मूल्यांकन गरी करार सम्झौता हुने व्यवस्था गरिने छ ।
- सामुदायिक विद्यालयको प्र.अ. संग सम्झौता अनुसारको कार्य सम्पादन मूल्यांकनको आधारमा बार्षिक रुपमा प्र.अ.लाई थप प्रोत्साहन भत्ता प्रदान गरिने छ ।
- नगर स्तरीय शिक्षा अनुगमन समिति गठन गरी उक्त समितिलाई विद्यालयलाई निकासा गरिएको बजेट तथा कार्यक्रमको कार्य सम्पन्न प्रगतिको स्थलगत अनुगमन गरी उक्त कार्यक्रमको मूल्यांकन गरिने छ ।

- शिक्षक संख्या कम भएका विद्यालयहरुमा स्वयंसेवक शिक्षकको व्यवस्था गरी विद्यालयहरुमा आवश्यक शिक्षकको व्यवस्था क्रमशः गर्दै लगिनेछ।
- नगर शिक्षा समितिले एक निश्चित मापदण्ड तयार गरी बार्षिक रुपमा पालिका स्तरीय उत्कृट विद्यालय, शिक्षक, प्रअ वि.व्य.स. र विद्यार्थीको घोषणा गरी पुरस्कृत गरिनेछ।
- विद्यालयको सुशासन, जवाफदेहिता तथा व्यवस्थापनमा प्रभावकारिता थप तलका अन्य रणनीतिहरु कार्यान्वयनमा ल्याइनेछः
  - विद्यालयको नेतृत्वको क्षमता विकास कार्यक्रम गरिनेछ।
  - विद्यालय आचारसंहिता निर्माण र कार्यान्वयन गरिनेछ।
  - हरेक वर्ष विद्यालयको कार्य सम्पादन मूल्यांकन गरिनेछ।
  - सरकारले तोके बमोजिम नै विद्यालय सुधार योजना, सामाजिक परीक्षण, लेखा परीक्षणलाई पूर्ण रुपमा कार्यान्वयन गरिनेछ। उक्त कार्यको सघन रुपमा शिक्षा शाखाबाट मूल्यांकन गरी गुणस्तर एक ीन गरिनेछ र उक्त कार्यलाई विद्यालयमा जाने निकासासँग जोडिने अभ्यासलाई कार्यान्वयनमा लगिनेछ।
- समयमा तथ्यांक अद्यावधिक नगर्ने तथा प्रभावकारी अभिलेख नराख्ने कार्यलाई कम गर्न उक्त कार्यलाई सामुदायिक विद्यालयको हक विद्यालयमा जाने निकासा सँग तथा संस्थागत विद्यालयको हकमा जरिवानाको व्यवस्था गरिनेछ।

५.६ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप

उपलब्धि

- विद्यालयको सुशासन क्षेत्रमा उल्लेखनीय परिवर्तन आउने छ।
- विद्यार्थीहरुको सिकाइ उपलब्धि वृद्धि हुने।
- विद्यालय तथ्याङ्क अद्यावधिक तथा प्रभावकारी अभिलेख राख्ने कार्यमा सुधार हुने।
- विद्यालयहरुमा विद्यार्थी संख्या अनुपात अनुसारको शिक्षक व्यवस्थापन हुने।

प्रमुख नतिजाहरु

- विद्यालय सुशासन कायम गर्न गौर नगरपालिकाको शिक्षा ऐन, २०७४ लाई संशोधन हुने।
- विद्यालयको वि.ब्य.स. अध्यक्ष तथा प्रअको नेतृत्वमा परिवर्तन हुने।
- विद्यालयमा आचारसहिंता निर्माण र कार्यान्वयन हुने।
- विद्यालय सुधार योजना तोकिएको ढाँचा प्रकियामा तयार भइ समयमा पालिकामा पेश हुने।
- सामाजिक परीक्षण तथा लेखापरीक्षण तोकिएको प्रक्रिया अनुरुप भएको हुने।
- पालिकास्तरीय उत्कृट विद्यालय, शिक्षक, प्रअ, विव्यस र विद्यार्थीको घोषणा गरी पुरस्कृत भएको हुने।
- हरेक वर्ष विद्यालयको कार्य सम्पादन परीक्षण गरिएको हुने।
- समयमा तथ्यांक अद्यावधिक भएको तथा प्रभावकारी अभिलेख राख्ने प्रणालीको अभ्यास हुने।

- बार्षिक रुपमा प्रअ सँगको करार संझौता तथा समीक्षा भएको हुने ।
- विद्यालयको आर्थिक स्रोतमा वृद्धि भएको हुने ।
- विद्यालयले शिक्षक तथा विद्यार्थीहरुलाई परिचयपत्र अनिवार्य रुपमा वितरण गरी प्रयोगमा लगिने छ ।
- प्रअ, शिक्षक र कर्मचारीले पदीय जिम्मेवारी प्रभावकारी रुपमा बहन हुने ।

प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

क्र. सं.	प्रमुखक्रियाकलापहरु	इकाइ	भौतिकलक्ष्य (पहिलो५वर्ष)					जम्मा
			१	२	३	४	५	
१	गौर नगरपालिकाको शिक्षा ऐन, २०७५ संशोधन	पटक	०	१	०	०	०	१
२	खुल्ला प्रतिस्पर्धाबाट प्रअको छनोट र नेतृत्व सम्बन्धी तालिम	जना	१	१	१	१	१	५
३	विब्यस तथा प्रअको क्षमता विकास कार्यक्रम	पटक	१	१	१	१	१	५
४	आचारसंहिताको निर्माण र कार्यान्वयन	विद्यालय	४४	४४	४४	४४	४४	२२०
५	प्रधानाध्यापक सँग कार्य सम्पादन करार सम्झौता	पटक	१	१	१	१	१	५
६	विद्यालय सुधार योजना निर्माण र कार्यान्वयन	पटक	१	१	१	१	१	५
७	सामाजिक परीक्षण तथा लेखा परीक्षण	पटक	१	१	१	१	१	५
८	कार्यविधि तयार सहित उत्कृट विद्यालय, शिक्षक, प्रअ, विव्यस र विद्यार्थीको घोषणा तथा पुरस्कार वितरण	पटक	१	१	१	१	१	५
९	बार्षिक विद्यालयको कार्यसम्पादन परीक्षण सञ्चालन	विद्यालय	४४	४४	४४	४४	४४	२२०
१०	विद्यालयको अभिलेखीकरण तथा सुशासनको अनुगमन तथा निरीक्षण	पटक	१	१	१	१	१	५
११	शिक्षा समितिको नियमित बैठक	पटक	१०	१०	१०	१०	१०	५०
१३	प्रअको नियमित मासिक बैठक	पटक	१०	१०	१०	१०	१०	५०

परिच्छेद- ६: अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

६.१. परिचय

स्थानीय स्तरमा सञ्चालित शैक्षिक कार्यक्रमहरुमा स्रोत र साधनहरूको विनियोजन र वितरण के कसरी भइरहेको छ ? शैक्षिक क्रियाकलापहरु निर्धारित कार्यतालिका अनुसार समयमै कार्यान्वयन भई लक्षित उपलब्धि हासिल गर्न सफल भएका छन वा छैन भन्ने सुनिश्चितताको लागि एउटा संयन्त्र निर्माण गरी कार्यक्रम कार्यान्वयनको लक्ष तथा प्रगतिका बारेमा समयतालिका अनुसार निरीक्षण,पर्यवेक्षण, निगरानी, पूर्ननिरीक्षण, रेखदेख,जाँचबुझ भौतिक रुपमा वा अन्य कुनै साधनको प्रयोग गरी गर्ने गराउने काम अनुगमन हो। यसले कार्यक्रमको प्रगति तथा वर्तमान अवस्थाको जानकारी गराउँछ। यसरी नै मूल्यांकनले शैक्षिक कार्यक्रमहरूको प्रभावकारिता,उपयुक्तता, सान्दर्भिकताको लेखाजोखा तथा जाँचबुझ गरी उक्त कार्यक्रमहरूको प्रतिफल तथा प्रभावको बारेमा जानकारी प्राप्त गरिन्छ। अनुगमन कार्यक्रम कार्यान्वयनको चरणमा गरिन्छ भने मुल्यांकन सम्बन्धी कार्यक्रमहरूको सञ्चालनका चरणहरु साथसाथै कार्यसम्पन्न भएपछि पनि गरिन्छ। स्थानीय स्तरमा संचालन भएको शैक्षिक कार्यक्रमहरुमा भएको लगानीलाई जवाफदेही,पारदर्शी,नतिजामुखी र उत्तरदायीपूर्ण बनाउनको लागि अनुगमन तथा मूल्यांकन अनिवार्य छ।

यस गौर नगरपालिकाको पाँच वर्षे शैक्षिक योजनाहरूको निर्माण तथा कार्यान्वयनका क्रममा आवश्यक ऐन तथा नियमावलीका आधारमा अनुगमन तथा मूल्यांकनको वर्तमान अवस्था, चुनौती तथा समस्याहरू,उद्देश्य, रणनीति एवं यस शिक्षा क्षेत्रको योजनामा स्थानीय स्तरमा अनुगमन तथा मुल्यांकन प्रणालीको विकासका लागि नगरपालिका भित्रका सवै वडाहरुमा संचालित सामुदायिक विद्यालय, संस्थागत तथा निजी विद्यालयहरु, बालविकास तथा सिकाइ केन्द्रहरुमा संचालित सबै कार्यक्रमहरूको अनुगमन, ढाँचा, साधन, विषय र प्रतिवेदन प्रस्तुत गरिएको छ।

६.२.वर्तमान अवस्था

अनुगमन तथा मूल्यांकनलाई योजनाको अभिन्न अंगका रुपमा लिँदै हाल विद्यमान अवस्थामा रहेको नगर शिक्षा संयन्त्रलाई आवश्यकता अनुसार चुस्त र दुरुस्त बनाउँदै समय समयममा वडा कार्यालय तथा नगरपालिकाको शिक्षा शाखा शिक्षा समिति तथा निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरुबाट समयसमयमा अनुगमन तथा समीक्षा हुने गरेको भएता पनि अनुगमनलाई नतिजामूलक तथा योजनाबद्ध एवम् ब्यवस्थित गर्नु पर्ने देखिन्छ। यसको साथै विभिन्न परियोजना तथा संघसस्थाहरुको कामको पनि अनुगमन तथा सहजीकरण गर्ने गरिएको छ।

६.३.अवसर र चुनौतीहरु

संघीय संरचना अनुरुप स्थापना भएका वडा कार्यालयहरु तथा स्थानीय सरकारको ब्यवस्था भए पश्चात विद्यालय तहको अनुगमन तथा निरीक्षण कार्य निरन्तर हुनु, विभिन्न परियोजनाहरु जस्तै VSO/ JJYC/ Prerana/ NCEN/ RDC/ Aasman Nepal ले बार्षिक सयुक्त अनुगमन अभ्यास गरिनु यस क्षेत्रका प्रमुख अवसरहरु हुन्। तरपनि यी क्षेत्रमा यस योजनामा अनुगमन तथा मूल्याङ्कन सम्बन्धी निम्नलिखित चुनौतीहरु पहिचान गरिएको छ।

- विद्यालय अनुगमन तथा मूल्यांकन कार्यलाई नियमित हुने वातावरण बनाउने।
- अनुगमन तथा मूल्यांकन पश्चात समीक्षा गरी आवश्यक सुधार सहितको नतिजामूलक बनाउने।

- अनुगमन तथा मूल्यांकन सम्बन्धी क्षमता विकास गर्ने ।
- अनुगमन तथा मूल्याङ्कनलाई निष्पक्ष, नियमित, भरपर्दो र विश्वसनीय बनाउने ।

६.४. उद्देश्यहरुः

यस योजनाले अनुगमन तथा मूल्यांकनसँग सम्बन्धी निम्न लिखित उद्देश्यहरु राखेको छः

- शैक्षिक कार्यक्रमहरुको स्रोत साधनको उपयुक्त प्रयोग तथा त्यसको प्रतिफल नियमित मापन गर्नु ।
- अनुगमन तथा मूल्याङ्कनलाई नियमित तथा नतिजामुखी बनाउनु ।

६.५.रणनीतिहरु

यस योजनाले अनुगमन तथा मूल्यांकन सँग सम्बन्धी निम्न लिखित रणनीतिहरु राखेको छः

- शिक्षा क्षेत्रको प्रगति तथा अनुगमन मूल्यांकनको लागि एक छुट्टै योजना तयारी गरी लागु गरिने छ ।
- विद्यालय व्यवस्थापन समिति र शिक्षक अभिभावक संघले कम्तिमा हप्ताको एक पटक समय तालिका निर्माण गरी विद्यालयको प्रशासनिक तथा शैक्षिक गतिविधिहरुको बारेमा अनुगमन गर्ने र सोको अभिलेख विद्यालयमा राखी विव्यसको वैठकमा त्यसको समीक्षा गरिने अभ्यासलाई कार्यान्वयन गरिनेछ ।
- अभिभाबकले पनि नियमित रुपमा विद्यालय भम्रण गरी आफ्ना बालबालिकाहरुको सिकाइ अवस्थाको बारेमा छलफल गर्ने । उक्त उपस्थितिको विद्यालयमा रेकर्ड पुस्तिकामा जनाउने र उच्च सहभागिता भएका अभिभाबकलाई बार्षिक रुपमा सम्मान गरिने अभ्यासको शुरुवात गरिने छ ।
- नगरस्तरीय अनुगमन समितिले विद्यालयलाई निकासा गरिएको बजेट तथा कार्यक्रमको कार्य सम्पन्न प्रगतिको स्थलगत अनुगमन गरी उक्त कार्यक्रमको मूल्यांकन गरिने अभ्यासलाई कार्यान्वयनमा लगिनेछ ।
- विद्यालयको गतिविधिहरुको समग्र पक्षको अनुगमनका लागि शिक्षाको प्राविधिक जनशक्ति र जनप्रतिनिधि सहित रहने गरी पालिका स्तरीय एक अनुगमन संयन्त्र तयार गरी उक्त संयन्त्रका सदस्यहरुबाट कम्तिमा दुई महिनामा एक पटक एक विद्यालयमा अनिवार्य रुपमा अनुगमन गरी सोको प्रतिवेदन नगर शिक्षा समितिमा छलफल गरिने छ ।
- हरेक वर्ष विद्यालयको कार्य सम्पादन परीक्षण गरिनेछ ।
- स्रोत विज्ञ मार्फत नियमित अनुगमन तथा निरीक्षण हुने ब्यवस्था मिलाइने छ ।

६.६. उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

उपलब्धि

- शिक्षा क्षेत्रको नियमितता तथा योजनाबद्ध रुपमा अनुगमन तथा मूल्यांकन प्रणाली लागु भई विद्यालय शिक्षामा सुधार आउने छ ।

नतिजाहरु

- शिक्षा क्षेत्रको प्रगति तथा अनुगमन मूल्यांकनको लागि एक छुट्टै योजना तयार भएको हुने ।
- विद्यालय व्यवस्थापन समिति र शिक्षक अभिभावक संघबाट नियमित अनुगमन भएको हुने ।
- अभिभाबकबाट विद्यालयको नियमित अनुगमन भएको हुने ।
- वडास्तरीय अनुगमन समितिबाट स्थलगत अनुगमनको अभ्यास कार्यान्वयनमा भएको हुने ।
- पालिका स्तरीय एक अनुगमन संयन्त्र तयार भइ नियमित अनुगमन भएको हुने ।
- बार्षिक रुपमा विद्यालयको कार्य सम्पादन परीक्षण भएको हुने ।

प्रमुख क्रियाकलापहरु तथा लक्ष्य

क्र. सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरु	इकाइ	भौतिकलक्ष्य (पहिलो५वर्ष)					जम्मा
			१	२	३	४	५	
१	अनुगमन तथा मूल्यांकनको योजना तयार र कार्यान्वयन	पटक	१	१	१	१	१	५
२	वि.ब्य.स.शि.अ.स.बाट विद्यालयको पालैपालो नियमति अनुगमन तथा निरीक्षण	पटक	१	१	१	१	१	५
३	अभिभावकबाट नियमित विद्यालय भम्रण र उत्कृष्ट अभिभावक छनौट	पटक	१	१	१	१	१	५
४	नगरस्तरीय अनुगमन समितिबाट मासिक अनुगमन	पटक	१	१	१	१	१	५
५	पालिका स्तरीय अनुगमन तथा मूल्यांकन संयन्त्रको गठन र कम्तिमा २ महिनाको एक पटक एक विद्यालयको अनुगमन	पटक	१	१	१	१	१	५
६	विद्यालयको बार्षिक कार्य सम्पादन परीक्षण	विद्यालय	४३	४३	४३	४३	४३	२१५
७	स्रोत विज्ञ मार्फत नियमित अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण	निरन्तर	२	२	२	२	२	१०
८	शिक्षा योजनाको प्रगतिको बार्षिक प्रगति तयार तथा छलफल कार्यक्रम	पटक	१	१	१	१	१	५
९	कार्यक्रमका कार्यावन्यनको चौमासिक तथा वार्षिक समीक्षा प्रतिवेदन	पटक	३	३	३	३	३	१५
१०	विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि परीक्षण तथा विश्लेषण सहितको प्रतिवेदन तयार	पटक	३	३	३	३	३	१५
११	वार्षिक पाठ योजना निर्माण र सोही अनुरुप विद्यालयमा अध्यापन भएको अनुगमन	पटक	३	३	३	३	३	१५

परिच्छेद ७: लगानी र स्रोत व्यवस्थापन

७.१ परिचयः

आर्थिक तथा सामाजिक परिवर्तनमा शिक्षाको अहम भूमिका हुन्छ । गौर नगरपालिकाले बालबालिकाको शिक्षामा प्राथमिकताका साथ लगानीमा वृद्धि गर्नु आवश्यक छ । दक्ष, सीपयुक्त र गुणस्तरीय मानव संसाधनको विकास गर्न नै शिक्षामा लगानी गरिएको हो। शिक्षामा गरिने लगानीले व्यक्ति, समाज र राष्ट्रको दीर्घकालीन विकासका लागि सहयोग गर्दछ । नगरपलिकाले शिक्षामा लगानी गर्दा बालवालिकाको शैक्षिक अवसर गुणस्तरीय शिक्षा र स्रोत साधनको समतामूलक वितरणमा ध्यान दिनु पर्दछ ।

राष्ट्रिय आकांक्षालाई मध्यनजर गर्दै गौर नगरपालिका र समुदायबाट विगत केही वर्ष देखि शिक्षा क्षेत्रमा लगानीलाई विस्तार गरिएको छ । शिक्षामा गरिने लगानीले समाजको आकांक्षा, आवश्यकता, मान्यता र दीगो विकासको लक्ष्यका लागि कार्य गर्नु पर्दछ । संवैधानिक व्यवस्था बमोजिम विद्यालय शिक्षा सञ्चालनको मूल जिम्मेवारी स्थानीय तहको भए तापनि शिक्षा साझा सूचीको विषय रहेकोले शिक्षाको वित्तीय व्यवस्थापनमा संघ, प्रदेश र स्थानीय तहका साथै समुदाय र नीजिक्षेत्रको समेत साझेदारी आवश्यकता पर्दछ । शिक्षामा आवश्यक पर्ने स्रोत पहिचान गरी तिनलाई एकीकृत गर्नु र उपयुक्त तरिकाले वितरण तथा उपयोग गर्नु शिक्षामा लगानीको प्रवन्धका लागि ध्यान दिनु पर्दछ ।

यस सन्दर्भमा शिक्षा क्षेत्रको यो योजना कार्यान्वयनका लागि लागानी तथा स्रोत व्यवस्थापन सम्बन्धमा वर्तमान अवस्थाको समीक्षा गरी यसमा देखिएका चुनौतीहरु उल्लेख गरिएको छ । पहिचान गरिएका चुनौतीहरुको सामना गर्दै वित्तीय व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी बनाउनका लागि यसका उद्देश्य तथा रणनीतिहरु प्रस्तुत गरी स्रोतको आंकलन तथा लगानीका क्षेत्र र लागत अनुमान गरिएको छ ।

७.२ वर्तमान अवस्थाः

गौर नगरपालिकाको आ.व.२०८०/८१ का लागि रु. ६८ करोड ३४ लाख ९० हजार ६ सय को बजेट अनुमान गरिएको थियो । त्यस मध्ये पनि शिक्षा क्षेत्रमा ५ प्रतिशत शिक्षा क्षेत्रमा विनियोजन गरेको छ । त्यसमा पनि संघीय सरकार प्रदेश सरकारबाट पनि बजेट तथा कार्यक्रमहरु प्राप्त भइरहेको अवस्था छ । त्यसैगरी अभिभाबकहरुको पनि त्यतिकै लगानी भइरहेको अवस्था छ । शिक्षामा लगानी बढाउनु पर्छ भन्ने विषयमा सैद्धान्तिक रूपमा राजनीतिक तहमा र नेपालका नीतिगत दस्तावेजहरूमा सहमति देखिन्छ ।

आर्थिक स्रोतलाई एकीकृत नगर्नु, कार्यक्रमा दोहोरोपन हुनु, कार्यक्रम कार्यान्वयनलाई नतिजामूलक बनाउन नसक्नु तथा गैर बजेटरी क्रियाकलापहरुमा जोड दिन नसक्नु, धेरै बजेट ब्यवस्थापन तथा प्रशासनीय क्षेत्रमा सकिनु लगायतका धेरै समस्याहरु रहेकाछन् ।

यस नगरपालिकाको वित्तिय प्रगतिलाई तल प्रस्तुत गरिन्छ ।

क्र.स.	बजेटको प्रकार	विनियोजन	खर्च	वितिय प्रगति
१	चालु खर्च	४३००४९६००।००		
२	पुँजीगत खर्च	२४४०४१०००।००		
३	वितिय व्वस्थापन तर्फ	४५०००००।००		
	जम्मा	६८३४९०६००।००		
४	आन्तरिक श्रोत	४२५००००००।००		
५	संघ र प्रदेश बाट	१२४७४१०००।००		
६	सशर्त अनुदान	२६३३००००००।००		
७	समपूरक अनुदान संघ र प्रदेश	७००००००।००		
८	विशेष अनुदान संघ र प्रदेश	१०८००००००।००		
९	राजस्व बाडफाँड संघ, प्रदेश र मालपोत	१०४९४९६००।००		
१०	सडक बोर्ड नेपालबाट	१००००००००।००		
११	संघ सरकारबाट सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रमको लागि	११००००००००।००		

७.३ अवसर तथा चुनौतीहरु

विद्यालय शिक्षाका लागि संघीय सरकार तथा प्रदेश सरकारबाट नियमित बजेट प्राप्त हुनु पालिकाबाट पनि शिक्षा क्षेत्रमा पनि बजेट विनियोजन हुनु विभिन्न परियोजनाहरु लागु हुनु यस क्षेत्रका प्रमुख अवसरहरु रहेकाछन् । यस्ता अवसरहरु भएता पनि यस क्षेत्रका देखिएका प्रमुख चुनौतीहरुलाई तल प्रस्तुत गरिएको छ ।

- विद्यालय शिक्षा क्षेत्रमा लगनी वृद्धि र दीगो स्रोत व्यवस्थापनमा वृद्धि गर्ने ।
- वित्तीय गतिविधिलाई पारदर्शी, जवाफदेही, सरलीकृत गरी वित्तीय सुशासन कायम गर्ने ।
- कार्यक्रममा दोहोरोपन नहुने तथा पालिकाको प्राथमितामा आधारित भई योजना बनाउने कुराको अभ्यास गर्ने ।

७.४ उद्देश्यः

योजनाको वित्तीय व्यवस्थापनका प्रमुख उद्देश्यहरू देहाय बमोजिम रहेका छन्ः

- योजना अवधिका लागि आवश्यक स्रोतको प्रक्षेपण गर्नु ।
- विद्यालय शिक्षाका कार्यक्रमहरु कार्यान्वयनका लागि आवश्यक वित्तीय स्रोत पहिचान गर्नु ।
- विद्यालय शिक्षाको बजेटमा वृद्धि गर्नु ।

७.५ रणनीतिहरू:

योजनाको वित्तीय व्यवस्थासम्बन्धी रणनीतिहरू देहाय बमोजिम हुनेछन्:

- नगरपालिकाले शिक्षा क्षेत्रलाई प्रमुख प्राथमिकता बनाइ शिक्षा क्षेत्रको बजेटमा क्रमश वृद्धि गरिने छ।
- कार्यविधि मार्फत पालिका स्तरीय एक शिक्षा सुधारका लागि एक शैक्षिक कोष निर्माण गरि स्रोतमा वृद्धि गरिनेछ।
- कम्तिमा "एक विद्यालय एक अक्षयकोष" र शैक्षिक गुणस्तर सुधारका लागि पूर्व विद्यार्थी मञ्च वा सहयोग पहल मार्फत विद्यालयको वित्तीय स्रोतमा वृद्धि गरिनेछ।
- गैरसरकारी निकायसँग पहल समन्वय गरी बढी भन्दा बढी परियोजनाहरु लागू गरिनुका साथै उक्त निकायहरुका कार्यक्रमहरु शिक्षा योजनाले प्राथमिकता दिएका क्षेत्रमा हुने कुराको सुनिश्चित गर्न पहल गरिने छ।
- कार्यक्रमको योजना र कार्यान्वयन त्यसको प्राथमिकता र आवश्यकताको आधारममा डुब्लिकेशन नहुने ब्यवस्था मिलाइने छ।
- निकासा गरिएको बजेटको स्थलगत निरीक्षण मार्फत प्रगतिको भेरीफिकेशन गर्ने अभ्यासको शूरुवात गरिनेछ।
- विद्यालय शिक्षामा अभिभावकको मानवीय तथा वित्तीय सहभागितामा वृद्धि गरिने छ।

७.६ प्रस्तावित कार्यक्रम तथा बजेट अनुमानः

गौर नगरपालिकाले १० वर्षका लागि तयार गरेको शिक्षा क्षेत्रको योजना (२०८०-२०८९) नगरपलिकामा शिक्षा क्षेत्रलाई प्राप्त हुने बजेटलाई आधार बनाइएको छ। त्यसैगरी बजेटको प्रमुख स्रोतहरुमा तलका निकायहरु रहने अनुमान गरिएको छ ।

- संघीय सशर्त
- प्रदेश बजेट
- स्थानीय तहको बजेट
- विभिन्न संघसस्था तथा परियोजनाहरु
- अभिभाबकहरु

यो शिक्षा योजना दश बर्षलाई लक्षित गरी क्रियाकलापहरु तय गरिकाले बजेटको अभाव हुने देखिन्छ। यो योजना अनुरुप नगरपालिकाले हरेक बर्षे बार्षिक कार्ययोजना बनाइ बजेटको ब्यवस्थापन पुनरावलोकन गर्न सक्नेछ । तर पनि हाल नगरपालिकाको स्रोतलाई आंकलन गर्दै यस शिक्षा योजनालाई प्रस्तावित बजेट अनुमान गरिएको छ।

क्र.स.	शिर्षक वा क्षेत्र वा क्रियाकलाप	अनुमानित कुल आवश्यक	२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	बजेट स्रोत					
								संघीय सरकार	प्रदेश सरकार	स्थानीय सरकार	गैसस	जनसह	अन्य
१	प्रारम्भिक बाल विकास तथा शिक्षा	85992600.41	16524200	16854684	17191777.68	17535613.23	17886325.5	76533414.4	1719852.01	5159556.02	2579778.01		
२	आधारभूत शिक्षा	257977801.2	49572600	50564052	51575333.04	52606839.7	53658976.49	229600243	5159556.02	15478668.1	7739334.04		
३	माध्यमिक शिक्षा	128988900.6	24786300	25282026	25787666.52	26303419.85	26829488.25	114800122	2579778.01	7739334.04	3869667.02		

गौर नगरपालिका १० वर्षे योजना (आ.व. २०८०/०८१-०८९/०९०)

४	पाठ्यक्रम तथा मूल्यांकन	25797780.12	4957260	5056405.2	5157533.304	5260683.97	5365897.649	22960024.3	515955.602	1547866.81	773933.404		
५	शिक्षक ब्यवस्थापन तथा विकास	34397040.16	6609680	6741873.6	6876711.072	7014245.293	7154530.199	30613365.7	687940.803	2063822.41	1031911.2		
६	अनौपचारिक शिक्षा तथा निरन्तर सिकाइ	17198520.08	3304840	3370936.8	3438355.536	3507122.647	3577265.1	15306682.9	343970.402	1031911.2	515955.602		
७	शिक्षासमावेशि तथा समता	17198520.08	3304840	3370936.8	3438355.536	3507122.647	3577265.1	15306682.9	343970.402	1031911.2	515955.602		

गौर नगरपालिका १० वर्षे योजना (आ.व. २०८०/०८१-०८९/०९०)

८	दिवा खाजा स्वास्थ्य सहित पोषण कार्यक्रम	25797780.12	4957260	5056405.2	5157533.304	5260683.97	5365897.649	22960024.3	515955.602	1547866.81	773933.404		
९	छात्रवृति	17198520.08	3304840	3370936.8	3438355.536	3507122.647	3577265.1	15306682.9	343970.402	1031911.2	515955.602		
१०	आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा शिक्षा	17198520.08	3304840	3370936.8	3438355.536	3507122.647	3577265.1	15306682.9	343970.402	1031911.2	515955.602		
११	विद्यालयको भौतिक पूर्वाधार विकास	94591860.45	18176620	18540152.4	18910955.45	19289174.56	19674958.05	84186755.8	1891837.21	5675511.63	2837755.81		
१२	सूचनार प्रविधि	34397040.16	6609680	6741873.6	6876711.072	7014245.293	7154530.199	30613365.7	687940.803	2063822.41	1031911.2		
१३	विद्यालय सुशासन तथा ब्यवस्थापन	85992600.41	16524200	16854684	17191777.68	17535613.23	17886325.5	76533414.4	1719852.01	5159556.02	2579778.01		
१४	कार्यान्वियन अनुगमन तथा मुल्यांकन समन्वय तथा सहजीकरण	17198520.08	3304840	3370936.8	3438355.536	3507122.647	3577265.1	15306682.9	343970.402	1031911.2	515955.602		
कुल बजेट रु.		859926004.1	165242000	168546840	171917776.8	175356132.3	178863255	765334144	17198520.1	51595560.2	25797780.1		

गौर नगरपालिका १० वर्षे योजना (आ.व. २०८०/०८१-०८९/०९०)

परिच्छेद ८: उपलब्धिका मुख्य सूचकहरु:

क्र.सं.	शिर्षक	सूचक	२०८०	२०८५	२०८९
१	ECD	ECD सहजकर्ता तालिम	४०	३०	३०
		PMEC व्यवस्थापन	१५	३०	५५
		पाठ्यक्रम निर्माण	०	५५	४५
२	आधारभूत तह	कक्षा १ देखि ३ को शिकाई उपलब्धि	२०	४०	४०
		कक्षा ४ देखि ८ को आन्तरिक मूल्याङ्कन	२५	५०	२५
		छात्र छात्राको छुटाछुट्टै शौचालय	४०	३०	३०
		इन्सिनेटरको व्यवस्था	३५	४५	२०
		कक्षा ६ देखि ८ सम्म अनिवार्य कम्प्युटर शिक्षा	२५	३०	४५
		विषयगत शिक्षक व्यवस्थापन	२०	४०	४०
३	माध्यमिक तह	प्राविधिक शिक्षा	०	२५	७५
		ई-लाइब्रेरी	०	५०	५०
		ICT लैब	५०	२५	२५
		विज्ञान प्रयोगशाला	२५	५०	२५
		विषयगत शिक्षक व्यवस्थापन	६०	२०	२०
४	पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन	स्थानीय भाषा पाठ्यक्रम निर्माण र वितरण	२५	३०	४५
		पाठ्यक्रम अभिमुखिकरण	२५	५०	२५
		पाठ्यक्रम कार्यान्वियनको मूल्याङ्कन	३०	३५	३५
५	शिक्षक व्यवस्थापन तथा विकास	आवश्यक स्वयंसेवक शिक्षक व्यवस्थापन	१००	१००	१००
		नयाँ पाठ्यक्रम अनुरुप तालिम	१००	१००	१००
६	अनौपचारिक शिक्षा तथा निरन्तर शिकाइ	अभिभावक शिक्षा कार्यक्रम	३०	४०	३०
७	समावेशी तथा समता	स्रोत कक्षा व्यवस्थापन	१०	५०	४०
		स्रोत शिक्षक तालिम	१०	५०	४०
८	दिवा खाजा सहित स्वास्थ्य तथा पोषण कार्यक्रम	खानेपानीको सुविधा सहित भान्छाकोठा निर्माण	२५	५०	२५
९	छात्रवृति	विपन्न तथा जेहेन्दार छात्रवृती	२५	५०	२५
१०	आपतकालिन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा शिक्षा	वृहत विद्यालय सूरक्षा योजना निर्माण	२५	४०	३५

११	विद्यालय भौतिक पूर्वाधारमा विकास	लैङ्गिक मैत्री शौचालय निर्माण	५०	२५	२५
		शुद्ध खानेपानी व्यवस्थापन	७५	१५	१०
		विद्यार्थी अनुपातमा कक्षाकोठा निर्माण	२०	४०	४०
१२	सूचनातथा प्रविधि	थप इन्टरनेट जडान	३०	३०	४०
		डिजिटल क्लास रुम व्यवस्थापन	२०	७०	१०
१३	विद्यालय सुशासन तथा व्यवस्थापन	SMC गठन	८०	२०	-
		PTA गठन	२०	८०	-
		प्रअको नियुक्ति	२५	४०	३५
		प्रअ भत्ता थप गर्ने	२५	४०	३५
१४	कार्यान्वयन अनुगमण तथा मूल्याङ्कन	स्रोत शिक्षक द्वारा अनुगमन	८०	२०	-
		प्रशासकीय अधिकृत, शिक्षा प्रमुख द्वारा अनुगमन	३०	७०	-

सन्दर्भ सामाग्रीहरु : राष्ट्रिय जनगणना २०७८

- शिक्षा सम्बन्धी ऐन कानुन निर्देशिका
- शिक्षा नीति, २०७६
- विद्यालय शिक्षा क्षेत्रको योजना, २०२३-२०३०
- स्थानीय तहको शिक्षा योजना निर्माण सम्बन्धी मार्गदर्शन, २०७८
- Flash Report, 2079
- IEMIS
- पन्ध्रौ योजना २०७६/०७७-२०८०/०८१
- विद्यालय क्षेत्र विकास योजना, २०७३-०७८
- नेपालको संविधान
- अनिवार्य तथा निशुल्क शिक्षा ऐन, २०७५

अनुसूचि

नगर शिक्षा योजना तयार/लेखन कार्यदलका सदस्यहरु

शैक्षिक तथ्यांक

विद्यार्थी विवरण २०८०					
Level	**Gender**	**Total**	**Dalit**	**Dalit and Janajati**	**Disbility**
ECD/PPC	Girls	908	80	110	0
	Boys	1356	148	200	3
	Others	0	0	0	0
	Total	2264	228	310	3
C-Based	Girls	22	2	2	0
	Boys	27	4	4	0
	Others	0	0	0	0
	Total	49	6	6	0

G1	Girls	705	94	104	0
	Boys	804	120	138	4
	Others	0	0	0	0
	Total	1509	214	242	4
G2	Girls	624	86	93	1
	Boys	730	92	101	11
	Others	0	0	0	0
	Total	1354	178	194	12
G3	Girls	612	96	104	1
	Boys	793	104	118	1
	Others	0	0	0	0
	Total	1405	200	222	2
G4	Girls	664	93	100	0
	Boys	754	94	109	3
	Others	0	0	0	0
	Total	1418	187	209	3
G5	Girls	596	112	119	1
	Boys	660	103	119	3
	Others	0	0	0	0
	Total	1256	215	238	4
G1-5	Girls	3201	481	520	3
	Boys	3741	513	585	22
	Others	0	0	0	0
	Total	6942	994	1105	25
G6	Girls	575	86	91	1
	Boys	647	84	99	3
	Others	0	0	0	0
	Total	1222	170	190	4
G7	Girls	377	50	58	1
	Boys	507	60	68	0
	Others	0	0	0	0

	Total	884	110	126	1
G8	Girls	385	46	47	0
	Boys	580	63	67	0
	Others	0	0	0	0
	Total	965	109	114	0
G6-8	Girls	1337	182	196	2
	Boys	1734	207	234	3
	Others	0	0	0	0
	Total	3071	389	430	5
G9	Girls	313	20	21	0
	Boys	456	49	57	0
	Others	0	0	0	0
	Total	769	69	78	0
G10	Girls	270	23	27	1
	Boys	410	37	42	0
	Others	0	0	0	0
	Total	680	60	69	1
G9-10	Girls	583	43	48	1
	Boys	866	86	99	0
	Others	0	0	0	0
	Total	1449	129	147	1
G11	Girls	112	10	10	1
	Boys	113	11	12	1
	Others	0	0	0	0
	Total	225	21	22	2
G12	Girls	309	10	11	0
	Boys	424	19	21	0
	Others	0	0	0	0
	Total	733	29	32	0
G11-12	Girls	421	20	21	1

	Boys	537	30	33	1
	Others	0	0	0	0
	Total	958	50	54	2
Total	Girls	6472	808	897	7
	Boys	8261	988	1155	29
	Others	0	0	0	0
	Total	14733	1796	2052	36

Equity Index Access		96.37
Participation Rate (Dalit)	Girls	24.80%
	Boys	38.90%
	Total	34.60%
Participation Rate (Non Dalit)	Girls	70.40%
	Boys	93.70%
	Total	85.10%
Participation Rate (Total Students)	Girls	63.70%
	Boys	87.20%
	Total	78.90%
Equity Index Participation	Disparity	10.83
	Equity Index	70.4
	Disparity Gender	7.3
	Disparity Dalit	7.5
	Gender Driver	48.9
	Dalit Driver	51.1
	Total	100
	Dominant Driver	Dalit
Equity Index Learning	Girls	47.16
	Boys	45.53
	Total	46.4
	Disparity Learning	1.76

	Equity Index Learning	45.59
Equity Index (Access and Participation)		83.38
Only for local level having learning data		NaN
With average of district for missing local level data on learning		70.78

Learning Achievment Rate- Grade 8

School Year: 2079: Class 8										
	Subjects	Nepali	English	Mathematics	Science & Environment Education	Social Studies & Population Education	Health & Physical Education	Moral Education	Computer Education	Occupation, Business & Tech Education
Practical Marks	A+	292	372	0	403	355	305	225	353	421
	A	363	294	0	271	303	195	383	295	229
	B+	9	10	0	1	8	144	20	26	25
	B	12	0	0	0	10	30	17	1	0
	C+	0	0	0	0	0	0	10	0	0
	C	0	0	0	0	0	0	5	1	1
	D	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	NG	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Theory Marks	A+	25	85	92	105	32	55	134	132	123
	A	46	80	47	47	83	161	204	112	168
	B+	58	62	70	84	46	122	101	73	102
	B	97	107	47	162	123	164	153	85	75
	C+	138	88	58	79	135	127	29	42	43
	C	253	252	360	197	238	34	38	214	157
	D	58	1	1	0	18	10	0	17	7
	NG	1	1	0	1	1	1	1	1	1
Total Marks	A+	31	100	92	115	55	75	163	136	141
	A	50	89	47	61	80	188	205	163	235
	B+	98	107	70	162	95	187	256	138	126
	B	181	123	47	140	181	195	34	237	172
	C+	314	255	58	196	261	28	1	0	0
	C	1	1	360	0	3	0	0	1	1
	D	0	0	1	0	0	0	0	0	0
	NG	1	1	0	1	1	1	1	1	1

सामुदायिक विद्यालयका प्र.अ.हरु संग छलफल